

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Αμφιλόχιος Παπαθωμάς, <i>Αναπληρωτής Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών</i> Μαρία Γαλάνη-Δράκου, <i>Φιλόλογος</i> Βασιλική Καμπουρέλλη, <i>Φιλόλογος</i> Ευαγγελία Λουτριανάκη, <i>Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός ΒΔ/θ μιας Εκπαίδευσης</i>
ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Ιωάννης Πετρόπουλος, <i>Αναπληρωτής Καθηγητής του Δημοκρίτειου Παν/μίου Θράκης</i> Χρίστος Κυριαζόπουλος, <i>Σχολικός Σύμβουλος</i> Γεωργία Κατσαγάνη-Γιαννακοπούλου, <i>Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β΄θμιας Εκπαίδευσης</i>
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Δημήτριος Καλανδράνης, <i>Σκιτσογράφος</i> Σπυρίδων Καράμπαλης, <i>Φιλόλογος</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Σωτήριος Γκλαβάς, <i>Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
ΕΞΩΦΥΛΟ	Ο Απόλλων (<i>Δυτικό αέτωμα του ναού του Διός στην Ολυμπία, Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας</i>)
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:

«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

Πράξη με τίτλο:	ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ Δημήτριος Γ. Βλάχος Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ <i>Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
	«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΓΣ για το Γυμνάσιο»
	Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου Αντώνιος Σ. Μπομπέτσας <i>Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
	Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου Γεώργιος Κ. Παλιός <i>Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i> Ιγνάτιος Ε. Χατζηνευστρατίου <i>Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Αμφιλόχιος Παπαθωμάς
Μαρία Γαλάνη-Δράκου
Βασιλική Καμπουρέλλη
Ευαγγελία Λουτριανάκη

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγή.....	5
Α. Γενικές αρχές του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο	
1. Ο σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος.....	5
2. Οι επιμέρους στόχοι της διδασκαλίας του μαθήματος.....	6
Β. Γενικές προτάσεις αξιοποίησης του διδακτικού υλικού.....	7
1. Η δομή και η χρήση των βιβλίων μαθητή.....	7
1.1 Επιλογή των κειμένων.....	7
1.2 Η διάρθρωση των Ενότητων.....	8
2. Οργάνωση και μέθοδος της γλωσσικής διδασκαλίας.....	9
3. Διδακτικές αρχές κατά τον σχεδιασμό του μαθήματος.....	12
4. Οδηγίες για τη διδασκαλία των επιμέρους Ενότητων.....	12
5. Αξιοποίηση της βιβλιογραφίας και δικτυογραφίας.....	14
Γ. Προτάσεις αξιολόγησης.....	17
1. Γενικές αρχές.....	17
2. Αξιολόγηση του μαθητή.....	17
Διδακτικές Προτάσεις	
Ενότητα 1.....	19
Ενότητα 2.....	25
Ενότητα 3.....	31
Ενότητα 4.....	37
Ενότητα 5.....	43
Ενότητα 6.....	50
Ενότητα 7.....	56
Ενότητα 8.....	61
Ενότητα 9.....	66
Ενότητα 10.....	72
Ενότητα 11.....	78
Ενότητα 12.....	83
Ενότητα 13.....	87
Ενότητα 14.....	91
Ενότητα 15.....	94
Ενότητα 16.....	99
Ενότητα 17.....	103
Ενότητα 18.....	106
Κριτήρια αξιολόγησης.....	111

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ

[με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.) και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για τη διδασκαλία του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο]

1. Ο σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος

Το πνεύμα της εποχής και οι σύγχρονες ανάγκες ευνοούν την εξειδίκευση, επιβάλλουν όμως και την απόκτηση **γενικής παιδείας**. Κάτω από αυτό το πρίσμα, η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στη διάπλαση ανθρώπων σκεπτόμενων, καλλιεργημένων και δημιουργικών με σφαιρική γνώση **βασικών αρχών και στοιχείων των ανθρωπιστικών και των θετικών επιστημών**.

Το μορφωτικό αγαθό που προσφέρεται από το σχολείο επιβάλλεται να εξασφαλίζει **ολόπλευρη και ισόρροπη ανάπτυξη** του ανθρώπου που ζει το παρόν και οραματίζεται και συνδιαμορφώνει το μέλλον ως ελεύθερος και δημοκρατικός πολίτης της χώρας του, αλλά και της Ενωμένης Ευρώπης. Το **μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών** μπορεί -και οφείλει- να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στη διαμόρφωση πολιτών με **αίσθηση αυτοσυνηθσίας**, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Επιπλέον, λαμβάνοντας ως δεδομένο το γεγονός ότι η αρχαία ελληνική γραμματεία δίνει εναύσματα για προεκτάσεις και αναλογίες σε κάθε τομέα του επιστητού της σύγχρονης εποχής (π.χ. στην πολιτική, την επιστήμη, την τέχνη) και ότι περιλαμβάνει διαχρονικά μηνύματα, κρίνεται αναγκαία η **διασύνδεση του μαθήματος** με άλλα μαθήματα (διαθεματική προσέγγιση): ιστορία, νεοελληνική γλώσσα, κοινωνική και πολιτική αγωγή, τεχνολογία κτλ. Τα αρχαία ελληνικά κείμενα, πέρα από την ανθρωπιστική παιδεία που παρέχουν, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και στη διαμόρφωση ελεύθερης και υπεύθυνης προσωπικότητας.

Πιστεύουμε ότι η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής και μεταγενέστερης γραμματείας από το πρωτότυπο μπορεί να προσφέρει στον σύγχρονο μαθητή και μελλοντικό Ευρωπαϊκό πολίτη **διπλή ωφέλεια**: Πρώτον, τη βεβαιότητα ότι η ανθρώπινη σκέψη έχει θεμέλια που μένουν ακλόνητα μέσα στους αιώνες και μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμο οδηγό για το μέλλον. Δεύτερον, την άμεση επαφή με την αρχαία ελληνική γλώσσα, ώστε να κατανοήσει τη συνέχεια των διαφόρων μορφών της ελληνικής γλώσσας, από την αρχή της μέχρι σήμερα, μέσω της φυσιολογικής εξέλιξής της. Έτσι, ουσιαστικά η μελέτη της Αρχαίας Ελληνικής είναι μια πορεία προς τη γλωσσική αυτογνωσία του μαθητή.

2. Οι επιμέρους στόχοι της διδασκαλίας του μαθήματος

Με τη διδασκαλία κειμένων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο επιδιώκεται οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν την **πνευματική δημιουργία των αρχαίων Ελλήνων**, με την οποία συνδέεται άρρηκτα ο νεοελληνικός πολιτισμός και η οποία αποτέλεσε τη βάση για τη διαμόρφωση του ελληνορωμαϊκού και, αργότερα, του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού. Η συνεισφορά αυτή από μόνη της επιβάλλει τη μελέτη της - όχι όμως και τη μυθοποίησή της.
- Να επικοινωνήσουν με **κείμενα που προβάλλουν τη σπουδαιότητα του αρχαίου κόσμου**, δηλαδή φωτίζουν σημαντικές στιγμές της αρχαίας πολιτισμικής δραστηριότητας και περιλαμβάνουν τα κύρια σημεία για τη δημιουργία μιας εικόνας του αρχαίου κόσμου - κατά το δυνατόν σφαιρικής.
- Να ανακαλύψουν και να εκτιμήσουν τη **λογοτεχνική αξία** των έργων των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Αυτό θα γίνει, αν γνωρίσουν τους βασικούς κανόνες και τη δομή της αρχαίας ελληνικής γλώσσας μέσα από τα πρωτότυπα κείμενα, χωρίς τη μεσολάβηση του μεταφραστή, και αποκτήσουν έτσι μια πρώτη αίσθηση της αρμονίας, της πυκνότητας, της ακρίβειας και της ποικιλίας αυτής της γλώσσας, όπως χρησιμοποιήθηκε στα κείμενα της κλασικής εποχής. Νομίζουμε ότι η κατανόηση της δομής ενός αρχαίου κειμένου έχει την ίδια παιδευτική αξία με την κατανόηση της λύσης, π.χ., μιας αλγεβρικής εξίσωσης. Εξάλλου, είναι αυτονόητο ότι μελετά κανείς καλύτερα ένα λογοτεχνικό κείμενο στο πρωτότυπό του και όχι μεταφρασμένο.

Στη Β' Γυμνασίου οι μαθητές έχουν ήδη διαμορφώσει μια στάση απέναντι στο μάθημα. Εάν έχουν επιτευχθεί οι στόχοι του προηγούμενου έτους, έχουν συνειδητοποιήσει την ενιαία μορφή της Ελληνικής και έχουν κατανοήσει ότι υπάρχουν πολλά κοινά σημεία μεταξύ της α.ε. και της ν.ε., σε επίπεδο λεξιλογικό-σημασιολογικό και μορφοσυντακτικό. Σε αυτή την τάξη οι μαθητές εισάγονται σταδιακά σε μορφές και δομές της α.ε. όπως είναι οι υπόλοιπες εγκλίσεις, οι ονοματικοί και οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί κ.ά. Θεωρείται ότι έχουν αποκτήσει έναν βαθμό εξοικείωσης με το αρχαίο κείμενο και ότι το αντιμετωπίζουν, αν όχι με απόλυτη άνεση, τουλάχιστον με διάθεση να το «αποκωδικοποιήσουν» με συγκεκριμένη μέθοδο. Επίσης, για τα φαινόμενα ετυμολογίας, γραμματικής και σύνταξης πρέπει να έχουν συνειδητοποιήσει ότι ο καλύτερος τρόπος να τα προσεγγίζουν είναι να μελετούν, όπου είναι δυνατόν, και τη σύγχρονη μορφή τους.

Β. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

1. Η δομή και η χρήση των βιβλίων μαθητή

Η δομή των διδακτικών εγχειριδίων των τριών τάξεων του Γυμνασίου υπαγορεύθηκε από τους γενικούς σκοπούς και τους ειδικότερους στόχους του μαθήματος, όπως αυτοί καθορίζονται στο διαθεματικό πλαίσιο και το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Τα εγχειρίδια εισάγουν τους μαθητές **σταδιακά** στην αρχαία ελληνική γλώσσα, η μάθηση της οποίας παρουσιάζεται όχι ως αυτοσκοπός αλλά ως μέσο για να αποκτήσει ο μαθητής άμεση πρόσβαση στην αρχαία ελληνική γραμματεία και στον πολιτισμό που τη δημιούργησε, από όπου πηγάζει και ο γλωσσικός πλούτος της Αρχαίας Ελληνικής και κατ' επέκταση της Νέας. Η **σύνδεση**, μάλιστα, **με τη Νέα Ελληνική** αποτελεί βασική αφορμή για τη διδασκαλία του λεξιλογίου, της ετυμολογίας, της γραμματικής και του συντακτικού.

Το εγχείρημά μας βασίζεται σε υλικό που στόχο έχει να συγκινήσει τους μαθητές, να τους ευαισθητοποιήσει, να προκαλέσει -και να διατηρήσει- το ενδιαφέρον τους. Η διδακτική πράξη έχει αποδείξει ότι μαθητές που συμμετέχουν **ενεργά** και **βιωματικά** στη μαθησιακή διαδικασία είναι σε θέση να κατακτήσουν καλύτερα τη γλώσσα και να κατανοήσουν σε μεγαλύτερο βαθμό την αρχαία ελληνική γραμματεία και τον πολιτισμό, καθώς και τον συσχετισμό τους με σύγχρονες μορφές λογοτεχνίας και πολιτισμού. Γι' αυτό και γίνεται εκτεταμένη προσπάθεια να ενταχθούν **διαθεματικές** και **δημιουργικές δραστηριότητες** σε όσο το δυνατόν περισσότερες Ενότητες.

1.1 Η επιλογή των κειμένων

Τα κείμενα που επιλέξαμε φροντίσαμε να είναι **ελκυστικά** και ταυτοχρόνως **αποτελεσματικά**, με στόχο να αγαπήσουν οι μαθητές το μάθημα και να αποκτήσουν τις γνώσεις που θα τους επιτρέψουν να κατανοήσουν τις ρίζες της γλώσσας που μιλούν.

Όσον αφορά στα κείμενα του βιβλίου της Β' Γυμνασίου, η επιλογή τους, προκειμένου να πληρούν όλες τις προδιαγραφές και επιπλέον να είναι εύκολα και κατανοητά σε επίπεδο γλωσσικό, αποδείχθηκε δύσκολο έργο. Μερικά κείμενα του βιβλίου ίσως δυσκολέψουν τον μαθητή, ωστόσο το πρόβλημα αυτό αντιμετωπίζεται με τη βοήθεια των Γλωσσικών σχολίων, τα οποία είναι εκτενέστατα. Παρακάτω δίνονται οδηγίες για την πρώτη προσπάθεια του κειμένου.

Η επιλογή των κειμένων βασίστηκε ακόμη στις **δυνατότητες** που προσφέρουν πολλά από αυτά **για διαθεματικές προσεγγίσεις**. Έγινε προσπάθεια να επιλεγούν κείμενα που να συνδέονται με τη σύγχρονη πραγματικότητα, με θέματα που αφορούν στην καθημερινή ζωή και ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα των μαθητών. Δίνεται έτσι η ευκαιρία στον καθηγητή να εφαρμόσει μια **βιωματική μέθοδο διδασκαλίας**, που θα καταστήσει τη μαθησιακή διαδικασία πιο ενδιαφέρουσα και αποτελεσματική. Έμφαση δόθηκε στις έννοιες της αλληλεπίδρασης, της επικοινωνίας, της μεταβολής, της ομοιότητας-διαφοράς και του πολιτισμού. Είναι ευνόητο ότι δεν προσφέρονται όλα τα κείμενα για τέτοιου είδους προσεγγίσεις, καθώς επελέγησαν βάσει και άλλων κριτηρίων, που αφορούν κυρίως στη γλωσσική διδασκαλία.

Επίσης, οι αφορμές που δίνει ένα κείμενο για δημιουργικές δραστηριότητες αποτέλεσαν βασικό κριτήριο επιλογής. Σε αρκετές Ενότητες προτείνονται **δημιουργικές δραστηριότητες**, τις οποίες μπορούν οι διδάσκοντες, αν υπάρχει χρόνος, να αναθέτουν στους μαθητές, ώστε να αποκτούν αυτοί βιωματική σχέση με το κείμενο.

Τέλος, ακολουθήθηκε η οδηγία των προδιαγραφών συγγραφής που προβλέπει **αφόρμηση** από το κείμενο για τη διδασκαλία της γραμματικής, της σύνταξης και του ετυμολογικού. Ωστόσο, η συγγραφική ομάδα δεν αντιμετώπισε αυτή την προδιαγραφή ως αυτοσκοπό. Έτσι, θεωρήθηκαν αρκετές δύο ή τρεις αφορμήσεις από το κείμενο και συμπληρωματικά παρέχονται παραδείγματα εκτός κειμένου για εμπέδωση του εξεταζόμενου φαινομένου.

1.2 Η διάρθρωση των Ενοτήτων

Στόχος του εγχειριδίου είναι αφενός να γνωρίσουν οι μαθητές βασικές δομές της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, αφετέρου να αποκτήσουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν αυτή τη γνώση για την κατανόηση αρχαίων ελληνικών κειμένων.

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι οι πληροφορίες για την αρχαία ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό της μεταφέρονται όχι μόνο μέσα από τον γραπτό λόγο, αλλά και από τη χρήση πλούσιου εικονιστικού υλικού, το οποίο στοχεύει στην ανάπτυξη του «οπτικού/εικονικού γραμματισμού» (visual literacy) των μαθητών.

Η δομή κάθε Ενότητας του εγχειριδίου διακρίνεται σε τρία μέρη:

Το Α΄ Μέρος (Κείμενο) περιλαμβάνει:

- Κείμενο (κατά το δυνατόν αυτούσιο ή με τις ελάχιστες αναγκαίες διασκευές).
- Σύντομη εισαγωγή ή ενημερωτικό σημείωμα για το διδασκόμενο κείμενο.
- Σχόλια γλωσσικά ή ερμηνεύματα απαραίτητα για την κατανόηση του κειμένου. Σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει σύνδεση με τη Νέα Ελληνική με αφορμή κοινές λέξεις και φράσεις.
- Ερμηνευτικά σχόλια και στοιχεία πραγματολογικής φύσεως για την πληρέστερη κατανόηση του κειμένου.
- Ερωτήσεις που συμβάλλουν στην κατανόηση του περιεχομένου του κειμένου.
- Διαθεματικές ερωτήσεις που ωθούν στην αξιοποίηση γνώσεων και δεξιοτήτων από άλλα μαθήματα ή που συνδέουν το ιστορικό παρελθόν με το παρόν.

Το Β΄ Μέρος (Λεξιλογικός Πίνακας - Ετυμολογικά) περιλαμβάνει:

- Λεξιλογικό πίνακα, ο οποίος αφορμάται από λέξη του κειμένου της Ενότητας και περιλαμβάνει ομόρριζα, απλά και σύνθετα, της λέξης στην α.ε. και στη ν.ε. Ο πίνακας περιέχει τρεις στήλες στην πρώτη καταχωρίζονται λέξεις της α.ε., στη δεύτερη λέξεις της α.ε. που χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα στη ν.ε. και στην τρίτη λέξεις της ν.ε.
- Ασκήσεις εμπέδωσης του πίνακα και περαιτέρω λεξιλογικές επί του κειμένου.
- Σταδιακή διδασκαλία της σύνθεσης λέξεων στην α.ε.
- Ασκήσεις εμπέδωσης και ασκήσεις σύνδεσης με τη ν.ε.

Το Γ΄ Μέρος (Γραμματική - Σύνταξη) περιλαμβάνει:

- Αφόρμηση από το κείμενο της Ενότητας για τη διδασκαλία των φαινομένων.
- Συστηματική διδασκαλία βασικών στοιχείων της γραμματικής και του συντακτικού, βά-

σει χαρακτηριστικών παραδειγμάτων, συνοδευόμενη από εποπτικά διαγράμματα και πίνακες. Πολύ χρήσιμος κρίνεται ο συσχετισμός με τα αντίστοιχα φαινόμενα της Νέας Ελληνικής, όπου αυτό είναι δυνατό.

- Ποικίλες ασκήσεις, κυρίως αντικειμενικού τύπου (πολλαπλής επιλογής, μετασχηματιστικές, συμπλήρωσης κενών, αντιστοίχισης κ.ά.) για την κατανόηση και εμπέδωση των διδασκόμενων γλωσσικών στοιχείων.

Το **Επίμετρο** στο τέλος του βιβλίου περιλαμβάνει μικρά παράλληλα κείμενα, χρήσιμα για σύντομες ασκήσεις συγκριτικής ανάγνωσης. Τα κείμενα αυτά συνοδεύονται από σύντομο γλωσσικό ή ερμηνευτικό σχολιασμό για την καλύτερη αξιοποίησή τους. Ακολουθούν λεξιλόγιο των κειμένων, πίνακας ανώμαλων ρημάτων (που περιλαμβάνει και τα ρήματα της προηγούμενης τάξης), διαγραμματικοί πίνακες φαινομένων της γραμματικής και του συντακτικού και ευρετήριο γραμματικών και συντακτικών όρων.

2. Οργάνωση και μέθοδος της γλωσσικής διδασκαλίας

Όσον αφορά στις Διδακτικές Προτάσεις, στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού υπάρχουν οδηγίες διδασκαλίας για όλα τα μέρη, οι οποίες δίνουν έμφαση στις επισημάνσεις που πρέπει να γίνουν επί του κειμένου ή των φαινομένων. Ο διδάσκων, βέβαια, καλείται να εμπλουτίσει τη διδασκαλία ανάλογα με τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις δυνατότητες της τάξης.

Α΄ Μέρος (Κείμενο)

Ο **τίτλος** είναι το πρώτο στοιχείο με το οποίο έρχεται σε επαφή ο μαθητής πριν από την ανάγνωση του κειμένου. Η σχέση του με το κείμενο είναι άμεση· προϋποθέτει τον μαθητή για το περιεχόμενο του κειμένου και συνοψίζει τα βασικά θέματά του. Αποτελεί την αφορμή για την πρώτη επαφή με το θέμα του κειμένου ή τη νοηματική προσέγγισή του στη συνέχεια.

Το **εισαγωγικό σημείωμα** είναι ευσύνοπτο και παρέχει βασικές πληροφορίες για τον συγγραφέα και την εποχή του, καθώς και κάποιες διευκρινίσεις που καθιστούν την ανάγνωση και επεξεργασία του κειμένου ευκολότερη. Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού παρατίθενται συμπληρωματικά σχόλια για τον συγγραφέα και το έργο του, τα οποία ο διδάσκων μπορεί να αξιοποιήσει, εφόσον το κρίνει απαραίτητο.

Τα **γλωσσικά σχόλια** είναι σύντομα και περιεκτικά. Δίνουν τη μετάφραση όλων των λέξεων και φράσεων που είναι απαραίτητες για την κατανόηση του κειμένου, καθώς και ομόρριζα βασικών λέξεων.

Τα **ερμηνευτικά σχόλια** υποβοηθούν την κατανόηση του κειμένου. Η έκτασή τους κυμαίνεται ανάλογα με τους διδακτικούς στόχους που έχουν τεθεί στην αρχή της Ενότητας. Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού παρατίθενται και κάποια συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο κάθε Ενότητας.

Οι **ερωτήσεις** που συνοδεύουν το κείμενο στοχεύουν τόσο στην κατανόηση όσο και στη σύνδεση με άλλα μαθήματα ή με τη σύγχρονη πραγματικότητα. Επίσης δίνουν, σε ορισμένες περιπτώσεις, το έναυσμα για δημιουργική εργασία ή έρευνα σχετική με τη θεματολογία του εκάστοτε κειμένου.

Β' Μέρος (Λεξιλογικός Πίνακας - Ετυμολογικά)

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Στη Β' Γυμνασίου η παράθεση των Λεξιλογικών Πινάκων υπηρετεί την προσπάθεια να δοθούν στον μαθητή λέξεις ομόρριζες, απλές και σύνθετες, τόσο στην Αρχαία όσο και τη Νέα Ελληνική, με βασικό σκοπό την εξοικείωσή του με την ελληνική γλώσσα και παράλληλα τον εμπλουτισμό του λεξιλογίου του.

Ο Λεξιλογικός Πίνακας, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αποτελείται από τρεις στήλες. Στην πρώτη στήλη δίνονται λέξεις που χρησιμοποιούνται μόνο στην Αρχαία Ελληνική και στην τρίτη στήλη λέξεις που χρησιμοποιούνται μόνο στη Νέα Ελληνική. Η μεσαία στήλη αποτελείται από λέξεις κοινές και στις δύο μορφές της γλώσσας. Ο μαθητής θα συνειδητοποιήσει από τη στήλη αυτή ότι λέξεις της Αρχαίας χρησιμοποιούνται αυτούσιες και στη Νέα Ελληνική και από τον ίδιο, με τη διαφορά ότι κάποιες από αυτές έχουν διαφοροποιημένη σημασία, θέμα στο οποίο συστήνεται να επιμείνει ο εκπαιδευτικός στην τάξη.

Στον Λεξιλογικό Πίνακα έχουν επιλεγεί λέξεις οι οποίες:

α) απαντούν στο κείμενο (οι ίδιες ή ομόρριζές τους) τουλάχιστον μία φορά. Κατ' αυτόν τον τρόπο δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να δείξει στο κείμενο τις λέξεις που θέλει να διδάξει. Ο διδάσκων μπορεί να χρησιμοποιήσει λέξεις του κειμένου ως αφετηρία για ευχάριστο παιχνίδι, το οποίο θα οδηγήσει το παιδί στην ανακάλυψη λέξεων της ίδιας οικογένειας.

β) έχουν συνάφεια με το διδασκόμενο αντικείμενο του ετυμολογικού στο ίδιο κεφάλαιο. Επιλέχθηκαν λέξεις στον Πίνακα που μπορούν να δώσουν υλικό και να τεκμηριώσουν με παραδείγματα το διδασκόμενο φαινόμενο του ετυμολογικού.

Στην αρχή του Πίνακα καταγράφονται οι λέξεις στον τύπο που απαντούν στο κείμενο. Με αφορμή αυτόν επιχειρείται η λεξιλογική ενασχόληση με τη συγκεκριμένη γλωσσική οικογένεια, από την οποία δίνονται κυρίως (για λόγους οικονομίας χώρου) οι βασικές λέξεις.

Κάθε Πίνακας συνοδεύεται κατά κανόνα από ποικιλία ασκήσεων, που αφορούν τόσο στην Αρχαία όσο και στη Νέα Ελληνική και ο μαθητής καλείται να εφαρμόσει διάφορους παιδαγωγικούς μηχανισμούς σκέψης. Οι ασκήσεις αυτές συχνά ζητούν τη δημιουργία προτάσεων, άλλοτε αντιστοίχιση και άλλοτε συμπλήρωση κενών με την κατάλληλη λέξη από τον Πίνακα. Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού ο διδάσκων μπορεί να βρει, κατά περίπτωση, περισσότερες ασκήσεις για εμπέδωση.

Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού, για διευκόλυνση του διδάσκοντος, δίνονται επιλεκτικά και αντιπροσωπευτικά οι απαντήσεις ορισμένων ασκήσεων. Επίσης δίνονται στον εκπαιδευτικό, σε μερικές Ενότητες, ετυμολογικές ή/και σημασιολογικές πληροφορίες ή λέξεις που παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον. Ετυμολογία λέξεων, χρήση λόγιων εκφράσεων και φράσεων της Αρχαίας Ελληνικής (π.χ. από καταβολής κόσμου, ειρήσθω εν παρόδω) που έχουν διατηρηθεί ζωντανές και στη Νέα Ελληνική άλλοτε χρησιμοποιούνται για ασκήσεις και άλλοτε αποτελούν μικρά ενδιαφέροντα σχόλια, σε μια προσπάθεια η Αρχαία Ελληνική να γίνει προσιτή στους μαθητές.

Β2. Ετυμολογία

Η παραγωγή αποτέλεσε το αντικείμενο της ετυμολογίας της Α' Γυμνασίου. Στη Β' Γυμνασίου, όσον αφορά στην ετυμολογία, οι μαθητές θα διδαχθούν τη σύνθεση. Σκοπός

της διδασκαλίας του ετυμολογικού στη Β΄ Γυμνασίου είναι να γίνει μια πρώτη σφαιρική προσέγγιση των ετυμολογικών φαινομένων.

Χρήσιμο εγχειρίδιο για τη διδασκαλία κάθε Ενότητας είναι η Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής. Σχετικά με το πολύπλοκο ζήτημα της μεταβολής των θεμάτων των συνθετικών μερών, σημειώνεται ότι στο ετυμολογικό σκοπίμως δεν επέμεινε η συγγραφική ομάδα σε λεπτομέρειες. Επιπλέον αναλυτικές πληροφορίες, εκτός από τη σχολική Γραμματική, υπάρχουν στη βιβλιογραφία.

Η αυστηρά επιστημονική και λεπτομερειακή καταγραφή της προέλευσης των σύνθετων λέξεων κρίθηκε ότι θα δυσκόλευε μαθητές και εκπαιδευτικούς. Γι' αυτό παραλείπονται ενδιάμεσες λέξεις που προηγούνται και δίνεται κάθε φορά η πιο προσιτή για τον μαθητή λέξη, π.χ. στη λ. *ναυμαχία* έχει προτιμηθεί η σειρά *ναῦς + μάχομαι > ἡ ναυμαχία* αντί για την πληρέστερη περιγραφή της πορείας προέλευσης της λέξης: *ναῦς + μάχομαι > ὁ ναυμάχος > ἡ ναυμαχία*.

Σε σχεδιαγραμματικό πίνακα παρατίθενται οι κυριότερες περιπτώσεις με αντιπροσωπευτικά παραδείγματα, κατά κανόνα από το κείμενο.

Οι ασκήσεις που ακολουθούν αποσκοπούν στην εμπέδωση του διδασκόμενου κάθε φορά φαινομένου. Συχνά δίνονται ασκήσεις με παραδείγματα από την αρχαία και τη νέα ελληνική γλώσσα, προκειμένου να παρακολουθήσουν οι μαθητές τη σημασιολογική εξέλιξη των λέξεων.

Σε αρκετές ασκήσεις συνιστάται η χρήση λεξικών της Αρχαίας και της Νέας Ελληνικής. Ο εκπαιδευτικός κρίνεται σκόπιμο να ενθαρρύνει τους μαθητές προς αυτή την κατεύθυνση.

Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού, για διευκόλυνση του διδάσκοντος, δίνονται επιλεκτικά και αντιπροσωπευτικά οι απαντήσεις ορισμένων ασκήσεων.

Γ' Μέρος (Γραμματική - Σύνταξη)

Η οργάνωση της γλωσσικής διδασκαλίας στηρίζεται σε μια πλατιά αντίληψη που υπογορεύει μια **συνολική και πολυεπίπεδη προσέγγιση του αρχαιοελληνικού λόγου**. Σύμφωνα με αυτή, επιδιώκεται να γνωρίσει ο μαθητής ικανοποιητικά τα βασικά στοιχεία της Αρχαίας Ελληνικής, με παράλληλη άσκηση σε τρία επίπεδα:

- στο επίπεδο του γλωσσικού συστήματος (γραμματικής και συντακτικού)
- στο σημασιολογικό επίπεδο (λεξιλόγιο)
- στο επίπεδο της πρόσληψης του κειμένου (οργανωμένος λόγος).

Αξιοποιώντας αναλογικά την εμπειρία από τη διδασκαλία των ομιλούμενων γλωσσών, δε διδάσκουμε τα γλωσσικά στοιχεία αυτόνομα και ανεξάρτητα από το γλωσσικό περιβάλλον τους (παρά μόνο προς στιγμήν) αλλά ενταγμένα σε συγκεκριμένη μονάδα του λόγου (πρόταση, παράγραφο, μικροκείμενο).

Παράλληλα και συμπληρωματικά προς την κάθετη διάταξη των φαινομένων, προβλέπονται και οριζόντιες διασυνδέσεις των γλωσσικών στοιχείων, ώστε να προβάλει εναργέστερα η λειτουργία τους στον λόγο αλλά και η μεταξύ τους σχέση.

Ιδιαίτερα αξιοποιείται η γνώση των βασικών γραμματικών και συντακτικών κατηγοριών της Νέας Ελληνικής για τη διδασκαλία των αντίστοιχων της Αρχαίας. **Η πορεία αυτή από τη συγχρονία στη διαχρονία**, και όχι αντίστροφα, είναι αποτελεσματικότερη και ασφαλέστερη, αφού ξεκινά από οικείες προς τον μαθητή δομές και προχωρεί σε μορφές που δεν είναι άμεσα αναγνωρίσιμες.

Συνοργάνωση των γνώσεων

Η συνολική μύηση των μαθητών στον αρχαίο λόγο συνδυάζεται πάντοτε με την άσκησή τους στη γλωσσική κατανόηση των κειμένων. Δεδομένου ότι το νόημα δε βρίσκεται στη μεμονωμένη λέξη ή φράση, στρέφουμε συστηματικά την προσοχή των μαθητών όχι σε ανεξάρτητες λέξεις ή τύπους αλλά σε **οργανωμένο λόγο** και τους ασκούμε στη γλωσσική κατανόησή του.

Η πρωτοβάθμια κατανόηση του κειμένου, που επιχειρείται στην Α' και Β' Γυμνασίου, συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται στη Γ' Γυμνασίου με τη μετάφραση, που είναι σύνθετη πνευματική γλωσσική άσκηση, κατά την οποία δε μεταγλωττίζεται τυπικά το αρχαίο κείμενο, αλλά αναζητούνται οι νοηματικά ισοδύναμες εκφράσεις της Νέας Ελληνικής, για να αποδοθεί το νόημα και το χρώμα του αρχαίου λόγου.

3. Διδακτικές αρχές κατά τον σχεδιασμό του μαθήματος

Ο διδάσκων οφείλει να τηρεί στον σχεδιασμό του μαθήματος τις βασικές διδακτικές αρχές που αναπτύσσονται παρακάτω:

Παρώθηση: Η συναίσθηση προόδου και επίτευξης στόχων είναι θεμελιώδες στοιχείο παρώθησης, για να συνεχίσουν οι μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία.

Ενεργός συμμετοχή και αυτόνομη μάθηση: Ο διδάσκων παροτρύνει τους μαθητές κατά τη διάρκεια του μαθήματος να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, είτε εργαζόμενοι αυτόνομα είτε συμμετέχοντας σε ομάδες εργασίας, χωρίς ωστόσο να παραλείπει να τους ενθαρρύνει να ζητούν βοήθεια από τον ίδιο ή από συμμαθητές τους (peer learning), όπου αυτό κρίνεται αναγκαίο.

Ολιστική (σφαιρική) προσέγγιση: Τα κείμενα που περιέχονται στο εγχειρίδιο δεν εξυπηρετούν μόνο την κατανόηση της γλώσσας και την απόκτηση γνώσεων για τις γλωσσικές δομές της Αρχαίας Ελληνικής. Βασικός σκοπός του μαθήματος είναι, επίσης, η επικοινωνία των μαθητών, μέσα από τα παρατιθέμενα κείμενα, με σημαντικές στιγμές της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας και του πολιτισμού που την παρήγαγε.

Εναλλαγή και ποικιλία στη διδακτική πράξη: Παρόλο που το εγχειρίδιο ακολουθεί σταθερή δομή στην προσέγγιση των επιμέρους Ενοτήτων, αυτό δε σημαίνει ότι η διδακτική προσέγγιση των Ενοτήτων πρέπει να είναι πάντοτε η ίδια. Ο διδάσκων οφείλει να βρίσκει τρόπους που κάνουν το μάθημα ελκυστικό και ενδιαφέρον για τους μαθητές. Έτσι, για παράδειγμα, ενδέχεται να κρίνει ότι αφόρμηση για την προσέγγιση του κειμένου μπορεί να αποτελέσει η ανάλυση οπτικού υλικού ή η συζήτηση του τίτλου, ανάλογα με το ποια τεχνική εξυπηρετεί καλύτερα τη συγκεκριμένη Ενότητα.

4. Οδηγίες για τη διδασκαλία των επιμέρους Ενοτήτων

Στους διδακτικούς στόχους κάθε Ενότητας στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού δίνονται οι **διδακτικοί στόχοι** ξεχωριστά για τα τρία μέρη. Εξυπακούεται, βέβαια, ότι ο διδάσκων παραλλάσσει και εμπλουτίζει αυτούς τους στόχους με δική του πρωτοβουλία και ακολουθώντας τη δυναμική της τάξης.

Α' Μέρος (Κείμενο)

Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού δίνεται στις περισσότερες περιπτώσεις **ενδεικτική αφόρμη-**

ση, καθώς και κάποια πρώτα **εισαγωγικά στοιχεία**, που σκοπό έχουν να τοποθετήσουν πρωτογενώς τον μαθητή στον τόπο, στον χρόνο και στην υπόθεση. Ιδιαίτερη σημασία έχει να υπενθυμίζεται στους μαθητές η εποχή του συγγραφέα, ώστε να μπορέσουν σταδιακά να μάθουν τι περίπου χαρακτηρίζει την κάθε εποχή, τόσο σε γλωσσικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο είδους κειμένων. Στο παρόν Βιβλίο Εκπαιδευτικού δίνονται ενδεικτικά ολοκληρωμένα σχέδια μαθήματος στις Ενότητες 1, 9 και 10.

Η **παρουσίαση του νέου** (ανάγνωση από τον διδάσκοντα και πρώτη απόδοση του νοήματος με τη βοήθεια των μαθητών, που συμβουλευόνται τα γλωσσικά σχόλια) πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο παραστατική και να τονίζει τις λέξεις εκείνες που θα προξενήσουν την επιθυμητή εντύπωση μέσα στην τάξη.

Οι **ερωτήσεις κατανόησης** που ακολουθούν μπορούν να απαντηθούν είτε με λέξεις και φράσεις του κειμένου, οπότε υπηρετείται και ο στόχος της εκμάθησης της σημασίας των λέξεων, είτε και ελεύθερα, στη Νέα Ελληνική.

Τα **ερμηνευτικά σχόλια** αποτελούν βοηθητικό υλικό για την κατανόηση του κειμένου, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι εξαντλητικά. Συχνά δίνονται και σχόλια πραγματολογικής φύσης, για να υπηρετηθούν και οι αρχαιογνωστικοί στόχοι του μαθήματος και να δοθεί έναυσμα για περαιτέρω έρευνα των μαθητών.

Το **εικονογραφικό υλικό** του Βιβλίου του Μαθητή δεν πρέπει να μένει ανεκμετάλλευτο. Υπάρχουν προτάσεις για αφόρμηση από μια εικόνα ή για δραστηριότητα ή για σύγκριση και σχολιασμό εικόνων.

Στο τέλος κάθε Ενότητας δίνεται μια **φράση** με χαρακτήρα ρητού, που συχνά συνδέεται άμεσα με το κείμενο και δίνει έναυσμα για περαιτέρω συζήτηση πάνω σε θέματα της αρχαίας ελληνικής ζωής και σκέψης.

Β΄ Μέρος (Λεξιλογικός Πίνακας - Ετυμολογικά)

Το Β΄ Μέρος κάθε Ενότητας περιλαμβάνει λεξιλογικούς - σημασιολογικούς πίνακες και στοιχεία για τη σύνθεση λέξεων στην α.ε. με ασκήσεις. Η αξιοποίηση αντίστοιχων στοιχείων της Νέας Ελληνικής, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω στην οργάνωση και τη μέθοδο της γλωσσικής διδασκαλίας, πρέπει να αποτελεί πάγια τακτική του διδάσκοντος. Λέξεις του κειμένου που χρησιμοποιούνται και σήμερα σε κείμενα του Τύπου ή λογοτεχνικά κ.ά. μπορούν να λειτουργήσουν ως αφόρμηση. Στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού δίνονται και πρόσθετες ασκήσεις, ορισμένες από τις οποίες μπορούν να αποτελέσουν μέρος ενός ολιγόλεπτου ή ωριαίου κριτηρίου αξιολόγησης. Επίσης, δεν πρέπει να παραλείπει ο διδάσκων την επανάληψη της ύλης της παραγωγής λέξεων κάθε φορά που εμφανίζεται ένα κατάλληλο παράδειγμα στο κείμενο.

Αρκετά συχνά στο Βιβλίο του Μαθητή και στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού δίνονται ασκήσεις που στοχεύουν στο να διαπιστώσουν οι μαθητές ότι: α) πολλές λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής χρησιμοποιούνται και σήμερα στη Νέα Ελληνική με την ίδια σημασία, και β) πολλές λέξεις της Αρχαίας Ελληνικής χρησιμοποιούνται στη Νέα Ελληνική με διαφορετική σημασία. Συχνά ζητείται η χρήση λεξικών μέσα στην τάξη, σε μια προσπάθεια να εξοικειωθούν οι μαθητές με τα βοηθητικά εγχειρίδια Αρχαίας και Νέας Ελληνικής.

Γ' Μέρος (Γραμματική - Σύνταξη)

Το Γ' Μέρος κάθε Ενότητας περιλαμβάνει **αναλυτική παρουσίαση γραμματικών και συντακτικών φαινομένων**. Ξεκινώντας από συγκεκριμένες λέξεις ή φράσεις του κειμένου της Ενότητας που προσφέρονται για τον σκοπό αυτό, ο διδάσκων καλείται να μνήσει τους μαθητές του στο συγκεκριμένο γραμματικό ή συντακτικό φαινόμενο. Στο εγχειρίδιο καλύπτονται, κατά το δυνατόν, με την απαιτούμενη πληρότητα τα φαινόμενα που παρουσιάζονται και δίνονται, όπου είναι πρόσφορο, πίνακες, διαγράμματα και άλλα βοηθητικά στοιχεία. Ακολουθούν ασκήσεις που έχουν σκοπό να υποστηρίξουν τη διδασκαλία και να υποβοηθήσουν τον έλεγχο επίτευξης του γλωσσικού στόχου.

Σημαντική είναι, τέλος, η συνεχής σύνδεση με όσα γνωρίζουν ήδη οι μαθητές από προηγούμενες ενότητες ή από την Α' Γυμνασίου.

5. Αξιοποίηση της βιβλιογραφίας και δικτυογραφίας

Η παρατιθέμενη στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού βιβλιογραφία και δικτυογραφία μπορεί να αξιοποιηθεί πολλαπλά:

- για την άντληση περαιτέρω πληροφοριών από την πλευρά του καθηγητή και την παρουσίασή τους στους μαθητές.
- για την αναζήτηση υλικού από τους μαθητές που αναλαμβάνουν διαθεματικές δραστηριότητες ή εργασίες αναζήτησης.
- για την ενημέρωση μαθητών οι οποίοι από προσωπικό ενδιαφέρον θέλουν να μάθουν κάτι περισσότερο.

Είναι χρήσιμο να γράφεται στον πίνακα μια διεύθυνση ιστοσελίδας ή ένας τίτλος βιβλίου, προκειμένου να έχουν κίνητρα οι μαθητές να αυτενεργήσουν.

Ας σημειωθεί ότι οι δικτυακοί τόποι ανανεώνονται ή και καταργούνται συνεχώς, ενώ νέοι γίνονται διαθέσιμοι καθημερινά. Για τον λόγο αυτόν είναι επιβεβλημένο να γίνεται έλεγχος, προτού δοθούν οι διευθύνσεις τους στους μαθητές, και να αναζητούνται νέοι μέσα από μηχανές αναζήτησης, όπως το google και το yahoo.

Ενδεικτικές διευθύνσεις στο Διαδίκτυο και τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού για αναζήτηση πηγών και φωτογραφικού υλικού:

α. Αναζήτηση πληροφοριών

<http://www.perseus.tufts.edu/>

<http://www.classics.mit.edu/>

<http://www.csad.ox.ac.uk/>

<http://www.geocities.com/Athens/4752/>

<http://www.gnomon.ku-eichstaett.de/Gnomon/Gnomon.html> (Βιβλιοθήκη για τον κλασικό κόσμο)

<http://argos.evansville.edu/> (μηχανή αναζήτησης για αρχαίους πολιτισμούς - κλασική αρχαιολογία)

<http://www.tlg.uci.edu/~tlg/index/resources.html>

β. Μουσεία και εικονικές περιηγήσεις

Ελληνικά μουσεία και συλλογές - Υπουργείο Πολιτισμού: <http://www.culture.gr>

Ελληνικά μουσεία: <http://www.monopoli.gr/museums.html>

ICOM: <http://www.icom.org/>

ICOM: Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων - Ελληνική Επιτροπή:

<http://www.otenet.gr/icom/index.html/>

<http://www.comlab.ox.ac.uk/archive/other/museums.html>

<http://www.museumlink.com/virtual.htm>

<http://www.museums.reading.ac.uk/vlmp/world.html>

<http://archive.comlab.ox.ac.uk/other/museums.html>

http://www.elsas.demon.nl/index_e.htm

<http://www.dreamscape.com/frankvad/museums.html>

<http://metalab.unc.edu/louvre/>

γ. Τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού

Η Άρτεμις στην Αρχαία Αθήνα, MLS Multimedia/Exodus, 1999.

Ελληνική μυθολογία: Ένα ταξίδι στη φαντασία, Virtual Reality, 1997.

Αρχαίος Ελληνικός Πολιτισμός - Ελληνική Μυθολογία, LIBROCOM.

Η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή, εκδ. Ερμής, 1999.

Mythology, EMMÉ Interactive.

Portraits of Byzantium, Lambrakis Research Foundation, 1997.

Μύθοι της αρχαίας Ελλάδας: Οι γνωστοί και άγνωστοι αρχαίοι ελληνικοί μύθοι ζωντανεύουν με έναν πρωτότυπο θεατρικό πολυμεσικό τρόπο, I.E.K. Όμηρος, περιοδικό, «RAM», 122 (1999).

Το Μουσείο του Αιώνα. Ψηφιακό ταξίδι στο Μουσείο του Μέλλοντος, περιοδικό «ROM», 16 (2000).

δ. Βασικές εκδόσεις αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων

Όσον αφορά στις εκδόσεις των αρχαίων ελληνικών κειμένων, υπάρχουν οι δύο βασικές σειρές της Οξφόρδης (Oxford Classical Texts) και της Λιψίας (Teubner) που περιέχουν εισαγωγή (στα λατινικά συνήθως), το κείμενο και κριτικό υπόμνημα (κριτικές εκδόσεις). Χρηστικές είναι οι εκδόσεις Loeb Classical Library και Budé (Société d'édition Les Belles Lettres), με εισαγωγή για τον συγγραφέα και το έργο του, κείμενο με λίγα σχόλια και μετάφραση αγγλική και γαλλική αντίστοιχα. Ελληνικές χρηστικές σειρές υπάρχουν πολλές:

Βιβλιοθήκη Φέξη Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων (ΦΕΞΗ)

Τα Άπαντα των Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων (ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ)

Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (ΠΑΠΥΡΟΣ)

Αρχαίο Ελληνικό Θέατρο (ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ)

Αρχαίοι Έλληνες Λυρικοί (ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ)

Αρχαίοι Συγγραφείς (ΕΞΑΝΤΑΣ)

Αρχαίοι Συγγραφείς (ΖΗΤΡΟΣ)

Βιβλιοθήκη των Ελλήνων (ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ)

Ελληνική Βιβλιοθήκη (ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ)

Βιβλιοθήκη Ελλήνων Συγγραφέων (ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΓΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΠΡΑΦΕΩΝ)

Οι Έλληνες (ΚΑΚΤΟΣ)

Αρχαίοι Έλληνες Συγγραφείς (ΠΑΤΑΚΗΣ)

Μικρή Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (ΤΟΛΙΔΗ)

Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (ΣΤΙΓΜΗ)

Παλαιότερα κυκλοφόρησαν λίγους φροντισμένους, αλλά δυσεύρητους πια τόμους και οι εκδόσεις Δ. Δημητράκου.

Γ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

[με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (Α.Π.Σ.) και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) για τη διδασκαλία του μαθήματος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο]

1. Γενικές αρχές

Η αξιολόγηση του μαθητή αποτελεί μια συνεχή παιδαγωγική διαδικασία, με βάση την οποία παρακολουθείται η πορεία της μάθησης, προσδιορίζονται τα τελικά αποτελέσματά της και εκτιμώνται, παράλληλα, άλλα χαρακτηριστικά του μαθητή τα οποία σχετίζονται με το έργο του σχολείου, π.χ. η ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας, η καλλιέργεια ερευνητικού πνεύματος, η δυνατότητα συνεργασίας με άλλους μαθητές. Πρόκειται για ένα οργανικό στοιχείο της διδακτικής-μαθησιακής διαδικασίας, η οποία αρχίζει με τον καθορισμό των στόχων και ολοκληρώνεται με τον έλεγχο της επίτευξής τους. Βασικός στόχος της είναι η συνεχής βελτίωση της διδασκαλίας και της γενικότερης λειτουργίας του σχολείου, καθώς και η συνεχής ενημέρωση εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων για το αποτέλεσμα των προσπαθειών τους, ώστε να επιτυγχάνονται τα καλύτερα δυνατά μαθησιακά αποτελέσματα.

Η αξιολόγηση του μαθητή διακρίνεται σε τρία στάδια:

- Στην αρχική ή διαγνωστική αξιολόγηση, κατά την οποία βασικός στόχος είναι να διαπιστωθούν το επίπεδο επάρκειας του μαθητή και τα αίτια των ελλείψεων στις γνώσεις του. Εφαρμόζεται κατά την αρχή της μαθησιακής διαδικασίας αλλά και κατά τη διάρκειά της.

- Στη διαμορφωτική ή σταδιακή αξιολόγηση, που στοχεύει στον έλεγχο της πορείας του μαθητή προς την κατάκτηση συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων. Εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και έχει κυρίως πληροφοριακό χαρακτήρα. Οι τελικές διαπιστώσεις προκύπτουν από τον παιδαγωγικό δημιουργικό μαθησιακό διάλογο μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή, με σκοπό να εξαχθούν οι πληροφορίες που απαιτούνται για την πιθανή τροποποίηση του σχεδιασμού ή της διδακτικής μεθόδου.

- Στην τελική ή συνολική αξιολόγηση. Πρόκειται για ανακεφαλαιωτική αλλά και ανατροφοδοτική διαδικασία, προκειμένου να εκτιμηθεί ο βαθμός επίτευξης των διδακτικών και παιδαγωγικών στόχων σε σχέση με τους προκαθορισμένους τελικούς στόχους. Ουσιαστικά, συγκρίνεται το μαθησιακό επίπεδο κάθε μαθητή με αυτό που διέθετε πριν και η ομαδική επίδοση της τάξης σε σχέση με την προσδοκώμενη και επιδιωκόμενη.

2. Αξιολόγηση του μαθητή

Γενικά, ο τρόπος αξιολόγησης του μαθήματος μέσα στο σχολείο πρέπει να στοχεύει στην αποτίμηση της προσωπικής στάσης των μαθητών απέναντι στα κείμενα, της επικοινωνίας τους με το περιεχόμενο και τα συμφραζόμενα των κειμένων, της κριτικής τοποθέτησής τους απέναντι σε ερωτήματα που αναδύονται, αλλά και της αρχαιογνωσίας τους και του βαθμού κατάκτησης της γλώσσας.

Αναλυτικότερα:

Οι ερωτήσεις και ασκήσεις που στοχεύουν στην αξιολόγηση βρίσκονται σε αντιστοιχία με τους διδακτικούς στόχους και τη μέθοδο διδασκαλίας και εντάσσονται οργανικά στη διδακτική διαδικασία, την οποία ανατροφοδοτούν, ώστε να είναι αποτελεσματικότερη.

Η ποικιλία και η διαβάθμιση των ερωτήσεων επιτρέπει τον ευρύτερο και ουσιαστικότερο έλεγχο των αποτελεσμάτων της διδασκαλίας με βάση τις αποκτηθείσες γνώσεις των μαθητών.

Επιπλέον, στους μαθητές ανατίθενται διαθεματικού τύπου εργασίες, οι οποίες αφορμούνται από το κείμενο και το συσχετίζουν με άλλα γνωστικά αντικείμενα αναδεικνύοντας ενδιαφέροντες πτυχές τους.

Για τον έλεγχο της γλωσσικής κατάρτισης των μαθητών του Γυμνασίου οι ερωτήσεις-ασκήσεις αξιολόγησης πρέπει να καλύπτουν όλα τα επίπεδα της γλωσσικής διδασκαλίας, δηλαδή τη γνώση της γραμματικής και του συντακτικού, την κατάρτιση του λεξιλογίου και την ικανότητα κατανόησης κειμένου. Έτσι, απαιτούνται τρεις κατηγορίες ασκήσεων:

α) Για τη γνώση της γραμματικής και του συντακτικού, αντικειμενικού τύπου:

- πολλαπλής επιλογής διαφόρων τύπων, συμπλήρωσης κενών, αντιστοίχισης, διάζευξης κ.ά.

- μετασχηματισμού φράσεων ή ολόκληρων προτάσεων (π.χ. από τον έναν αριθμό στον άλλο).

β) Για την κατάρτιση του σημασιολογικού επιπέδου της γλώσσας

- αναγνώρισης της σημασίας των λέξεων από τα συμφραζόμενα.

- κυριολεκτικής ή μεταφορικής χρήσης της κατάλληλης λέξης σε προτάσεις που κατασκευάζουν οι μαθητές ή που τους δίνονται από τον διδάσκοντα.

- αντιστοίχισης λέξεων με βάση τη σημασία ή τον γραμματικό τύπο.

- ετυμολογίας: δημιουργίας οικογενειών ομόρριζων λέξεων, παραγωγής, σύνθεσης ή ανάλυσης λέξεων στα συνθετικά τους μέρη.

γ) Για την κατανόηση του περιεχομένου των κειμένων:

- ανοικτού ή κλειστού τύπου, κατά περίπτωση, που απαιτούν μια προσωπική στάση ή εκτίμηση του μαθητή για το θέμα του κειμένου, για τη δράση ή τη στάση των προσώπων και τα περιγραφόμενα στοιχεία.

- ανάγνωσης σύντομων παράλληλων κειμένων του ίδιου ή άλλων συγγραφέων για απλές επισημάνσεις, ανάλογες με την ηλικία των μαθητών και συμβατές με τους σκοπούς της γλωσσικής διδασκαλίας.

- ελέγχου του βαθμού κατανόησης του περιεχομένου του διδαγμένου κειμένου. Πρόκειται, στην ουσία, για γενική απόδοση του νοήματος του κειμένου στη ν.ε., καθώς δεν προβλέπεται σε αυτή την τάξη πιστή μετάφραση.

Οι δοκιμασίες που περιλαμβάνονται στο Βιβλίο Εκπαιδευτικού, τόσο οι ολιγόλεπτες όσο και οι ωριαίες, έχουν ως στόχο να διαπιστωθεί, περιοδικά, εάν και κατά πόσο οι μαθητές:

α) έχουν κατανοήσει το προσφάτως διδαχθέν υλικό,

β) έχουν ανάγκη από επιπρόσθετη βοήθεια και σε ποια επιμέρους σημεία,

γ) αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην κατανόηση του λεξιλογίου και των γραμματικών και συντακτικών φαινομένων που μπορεί να αποτελούν εμπόδιο στην πρόοδό τους,

δ) μπορούν να εργαστούν αυτόνομα σε συνθήκες ανάλογες με εκείνες των εξετάσεων.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἄνῆρ γενεὶ Μάρδος, ὄνομα Ῥακώκης, παῖδας εἶχεν ἑπτὰ. Τούτων ὁ νεώτατος ἐκαλεῖτο Καρτόμησ, κακὰ δὲ πολλὰ τοὺς ἄλλους εἰργάζετο. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐπειρᾶτο αὐτὸν ὁ πατὴρ παιδεύειν καὶ ρυθμίζειν λόγῳ· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐπέιθετο, τῶν δικαστῶν τῶν περιχώρων ἀφικομένων ἔνθα ᾤκει ὁ τοῦ νεανίσκου πατήρ, ἀλλ' ἐκεῖνός γε συλλαβὼν τὸ παιδίον καὶ τῷ χεῖρε ὀπίσω περιαγαγὼν αὐτοῦ, πρὸς τοὺς δικαστὰς ἤγαγε καὶ ὅσα αὐτῷ ἐτετόλμητο πάντα ἀκριβῶς κατηγόρησε, καὶ ἤτει παρὰ τῶν δικαστῶν ἀποκτεῖναι τὸν νεανίσκον. Οἱ δὲ ἐξεπλάγησαν, καὶ αὐτοὶ μὲν ἐφ' ἑαυτῶν οὐκ ἔκριναν τὴν καταδικάζουσαν ἀγαγεῖν ψῆφον, ἀμφοτέρους δὲ ἐπὶ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν τὸν Ἄρταξέρξην ἤγαγον. Τὰ αὐτὰ δὲ λέγοντος τοῦ Μάρδου ὑπολαβὼν ὁ βασιλεὺς ἔφη εἶτα τολμήσεις τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς σεαυτοῦ τὸν υἱὸν ἀποθνήσκοντα ὑπομεῖναι; Ὁ δὲ ἔφη πάντων μάλιστα· ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ κήπῳ ὅταν τῶν φυομένων θριδακινῶν τὰς ἐκφύσεις τὰς πικρὰς ἀποκλῶ καὶ ἀφαιρῶ, οὐδὲν ἢ μήτηρ αὐτῶν λυπεῖται, ἀλλὰ θάλλει μᾶλλον καὶ μεῖζων καὶ γλυκίων γίνεται. Οὕτω καὶ ἐγώ, ὦ βασιλεῦ, τὸν βλάπτοντα τὴν ἐμὴν οἰκίαν καὶ τὸν τῶν ἀδελφῶν βίον θεωρῶν ἀπολλύμενον καὶ τῆς κακουργίας τῆς ἐς αὐτοὺς πανόμενον καὶ αὐτὸς ἀυξηθήσομαι καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς κατὰ γένος συνέσομαι τὰ αὐτὰ ἐμοὶ εὖ πάσχουσιν. Ὡν ἀκούσας Ἄρταξέρξης ἐπήνεσε μὲν τὸν Ῥακώκην καὶ τῶν βασιλικῶν δικαστῶν ἐποίησεν ἕνα, εἰπὼν πρὸς τοὺς παρόντας ὅτι ὁ περὶ τῶν ἰδίων παιδῶν οὕτω δικαίως ἀποφαινόμενος πάντως καὶ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις ἀκριβῆς ἔσται δικαστὴς καὶ ἀδέκαστος, ἀφῆκε δὲ καὶ τὸν νεανίαν τῆς παρουσίας τιμωρίας, ἀπειλῶν αὐτῷ θανάτου τρόπον βαρύτερον, ἐὰν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν ἀδικῶν φωραθῆ ἕτερα.

Κλαύδιος Αἰλιανός, Ποικίλη Ἱστορία 1.34

Ἐκδόση: M.L. Dilts, (εκδ. Teubner) 1974

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ὁ Κλαύδιος Αἰλιανός γεννήθηκε γύρω στο 170 μ.Χ. Μαθήτευσε στη Ρώμη κοντά στον σοφιστὴ Πausanία ἀπὸ τὴν Καισάρεια καὶ ἔμαθε τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα. Στὸ ἔργο του *Περὶ ζῶων ιδιότητος* συγκέντρωσε σε δεκαεπτὰ βιβλία ἀξιοπερίεργες ἱστορίες γιὰ τὶς συνήθειες τῶν ζῶων.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στὸ ἔργο του *Ποικίλη Ἱστορία* (14 βιβλία), ἀπ' ὅπου προέρχεται τὸ ἀπόσπασμα τῆς Ενότητας, ὁ Κλαύδιος Αἰλιανός παρουσιάζει στὴν ἀρχὴ θέματα τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ στὴ συνέχεια ἐνδιαφέρουσες διηγήσεις ἀπὸ τὸν βίο γνωστῶν προσωπικοτήτων.

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να κατανοήσουν την έννοια της τιμωρίας, όπως την αντιλήφθηκε ο Ρακώκης, και να την αξιολογήσουν,
- ❖ να σχολιάσουν την απόφαση του Αρταξέρξη να κάνει τον Ρακώκη δικαστή,
- ❖ να συζητήσουν σχετικά με την αποτελεσματικότητα της θανατικής ποινής ως μέσου απόδοσης δικαιοσύνης και παραδειγματισμού,
- ❖ να συνειδητοποιήσουν την πολιτική και κοινωνική σημασία του περιστατικού.

Οδηγίες διδασκαλίας - διδακτικές επισημάνσεις

- Ως αφορμή μπορεί να λειτουργήσει ο **τίτλος** του κειμένου. Ο δίδασκων ρωτά τους μαθητές ποιο πιστεύουν ότι θα είναι το περιεχόμενο του κειμένου που θα διδαχθούν. Πώς μπορεί ένας πατέρας να τιμωρήσει τον γιο του; Μπορεί να αναφερθεί ότι σε αυτό το κείμενο ο πατέρας έκρινε σκόπιμο να οδηγήσει τον γιο του στο δικαστήριο εξαιτίας της ανάρμοστης συμπεριφοράς του, και μάλιστα να ζητήσει να θανατωθεί. Η αναμενόμενη έκπληξη των μαθητών από τη βαρύτητα της τιμωρίας θα λειτουργήσει θετικά για την πρώτη ανάγνωση του κειμένου.

- Ενδεικτικές **ερωτήσεις** για την επεξεργασία:

- Ποια είναι τα πρόσωπα του κειμένου;
- Ποιο πρόβλημα αντιμετώπιζε ο Ρακώκης με τον γιο του;
- Τι έκανε, για να το λύσει;
- Πώς αντέδρασαν οι δικαστές;
- Τι ρώτησε ο Αρταξέρξης τον Ρακώκη;
- Τι του απάντησε ο Ρακώκης και πώς τεκμηρίωσε την απάντησή του;
- Γιατί ο Αρταξέρξης έκανε τον Ρακώκη δικαστή;
- Τι απέγινε ο γιος του Ρακώκη;

- Τέλος, ζητείται από έναν μαθητή να αναδιηγηθεί το περιεχόμενο του κειμένου.

- Προκειμένου να επιτευχθεί βαθύτερη προσέγγιση του κειμένου, οι μαθητές μπορούν να επιχειρήσουν να μπουκ στην ψυχολογία του πατέρα που επιδεικνύει τέτοια αυστηρότητα και να προσπαθήσουν, προφορικά, να τον «μεταπείσουν», προβάλλοντας κάποια χαρακτηριστικά της ηλικίας τους ως δικαιολογία. Επιπλέον, βασικό επιχείρημα που μπορούν να αναφέρουν είναι ότι η επιβολή της ποινής του θανάτου σε έναν νέο άνθρωπο θα του στερούσε την ευκαιρία να αναμορφωθεί και να χρησιμεύσει ως παράδειγμα προς μίμηση στους συνομηλίκους του.

- Ενδιαφέρουσα **λεξιλογικής φύσεως** δραστηριότητα θα ήταν η συγκέντρωση της δικανικής φρασεολογίας του κειμένου: *πρός τοὺς δικαστὰς ἦγαγε, ἤτει παρὰ τῶν δικαστῶν ἀποκτεῖναι, ἐπὶ τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην ἦγαγον, ἀφῆκε δὲ καὶ τὸν νεανίαν τῆς τιμωρίας, ἀπειλῶν αὐτῷ θανάτου.*

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Στόχος του πατέρα με την υπερβολική ποινή που προτείνει να επιβληθεί στον γιο του φαίνεται ότι είναι περισσότερο ο παραδειγματισμός των υπόλοιπων παιδιών και η προ-

στασία του κοινωνικού συνόλου. Με δεδομένο ότι προσπάθησε να φρονηματίσει το παιδί του με επιχειρήματα και συμβουλές, θα πρέπει να αποκλείσουμε από τους στόχους του την εκδίκηση, η οποία εξάλλου δεν ταιριάζει σε έναν πατέρα. Απογοητευμένος από την απροθυμία του γιου του να συμμορφωθεί, επιλέγει την πλέον ακραία μορφή τιμωρίας, που συνάδει με τη βαρύτητα που απέδιδαν οι Πέρσες σε κάθε είδους πειθαρχία. Θα μπορούσε ωστόσο να παραπέμψει τον γιο του σε ανώτερες από τον ίδιο αρχές, χωρίς να καθορίζει το είδος της ποινής που έπρεπε να του επιβληθεί. Στην προσπάθειά του να προστατέψει το κοινωνικό σύνολο από τη συμπεριφορά του γιου του, επιδιώκει μια τιμωρία που με την υπερβολή της συνιστά αδικία εις βάρος του γιου του.

Πρόσθετες ερωτήσεις - Θέματα για συζήτηση

1. Θα είχε, πιστεύετε, αντίκτυπο η συγκεκριμένη απόφαση του πατέρα σε άλλα παιδιά συνομήλικα του γιου του;
[Απάντηση: Η τιμωρία επιδρά συνήθως αποτρεπτικά για παιδιά μικρής ηλικίας. Ωστόσο, ανάλογα με τον χαρακτήρα και την ωριμότητα του ατόμου, μπορεί να δράσει και ως πρόκληση. Επομένως, πιθανόν να μην είχε αντίκτυπο, θα καλλιεργούσε όμως οπωσδήποτε φόβο προς το πρόσωπο του πατέρα.]
2. Πώς κρίνετε την τιμωρία που προτείνει ο πατέρας για τον γιο του; Εξυπηρετεί τον στόχο της συμμόρφωσης του παιδιού;
[Απάντηση: Η τιμωρία πρέπει να στρέφεται κατά της πράξης και να επιδιώκει τη διόρθωση του δράστη αποφεύγοντας τη φυσική ή ηθική εξόντωσή του. Από την άποψη αυτή η θανατική ποινή που προτείνει ο πατέρας δεν έχει διορθωτικό χαρακτήρα, ακυρώνει τον σκοπό της και μόνο ως σκληρός παραδειγματισμός προς τα άλλα παιδιά μπορεί να εκληφθεί.]
3. Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το πιο σημαντικό επιχείρημα εναντίον της θανατικής ποινής;
[Απάντηση: (ενδεικτικά) ενδεχόμενο δικαστικής πλάνης, η ίδια η πολιτεία απαντά στο έγκλημα με ένα έγκλημα, η πολιτεία δε δικαιούται να αφαιρέσει μια ανθρώπινη ζωή, απώλεια δυνατότητας αναμόρφωσης και επανένταξης στο κοινωνικό σύνολο, ψυχική τυραννία μελλοθάνατου.]

Δημιουργική - διαθεματική δραστηριότητα

Δραστηριότητα ρητορικού λόγου

Δύο ομάδες τριών μαθητών προετοιμάζονται, για να υποστηρίξουν θέσεις υπέρ και κατά της επιβολής της θανατικής ποινής, ειδικά σε νέους, που στην εποχή μας επιβάλλεται ακόμη σε περίπου 100 κράτη ανά τον κόσμο.

Ο στόχος είναι τόσο ο προβληματισμός και η παράθεση επιχειρημάτων όσο και η άσκηση των μαθητών στον προφορικό λόγο. Βέβαια, θα ήταν σκόπιμο ο διδάσκων στο τέλος της συζήτησης να επιχειρηματολογήσει κατά της θανατικής ποινής.

Β. Επανάληψη ύλης ετυμολογίας Α' Γυμνασίου

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της θεωρίας που διδάχθηκαν οι μαθητές στην Α' Γυμνασίου στο πλαίσιο της παραγωγής των λέξεων στην α.ε.

Συνιστάται οι μαθητές να συμβουλευούνται τους πίνακες των καταλήξεων της παραγωγής από το Επίμετρο ή τις επιμέρους Ενότητες της προηγούμενης τάξης για την επίλυση των επαναληπτικών ασκήσεων, οι οποίες είναι σκόπιμο να λυθούν με τη συμμετοχή όλων των μαθητών μέσα στην τάξη.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α) λαμπρός, φανερός, ωφέλιμος, σιωπηρός. // β) λεκτός - λεκτέος, άπτός - άπτέος, έπαινετός - έπαινετέος, μενετός - μενετέος, ποιητός - ποιητέος.
2. άναγκαῖος (αυτός που ανήκει ή έχει σχέση με εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη), πορφυροῦς (χρώμα), ώραῖος (αυτός που ανήκει ή έχει σχέση με εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη), πένθιμος (ο κατάλληλος γι' αυτό που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη), άνδρειος (αυτός που ανήκει ή έχει σχέση με εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη), μητρῶος (αυτός που ανήκει ή έχει σχέση με εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη), βασιλειος - βασιλικός (αυτός που ανήκει ή έχει σχέση με εκείνο που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη), τολμηρός (πλησμονή).
3. βασιλεύω, παίζω-παιδεύω, σκιάζω, νικάω-νικῶ, ὄζυνω, τολμάω-τολμῶ, πικραίνω, ρυθμίζω, άκριβόω-άκριβῶ, λυπέω-λυπῶ.
4. άνωθεν (τοπικό, κίνηση από τόπο), έλληγιστί (τροπικό), κακῶς (τροπικό), άριστίνην (τροπικό), Μεγαράδε (τοπικό, κίνηση προς τόπο), άναφανδόν (τροπικό), άκριβῶς (τροπικό).
6. πομπός (πρόσωπο που ενεργεί) < πέμπω, θάνατος (ενέργεια, κατάσταση) < θνήσκω, άγωγός (πρόσωπο που ενεργεί) < άγω, μονή (ενέργεια, κατάσταση) < μένω, δικαίωμα (αποτέλεσμα ενέργειας) < δικαιόω-δικαιῶ, δίωξις (ενέργεια, κατάσταση) < διώκω, σχέσις (ενέργεια, κατάσταση) < έχω.

Πρόσθετη άσκηση

Αξιοποιώντας όσο το δυνατόν περισσότερες παραγωγικές καταλήξεις, να γράψετε α.ε. παράγωγες λέξεις των παρακάτω ρημάτων: δράω-δρῶ, σφάλλω, στρέφω, άμείβω, φυλάττω, ταράττω, χαίρω, άριστεύω, θεραπεύω, κολακεύω, κόπτω, σῶζω.

Γ. Επανάληψη ύλης γραμματικής - σύνταξης Α' Γυμνασίου

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της ύλης της γραμματικής και του συντακτικού που διδάχθηκαν οι μαθητές στην Α' Γυμνασίου και η κάλυψη ενδεχόμενων κενών στην κατανόηση φαινομένων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. ἐργάζῃ, πείθονται, ἐρρυθμίζετε, ἐθάλλομεν, ἦ και ἦν.
5. α. Υ Ἄνῆρ, Α παῖδας, β. Υ Οἱ δέ, Α ἀμφοτέρους, γ. Υ (ενν.) ἐγώ, Α τὰς ἐκφύσεις, δ. Υ Ἀρταξέρξης, Α τὸν ἄνδρα.
6. α. Κ δικαστής, β. Α τὸν ἄνδρα, Κ ἕνα.
8. α. ἐπίστευσαν / πεπιστεύκασι, β. ἐθύσαμεν / τεθύκαμεν, γ. ἐδίωξαν / δεδιώχασι, δ. ἔταξαν / τετάχασι, ε. ἐκέλευσαν / κεκελεύκασι, στ. ἐβουλεύσαντο / βεβούλευνται, ζ. ἐπαυσάμεθα / πεπαύμεθα.
10. α. πόνοις ἐκουσίοις, β. τοὺς λέοντας, γ. Τὰ ἀγαθὰ, κόποις, δ. Τῆς γλώσσης, συμποσίῳ, ε. Φύσιν πονηράν, στ. συνέσεως, ζ. φιλαργυρίαν, μητρόπολιν, τῶν κακῶν.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε τις πλάγιες πτώσεις των παρακάτω ουσιαστικών: ἡ τελετή, ὁ νόμος, ἡ ψῆφος, τὸ μῆλον, ἡ τάξις, τὸ ἱερόν, ἡ δίαίτα.
2. Να συμπληρωθούν οι σωστές καταλήξεις των ουσιαστικών: τῆς νῆσ ..... , τῆς χώρ..... , τῶ ἀθλητ ..... , τοὺς μαθητ ..... , τοῖς τοξότ ..... , τῶ πολίτ..... , τοὺς ἐργάτ ..... , τῆς βοηθεί ..... , τῆς πόλ ..... , τοῦ γραφ ..... , ταῖς δυνάμ ..... .
3. Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση:
..... τῶ τρόπῳ ἐξόρμησαν οἱ Ἕλληνες (τοῦτο, τούτω, τουτων).
Ἵ οἰωνοσκόπος ἦλθεν εἰς ..... τὴν πόλιν (αὐτη, ταῦτη, ταῦτην).
Ἵ στρατηγὸς ἐκέλευεν ..... πολεμεῖν (ἐμέ, ἐμοῦ, ἐγώ).
4. Να μεταφέρετε τα ρήματα στον ἴδιο αριθμὸ και στο ἴδιο πρόσωπο της οριστικής ὁλων των χρόνων: θεραπεύομεν, ἐργάζεται, δουλεύουσι, διώκομεν, ἄρχονται, τάττη, ἀποκοπτόμεθα.
5. Να τοποθετήσετε τα ἐπίθετα που δίνονται στην παρένθεση στον κατάλληλο τύπο, ὡστε να συμφωνοῦν με το ουσιαστικό:
οἱ ..... ἰχθύες (ἄφωνος), τῆς ..... νήσου (ὠραῖος), τοὺς ..... ῥήτορας (δεινός), τὰ ..... τείχη (ὑψηλός), αἱ ..... διαβολαί (αἰσχρός), τοῖς ..... ἀνθρώποις (ἀγαθός).
6. Να τοποθετήσετε τις αντωνυμίες που δίνονται σε παρένθεση στον κατάλληλο τύπο:
α. Οὔτω δ' ἄσμενοι (= χαρούμενοι) τὰς συμφορὰς τὰς ..... ὀρῶσιν (ὕμετρος, -α, -ον).
β. Σὺ οὖν ταῦτα πάσχοντί μοι πρόθυμον παράσχου τὴν ..... δύναμιν εἰς τὴν ..... σωτηρίαν (σός, σή, σόν / ἐμός, ἐμή, ἐμόν).
7. Στις παρακάτω φράσεις να εντοπίσετε τα ἀπαρέμφατα και τις μετοχές και να τα χαρακτηρίσετε συντακτικά:
α. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἔνεκεν δικαιοσύνης.
β. Οἱ Πέρσαι οἶονται τοὺς ἀχαρίστους καὶ περὶ θεοὺς ἀμελῶς ἔχειν.
γ. Μάχης γενομένης πολλοὶ ἀπέθανον.
δ. Δειπνήσαντες πορεύεσθε.
ε. Ἔπλεον πολεμήσοντες.
στ. Εἰ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν, τήρησον τὰς ἐντολάς.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Bonner, C.P.**, “On Certain Supposed Literary Relationships”, *CPh* 4, 1909, σ. 32-44 και 276-290.
- Κοραΐς, Α.**, *Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, περιέχων Κλαυδίου Αἰλιανοῦ τὴν Ποικίλην Ἱστορίαν, Ἡρακλείδου τοῦ Ποντικοῦ, Νικολάου τοῦ Λαμασκηνοῦ τὰ σωζόμενα*, Παρίσι, 1805.
- Παπαγιαννόπουλος, Ι.Θ.**, *Ἐκλογαὶ ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τῆς Ποικίλης Ἱστορίας τοῦ Αἰλιανοῦ*, Δημητράκος, Αθήνα, 1935.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἄλλ' ἐπεὶ τῶν πολεμιῶν ὃ τε στόλος τῆ Ἀττικῆ κατὰ τὸ Φαληρικὸν προσφερόμενος τοὺς πέριξ ἀπέκρυσεν αἰγιαλοὺς, αὐτὸς τε βασιλεὺς μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ καταβὰς ἐπὶ τὴν θάλατταν ἄθρους ὤφθη, τῶν δυνάμεων ὁμοῦ γενομένων, ἐξερρήσαν οἱ τοῦ Θεμιστοκλέους λόγοι τῶν Ἑλλήνων, καὶ πάλιν ἐπάπταινον οἱ Πελοποννήσιοι πρὸς τὸν Ἴσθμόν, εἴ τις ἄλλο τι λέγοι χαλεπαίνοντες. Ἐδόκει δὴ τῆς νυκτὸς ἀποχωρεῖν, καὶ παρηγγέλλετο πλοῦς τοῖς κυβερνήταις. Ἐνθα δὴ βαρέως φέρων ὁ Θεμιστοκλῆς εἰ τὴν ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τῶν στενῶν προέμενοι βοήθειαν οἱ Ἕλληνας διαλυθήσονται κατὰ πόλεις, ἐβουλεύετο καὶ συνετίθει τὴν περὶ τὸν Σίκιννον πραγματείαν. Ἦν δὲ τῶ μὲν γένει Πέρσης ὁ Σίκιννος αἰχμάλωτος, εἵνους δὲ τῶ Θεμιστοκλεῖ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ παιδαγωγός. Ὄν ἐκπέμπει πρὸς τὸν Ξέρξην κρύφα, κελεύσας λέγειν ὅτι Θεμιστοκλῆς ὁ τῶν Ἀθηναίων στρατηγὸς αἰρούμενος τὰ βασιλέως ἐξαγγέλλει πρῶτος αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας ἀποδιδράσκοντας, καὶ διακελεύεται μὴ παρεῖναι φυγεῖν αὐτοῖς, ἀλλ' ἐν ᾧ ταραττονται τῶν πεζῶν χωρὶς ὄντες ἐπιθέσθαι καὶ διαφθεῖραι τὴν ναυτικὴν δύναμιν. Ταῦτα δ' ὁ Ξέρξης ὡς ἀπ' εὐνοίας λελεγμένα δεξάμενος, ἦσθη καὶ [τέλος] εὐθὺς ἐξέφερε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῶν νεῶν, τὰς μὲν ἄλλας πληροῦν καθ' ἡσυχίαν, διακοσίας δ' ἀναχθέντας ἤδη περιβαλέσθαι τὸν πόρον ἐν κύκλῳ πάντα καὶ διαζῶσαι τὰς νήσους, ὅπως ἐκφύγοι μηδεὶς τῶν πολεμιῶν.

Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι, Θεμιστοκλῆς 12.2-6

Ἔκδοση: C. Lindskog - K. Ziegler κ.ά., (εκδ. Teubner) 1914-1939

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Πλούταρχος ἦταν φιλόσοφος καὶ βιογράφος τῶν αυτοκρατορικῶν χρόνων. Γεννήθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 50 μ.Χ. στὴ Χαϊρώνεια τῆς Βοιωτίας καὶ καταγόταν ἀπὸ εὐπορὴ οἰκογένεια. Νεαρός πήγε στὴν Ἀθῆνα, ὅπου σπούδασε φιλοσοφία, μαθηματικά καὶ ρητορική. Ταξίδεψε στὴ Μ. Ἀσία καὶ στὴν Ἀλεξάνδρεια, ἐνῶ ἐπισκεπτόταν συχνά τὴ Ρώμη, ὅπου εἶχε πολλοὺς φίλους. Διατηροῦσε ἐπίσης στενὲς σχέσεις με τοὺς ἱερεῖς τῶν Δελφῶν καὶ ἀσκήσε γιὰ πολλὰ χρόνια τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα. Πέθανε μετὰ τὸ 120 μ.Χ.

Τὸ εὖρος τῶν ενδιαφερόντων τοῦ Πλουτάρχου καταδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸν κατάλογο τοῦ Λαμπρία –που χρονολογεῖται περίπου στὸν 3ο/4ο αἰ. καὶ μνημονεύεται στὴ Σούδα–, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει 227 τίτλους ἔργων τοῦ Πλουτάρχου. Σημαντικὸ μέρος τῆς παραγωγῆς τοῦ ἔχει χαθεῖ. Τὸ πολυδιάστατο ἔργο τοῦ ἀποτελεῖται οὐσιαστικά ἀπὸ τὰ Ἑθικά (ἡ συλλογὴ αὐτὴ περιλαμβάνει πάνω ἀπὸ 80 ἔργα, τὰ ὁποῖα πραγματεύονται ποικίλα θέματα, φιλοσοφικά, πολιτικά, θρησκευτικά, παιδαγωγικά, ἐπιστημονικά, λογοτεχνικά κ.ά.) καὶ τοὺς Βίους Παράλληλους (στους ὁποῖους παρουσιάζονται προσωπικότητες τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ρώμης σε ζεύγη βιογραφιῶν καὶ μερικές μεμονωμένες βιογραφίες).

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στους *Βίους Παράλληλους* ανήκει και ο *Θεμιστοκλής*. Ο Πλούταρχος, όπως αναφέρει ο ίδιος, στηρίχτηκε σε πολλές πηγές (Ηρόδοτο, Θουκυδίδη, Φανία, Νεάνθη κ.ά.), για να συνθέσει το έργο του. Κάποιες από αυτές τις πηγές παρουσίαζαν τον Θεμιστοκλή δίνοντας έμφαση στα αρνητικά χαρακτηριστικά του. Στην εκδοχή του Ηροδότου, για παράδειγμα, ο Θεμιστοκλής (περ. 524-459 π.Χ.) παρουσιάζεται ως άνθρωπος πονηρός, άπληστος, δολοπλόκος, ανήθικος και προδότης. Βέβαια, δεν αμφισβητούνται τα επιτεύγματά του, αφού γίνεται αναφορά στο ότι αυτός συνέβαλε στην ανάδειξη της Αθήνας ως ισχυρής ναυτικής δύναμης γύρω στο 483/2 π.Χ., εκκένωσε την Αθήνα και την Αττική το 480 π.Χ. κατά την εισβολή των Περσών και, τέλος, εφάρμοσε στρατηγική τέτοια, που είχε ως αποτέλεσμα τη νίκη στη Σαλαμίνα. Αντίθετα με τον Ηρόδοτο, ο Θουκυδίδης έδωσε έμφαση στα θετικά χαρακτηριστικά του Θεμιστοκλή και εκθείασε την ευφυΐα του, την ορθή κρίση και την ικανότητά του να προβλέπει καταστάσεις.

Ο Πλούταρχος παρουσιάζει τον Σπαρτιάτη ναύαρχο Ευρυβιάδη να αρνείται να ακούσει το σχέδιο του Θεμιστοκλή περί ναυμαχίας στη Σαλαμίνα και τον Θεμιστοκλή να καταφεύγει στο τέχνασμα που περιγράφεται στο κείμενο της Ενότητας.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να συνειδητοποιήσουν ότι στον πόλεμο δε μετρά μόνο η υπεροχή δυνάμεων, αλλά και η στρατηγική ευφυΐα και τα τεχνάσματα,
- ❖ να γνωρίσουν μέσω μιας ιστορικής πηγής ένα σημαντικό επεισόδιο της ναυμαχίας της Σαλαμίνας, που έκρινε σε μεγάλο βαθμό την έκβασή της.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

– Ο διδάσκων μπορεί να διαβάσει στους μαθητές τούς στίχους «ἼΩ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε / ἔλευθεροῦτε πατρίδ', ἔλευθεροῦτε δὲ / παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη / θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών» από την τραγωδία *Πέρσαι* του Αισχύλου (στ. 402-405) και να αναφέρει ότι το έργο παρουσιάστηκε το 472 π.Χ., λίγο μετά τη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Δε χρειάζεται να αναλυθεί το απόσπασμα, αφού δίνεται μόνο ως αφορμή, για να δημιουργηθεί το κατάλληλο κλίμα πριν από την ανάγνωση του κειμένου της Ενότητας.

– Με αφορμή τις ιστορικές γνώσεις των μαθητών για τη ναυμαχία της Σαλαμίνας και αφού ο διδάσκων διαβάσει το κείμενο, προχωρά στο στάδιο της επεξεργασίας, όπου μπορεί να χρησιμοποιήσει τις ακόλουθες ερωτήσεις (στις οποίες οι μαθητές απαντούν, κατά προτίμηση, χρησιμοποιώντας λέξεις του κειμένου):

- Ποια είναι τα πρόσωπα, ο τόπος και ο χρόνος του γεγονότος;
- Ποιος ήταν ο Σικίννος;
- Τι διαμήνυσε στον Ξέρξη ο Θεμιστοκλής μέσω του Σικίννου;
- Πώς αντέδρασε ο Ξέρξης και γιατί;
- Ποια εντολή έδωσε;

– Έμφαση πρέπει να δοθεί στην έννοια της κρίσιμης επιλογής. Ο Θεμιστοκλής πίστευε ότι είχε δίκιο και ότι κρατούσε στα χέρια του την έκβαση της ναυμαχίας. Ένας ηγέτης έχει το θάρρος να προβεί σε κάθε είδους ενέργεια προκειμένου να εξασφαλίσει το καλύτερο για τον λαό του.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Ανέκαθεν τα στρατηγικά τεχνάσματα, μυθικά ή πραγματικά, συνόδευαν και συμπλήρωναν τη γενναιότητα. Μπορούν να αναφερθούν ο δούρειος ίππος (το πιο διάσημο τέχνασμα) και το τέχνασμα του Κολοκοτρώνη στα Δερβενάκια, όπου λέγεται ότι παρέταξε τους Έλληνες αραιά, ώστε να φαίνονται περισσότεροι. Ο Πολύαινος τον 2ο αι. μ.Χ. συγκέντρωσε στο έργο του *Στρατηγήματα τεχνάσματα που χρησιμοποιήσαν διάσημοι στρατιωτικοί ή ακόμη και ήρωες*.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Να χαρακτηρίσετε τον Θεμιστοκλή με βάση το κείμενο της Ενότητας.
2. Να σχολιάσετε τη σημασία της σωστής στρατηγικής, της οξυδέρκειας και της νηφάλιας σκέψης στον σχεδιασμό κρίσιμων αναμετρήσεων, όπως η ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Δημιουργικές - διαθεματικές δραστηριότητες

1. Δημιουργική δραστηριότητα ανασχηματισμού κειμένου

Να αξιοποιήσετε το απόσπασμα της Ενότητας για την καταγραφή του γεγονότος σε ένα βιβλίο Ιστορίας. Αρχικά να εντοπίσετε στο κείμενο τις αμιγώς ιστορικές πληροφορίες, όπως τα πρόσωπα, τον τόπο, τον χρόνο, και να τις διαχωρίσετε από εκείνες που δε συνηθίζεται να συμπεριλαμβάνονται σε τέτοιου είδους εγχειρίδια, όπως οι λεπτομέρειες της αφήγησης και τα συναισθήματα των προσώπων. Τέλος, να δώσετε στην παράγραφο έναν περιεκτικό πλαγιότιτλο.

2. Θέμα: «Σύνδεση μεγάλων πολιτικών και στρατιωτικών προσωπικοτήτων διαφορετικών εποχών». Ο διδάσκων μπορεί να καθορίσει ο ίδιος κάποιο ζεύγος προς σύγκριση. Επίσης, η εργασία μπορεί να επεκταθεί από μια ομάδα μαθητών σε μια παράλληλη παρουσίαση μαχών της αρχαίας και νεότερης ελληνικής ιστορίας.

Στόχος αυτού του σχεδίου εργασίας είναι να συγκρίνουν και να συνδέσουν οι μαθητές στρατιωτικούς και πολιτικούς της αρχαιότητας με ήρωες και πρωταγωνιστές του 1821 ή άλλης εποχής που έχουν γνωρίσει στο μάθημα της Ιστορίας. Πέραν της καταγραφής των γεγονότων, σημασία έχει η σύγκριση της σκέψης τους όσον αφορά στα ιδανικά, στην έκφραση του πατριωτισμού, στη διορατικότητα, στην επιρροή που είχαν στον λαό, στη συμβολή τους γενικά στην ελληνική Ιστορία. Τι θα είχε γίνει, αν δεν είχαν εισακουστεί; Τι θα είχε χαθεί; Ποια λάθη μοιάζει να επαναλαμβάνονται ακόμη και από μεγάλους ηγέτες;

Διαθεματικές έννοιες που προσεγγίζονται: Χώρος - Χρόνος, Ομοιότητα - Διαφορά, Μεταβολή, Εξέλιξη, Πολιτισμός.

Μαθήματα που εμπλέκονται: Ιστορία, Αρχαία από μετάφραση, Καλλιτεχνικά και Πληροφορική.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος της Ενότητας είναι η επαφή των μαθητών με τη λεξιλογική οικογένεια του ρ. λέγω.

Το ρήμα, το οποίο προσφέρει ικανοποιητικό αριθμό σύνθετων λέξεων στην α.ε., δίνει πλούσιο υλικό για ποικιλία ασκήσεων και στη ν.ε. Στην άσκηση 2 ο μαθητής σχηματίζει σύνθετα και εφαρμόζει στην πράξη όσα διδάχθηκε στον Λεξιλογικό Πίνακα.

Κυρίως δίνει αφορμή στον διδάσκοντα να τονίσει την έννοια του θέματος του ρήματος, μια έννοια δύσκολη για τους μαθητές. Μέσα από τις ρίζες *λεγ-* και *λογ-* και από τη ρίζα *ρέ-/ρή-*, η οποία για να μην μπερδένει τους μαθητές δεν παρατίθεται στις βασικές ρίζες, ο μαθητής μπορεί να δικαιολογήσει την ύπαρξη ετυμολογικά συγγενών λέξεων που αρχικά είναι δύσκολο να δικαιολογηθούν (π.χ. *λέξη*, *ρήτωρ*).

Επιπλέον, προτείνεται στον διδάσκοντα η αξιοποίηση της διδασκαλίας του ρήματος για να αναδειχθεί η επιρροή που άσκησε και ασκεί η ελληνική γλώσσα σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, αγγλοσαξονικές (αγγλικά, γερμανικά), ρομανικές (ιταλικά, γαλλικά) και άλλες. Παρατίθενται ενδεικτικά μερικές ξένες λέξεις: αγγλικά: *logographer*, *lexicography*, *lexicology*, γαλλικά: *logician*, *lexique*, *logique*, ιταλικά: *logografia*, γερμανικά: *Logotherapie*, *Papyrologie*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

- λέξις:** ενέργεια / κατάσταση, **λόγος:** ενέργεια / κατάσταση, **λογίδιον:** υποκοριστικό, **λογύδριον:** υποκοριστικό, **ρήτωρ:** πρόσωπο που ενεργεί, **ρήσις:** ενέργεια / κατάσταση, **ρήμα:** αποτέλεσμα ενέργειας.

Πρόσθετη άσκηση

φιλόλογος: Να βρείτε και άλλες λέξεις της ν.ε. που αναφέρονται σε ειδικότητες / γνωστικές επιστήμες και σχηματίζονται με δεύτερο συνθετικό τη λέξη *λόγος*. Να τις αναλύσετε στα συνθετικά τους μέρη.

[Απάντηση: θεολόγος, οικονομολόγος, καρδιολόγος, μικροβιολόγος, αγγειολόγος, γλωσσολόγος, παπυρολόγος, βιολόγος κ.ά.]

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εισαγωγή του μαθητή στις βασικές έννοιες της σύνθεσης των λέξεων στην α.ε., του δεύτερου μηχανισμού εμπλουτισμού του λεξιλογίου μιας γλώσσας.

Στο κεφάλαιο αυτό ορίζονται οι βασικές έννοιες του ετυμολογικού (συνθετικά μέρη, α' και β' συνθετικό, λέξη κλιτή, λέξη άκλιτη), στον οποίων την κατανόηση πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. *πολύς + λόγος* (λέξεις κλιτές), *άντι + λέγω* (άκλιτη - κλιτή), *ανά + λόγος* (άκλιτη - κλιτή), *φίλος + λόγος* (λέξεις κλιτές), *ἔνθεος + λόγος* (λέξεις κλιτές), *λόγος + ποιέω*, *-ῶ* (λέξεις κλιτές), *ἐπί + λόγος* (άκλιτη - κλιτή).

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η συνέχιση της διδασκαλίας της γ' κλίσης ουσιαστικών με τη μελέτη της κλίσης των συμφωνόληκτων (αφωνόληκτων και ημιφωνόληκτων).

Οι μαθητές καλούνται να θυμηθούν τις καταλήξεις της γ' κλίσης, καθώς και τα πάθη των άφωνων συμφώνων που έχουν διδαχθεί στον σχηματισμό του μέλλοντα και του αορίστου των αφωνόληκτων ρημάτων. Όσον αφορά στην εύρεση της γενικής των συμφωνόληκτων ουσιαστικών, μπορεί να αναφερθεί η αξιοποίηση της μορφής τους στη ν.ε. [π.χ. *ἀσπίς* (ασπίδα), *ἀσπίδος*].

Τα βαρύτονα οδοντικόληκτα σε *-ις* σχηματίζουν την αιτιατική ενικού σε *-ν* και την κλητική χωρίς κατάληξη: *χάρι-ν / χάρι*, *ῥορνι-ν / ῥορνι*, *ἔρι-ν / ἔρι*.

Το οξύτονο όνομα *τυραννίς* σχηματίζει κλητική ενικού (*ῶ*) *τυραννί*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. *πραότητος, πόλεως, ρίνος, δυνάμεως, μάστιγος, φύλακος, σάλπιγγος, σφραγίδος, λαμπάδος, βαλβίδος, χάλυβος, ἔρωτος, Κύκλωπος*.
4. α. *πόλεως*, β. *σάλπιγγι*, γ. *Ἕλληνες, πατρίδος*, δ. *Λάκωνες, ἡγεμόνα*, ε. *τὸν κήρυκα*.
5. *θεραπαινίδας, νυκτός, τῶν ἀλεκτρυόνων, τῷ πόνῳ, τῆς οἰκίας, τὸν ἀλεκτρυόνα, τὴν δέσποιναν, ὄραν*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γραφούν οι πλάγιες πτώσεις των ουσιαστικών: *ἔλιξ, χάλυψ, κῆρυξ, πίναξ, ποιότης, κόραξ, δρᾶμα, φάλαγξ, γέλως, λάρυγξ, κάλυμμα, Ἄραψ, ἀγελᾶς (ᾶ), φοῖνιξ, βήξ, τριάς (ᾶ), Αἰθίοψ, νῆμα, σῆραγξ*.
2. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις, να τονίσετε τα παρακάτω τριτόκλιτα ουσιαστικά και να γράψετε για το καθένα την ονομαστική ενικού: *τὸν ἄγων...*, *τῆ πραοτη...*, *τῶν πατριδ...*, *ταῖς ἔρισ...*, *αἱ φροντιδ...* (*ῖ*), *τὴν θυριδ...* (*ῖ*), *τοὺς ταπητ...*, *οἱ κολακ...*, *τῶν νυκτ...* .
3. Να γραφούν η δοτική και η κλητική ενικού και η δοτική και η αιτιατική πληθυντικού των ουσιαστικών: *ἄζων, κηφήν, χειμών, σωλήν, βραχίων, ξενών, νυμφών, ποιμήν, πνεύμων, σιαγών, δελφίς, τερηδών*.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Duff, T.**, *Plutarch's Lives: Exploring Virtue and Vice*, Clarendon Press, Oxford, 1999.
- Frazier, F.**, *Histoire et morale dans les vies parallèles de Plutarque*, Belles Lettres, Paris, 1996.
- Frost, F.J.**, *Plutarch's Themistocles: A Historical Commentary*, Princeton, 1980.
- Jones, C.P.**, *Plutarch and Rome*, Clarendon Press, Oxford, 1971.
- Marr, J.L.**, *Plutarch, Lives. Themistocles*, Aris & Phillips, Warminster, 1998.
- Μερακλής, Μ.Γ.**, *Πλούταρχος ο Χαιρωνιεύς*, Παιδαγωγικόν Ινστιτούτον, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 1966.
- Νικολαΐδης, Α.Γ.**, *Πλούταρχος: Επιλογή από το έργο του*, Στιγμή, Αθήνα, 1998.
- Του ιδίου**, «Ο σκοπός των Βίων του Πλουτάρχου και οι διάφορες συναφείς θεωρίες», *Αρχαιογνωσία* 3, 1981, σ. 93-114.
- Scardigli, B.** (επιμ.), *Plutarch's Lives*, Oxford, 1995.
- Τσιμπουκίδης, Δ.Ι.**, *Ο βιογράφος Πλούταρχος*, Παπαδήμας, Αθήνα, 1987.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

Α. Κείμενο

Πολύβιος, *Ιστορίαι* 1.14.4-7

Έκδοση: W.R. Paton, (Loeb) 1922-27

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Πολύβιος ήταν ιστορικός. Γεννήθηκε γύρω στο 200 π.Χ. στη Μεγαλόπολη της Αρκαδίας (πόλη που ανήκε στην Αχαϊκή Συμπολιτεία). Τα βιώματα του Πολυβίου ήταν τέτοια (για παράδειγμα, ο πατέρας του Λυκόρτας είχε εκλεγεί πολλές φορές στρατηγός της συμμαχίας), που γρήγορα τον οδήγησαν να συμμετάσχει ενεργά στην πολιτική ζωή της πατρίδας του και της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Το 170/169 π.Χ. έγινε ίππαρχος της Συμπολιτείας, αλλά μετά την ήττα του Περσέα στην Πύδνα το 168 π.Χ. πιάστηκε αιχμάλωτος από τους Ρωμαίους μαζί με άλλους εξέχοντες Αχαιούς και οδηγήθηκε στη Ρώμη, για να δικάσθει, στην ουσία όμως ως όμηρος. Παρέμεινε στη Ρώμη δεκαεπτά χρόνια περιμένοντας τη δίκη του (που δεν έγινε ποτέ).

Κατά τη διάρκεια της ομηρίας έγινε δεκτός στον κύκλο της φιλελληνικής αριστοκρατίας της Ρώμης και συνδέθηκε φιλικά με τον Κορνήλιο Σκιπίωνα Αιμιλιανό, τον Γάιο Λαίλιο τον νεότερο, τον Κάτωνα κ.ά. Χάρη σε αυτούς μπόρεσε να παραμείνει στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας και γύρω στο 149 π.Χ., ακολουθώντας τον φίλο του Σκιπίωνα Αιμιλιανό, πήρε μέρος στην εκστρατεία εναντίον της Καρχηδόνας. Επέστρεψε στην Ελλάδα το 146 π.Χ., μετά την άλωση της Καρχηδόνας και της Κορίνθου, αλλά συνέχισε τα ταξίδια του επισκεπτόμενος την Αλεξάνδρεια, τις Σάρδεις και άλλα μέρη. Πέθανε σε ηλικία 82 ετών πέφτοντας από άλογο.

Τα ιστορικά γεγονότα της εποχής του και κυρίως η ραγδαία ρωμαϊκή επέκταση αποτέλεσαν το έναυσμα για να ασχοληθεί με την ιστοριογραφία. Ο ίδιος διακηρύσσει πολλές φορές στο έργο του ότι τον ενδιαφέρει να ερευνήσει με ποιον τρόπο και με ποιο πολιτεύμα κατάφεραν οι Ρωμαίοι να επεκτείνουν την κυριαρχία τους. Η άποψη του Πολυβίου είναι ότι μόνο συλλαμβάνοντας την αλληλουχία όλων των γεγονότων και εξετάζοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές τους μπορεί κάποιος να αποκομίσει όφελος και απόλαυση από την Ιστορία.

Ο Πολύβιος χρησιμοποίησε μεθόδους παρόμοιες με εκείνες του Θουκυδίδη (αυτοψία, έλεγχος και μελέτη των πηγών, αλλά και συστηματικός διαχωρισμός *ἀρχῶν και αἰτιῶν*). Οι *Ιστορίαι* του αριθμούσαν 40 βιβλία και πραγματεύονταν την αύξηση της δύναμης της Ρώμης και την εδραίωση της εξουσίας της από την αρχή του Β' Καρχηδονιακού πολέμου (221 π.Χ.) – στα πρώτα δύο βιβλία γίνεται μια σύντομη επισκόπηση της περιόδου 264-220 π.Χ. – έως την ήττα του Περσέα (168 π.Χ.). Φιλοδοξία του ιστορικού ήταν να καλύψει και τα γεγονότα που ακολούθησαν, κι έτσι συνέχισε το έργο του φτάνοντας μέχρι την τελική υποταγή της Ελλάδας το 146 π.Χ. Από το έργο του μόνο τα πέντε πρώτα βιβλία σώζονται ακέραια, ενώ τα υπόλοιπα αποσπασματικά.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στο απόσπασμα της Ενότητας διαφαίνονται οι απόψεις του Πολυβίου για το χρέος του ιστορικού, ο οποίος πρέπει να ελέγχει τις πηγές του και να παρουσιάζει με αντικειμενικό τρόπο τα γεγονότα.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να κατανοήσουν τις αρετές που πρέπει να διαθέτει ο ιστορικός και, κυρίως, την αντικειμενικότητα στην παρουσίαση των γεγονότων,
- ❖ να συνειδητοποιήσουν τη δυσκολία του έργου του ιστορικού, που πρέπει πρωτίστως να τηρεί απόσταση από ανθρώπους και γεγονότα,
- ❖ να συνειδητοποιήσουν ότι η αλήθεια είναι η μεγαλύτερη αρετή ενός ιστορικού έργου και ότι αυτή, εφόσον μπορεί να τεκμηριωθεί, καθορίζει και την αξία του.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Στο στάδιο της **αφόρμησης** ο διδάσκων μπορεί να ρωτήσει τους μαθητές ποιους αρχαίους ιστορικούς γνωρίζουν και πώς φαντάζονται τη διαδικασία καταγραφής των ιστορικών γεγονότων μιας περιόδου. Μπορούν να αναφερθούν στοιχεία που γνωρίζουν οι μαθητές από τη διδασκαλία του Ηροδότου σχετικά με τις ιστορικές μεθόδους και να τονιστεί η σημασία της αντικειμενικότητας του ιστορικού. Η ανάγνωση του κειμένου μπορεί να συνοδεύεται από την υπογράμμιση των σημείων εκείνων που συμπληρώνουν αυτή την περιγραφή.

- Ενδεικτικές **ερωτήσεις** για την επεξεργασία του κειμένου:

- Ποιες αρετές πρέπει, κατά τον Πολύβιο, να έχει ένας άνθρωπος;
- Ποιες αρετές πρέπει να έχει ο ιστορικός;
- Πότε η ιστορία γίνεται «*άνωφελές διήγημα*»;

- Τέλος, ζητείται από έναν μαθητή να αναδιηγηθεί το περιεχόμενο του κειμένου.

- Ιδιαίτερα πρέπει να τονιστεί η κριτική ικανότητα που, σύμφωνα με το κείμενο, διαθέτει ο σωστός ιστορικός. Εκτιμά τα γεγονότα, τις ενέργειες και τις επιλογές των προσώπων και, αφού μελετήσει όλες τις πηγές, εξάγει αντικειμενικά συμπεράσματα για το ποιος ενήργησε σωστά και αποτελεσματικά σε ορισμένη στιγμή και ποιος όχι. Βεβαίως, οι μαθητές πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι η ιστορία μιας εποχής δε γράφεται παράλληλα με τα γεγονότα. Είναι σημαντικές για μια πλήρη εκτίμηση αφενός η συγκέντρωση όλων των σχετικών στοιχείων και αφετέρου η χρονική απόσταση, προκειμένου να συνεκτιμηθούν και οι μακροπρόθεσμες συνέπειες.

- Ο διδάσκων μπορεί να αναφέρει ότι ο Πολύβιος χρησιμοποίησε μεθόδους παρόμοιες με του Θουκυδίδη (αυτοψία, έλεγχο και μελέτη των πηγών, αλλά και συστηματικό διαχωρισμό *ἀρχῶν* και *αἰτιῶν*).

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Στη σημερινή εποχή, όσο κι αν φαίνεται αντιφατικό, η εύρεση της αλήθειας, δηλ. η

συγγραφή πραγματικής Ιστορίας, δεν είναι ευκολότερη. Εφημερίδες, περιοδικά, ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί, αρχεία επίσημα ή μη και διάφοροι συλλογικοί φορείς παρουσιάζουν με διαφορετικούς τρόπους τα γεγονότα. Τα Μ.Μ.Ε. καταγράφουν, βέβαια, μια άποψη της πραγματικότητας και θα χρησιμεύσουν ως πηγή για τον ιστορικό του μέλλοντος. Λόγω όμως της πληθώρας τους και της πολυφωνίας που τα χαρακτηρίζει, καθώς και των συμφερόντων που υπαγορεύουν τις επιλογές τους, ο ιστορικός θα πρέπει να είναι σε θέση να διακρίνει τα στοιχεία που ενέχουν υποκειμενικό και μεροληπτικό πνεύμα. Η αναζήτηση, λοιπόν, της αλήθειας δεν είναι ευκολότερη σήμερα σε σχέση με το παρελθόν, γιατί συνήθως οι διάφορες πληροφορίες είναι αντιφατικές. Η διαπίστωση του Θουκυδίδη ότι η αλήθεια «*ἐπιπόνως ἠύρισκετο*» εξακολουθεί να ισχύει.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με παράγωγα και σύνθετα του ρ. *κοσμέω, κοσμῶ*.

Στην Ενότητα αυτή έχει επιλεγεί το ουσιαστικό *κόσμος* (> ρ. *κοσμῶ*), γιατί, πέραν της συχνότητας εμφάνισής του, τεκμηριώνει και στη ν.ε. με παραδείγματα τη θεωρία της σύνθεσης με *α'* συνθετικό ουσιαστικό.

Είναι σκόπιμο να γίνει ιδιαίτερη αναφορά στη σημασία του ρήματος και στις μεταβολές που αυτή υπέστη στο πέρασμα του χρόνου (αρχική σημασία «τάξη, διευθέτηση», βλ. και Πίνακα στο Βιβλίο του Μαθητή).

Η άσκηση 3 δίνει την ευκαιρία επανάληψης όσων διδάχθηκαν οι μαθητές στην παραγωγή ουσιαστικών από ρήματα σε σχέση με τις παραγωγικές καταλήξεις του δράστη μιας ενέργειας, του μέσου, της κατάστασης, του αποτελέσματος μιας ενέργειας και των παραγωγικών επιθέτων.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

- 1. από καταβολής κόσμου** = ανέκαθεν, από τη δημιουργία του κόσμου, **διαγωγή κοσμοιάτη** = πρέπουσα διαγωγή (χαρακτηρισμός της διαγωγής των μαθητών για σχολική χρήση), **κοσμογονία** = α. η δημιουργία του σύμπαντος, β. (μτφ.) κάθε γεγονός που αλλάζει μιαν κατάσταση ολοκληρωτικά, **κοσμοθεωρία** = η άποψη ή στάση που υιοθετεί κάποιος απέναντι στη ζωή, **κοσμοπολίτης** = α. πολυταξιδεμένος, β. εκείνος που θεωρεί πατρίδα του ολόκληρη τη Γη και όχι έναν συγκεκριμένο τόπο.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε τα κενά με λέξεις από τον Λεξιλογικό Πίνακα και ομόρριζές τους:
  - α. Στη μητέρα μου αρέσουν πολύ τα ..... . Τη θυμάμαι πάντα να πηγαίνει σε ..... , για να αγοράσει καρφίτσες, δαχτυλίδια και άλλα αντικείμενα αξίας. Τα φυλάει σε ειδική σκαλιστή .....
  - β. Τις ημέρες των εορτών των Χριστουγέννων στα μαγαζιά παρατηρείται ..... Όλος ο κόσμος είναι στους δρόμους και θαυμάζει τα φανταχτερά και πρωτότυπα ..... που επιλέγουν να βάλουν στις βιτρίνες τους τα καταστήματα, για να

είναι στο πνεύμα των εορτών. Ειδικοί επαγγελματίες ..... αναλαμβάνουν το έργο αυτό, επιδιώκοντας κάθε χρόνο η δική τους ιδέα για τη διακόσμηση να είναι η πιο πρωτότυπη και η πιο δημιουργική.

[Απάντηση: κοσμήματα, κοσμηματοπωλεία, κοσμηματοθήκη, κοσμοπλημμύρα/πολυκοσμία, διακοσμητικά, διακοσμητές.]

2. Να αντιστοιχίσετε τις σύνθετες λέξεις της στήλης Α' με την ερμηνεία τους στη στήλη Β':

Α'	Β'
α. κοσμοπλημμύρα	1. εξαιρετικά σημαντικός για τον κόσμο
β. κοσμοϊστορικός	2. ο πολυταξιδεμένος
γ. κοσμοσωτήριος	3. η συγκέντρωση μεγάλου πλήθους
δ. κοσμοχαλασιά	4. αυτός που οδήγησε στη σωτηρία του κόσμου
ε. κοσμογυρισμένος	5. η αναταραχή των στοιχείων της φύσης, η θεομηνία

[Απάντηση: α-3, β-1, γ-4, δ-5, ε-2]

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη της σύνθεσης λέξεων με α' συνθετικό λέξη κλιτή και συγκεκριμένα ουσιαστικό.

Για την ανάπτυξη της ικανότητας των μαθητών να αναλύουν επιτυχώς σύνθετες λέξεις στα συνθετικά τους (ή και το αντίστροφο) ζητείται από τον διδάσκοντα να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στις μεταβολές του θέματος του α' συνθετικού κατά τη σύνθεση, ανάλογα με την κλίση στην οποία ανήκει. Οι μεταβολές των θεμάτων δίνονται με πολύ απλό τρόπο, για να γίνουν κατανοητές, και καταβάλλεται προσπάθεια να επιλέγονται παραδείγματα με λέξεις οικείες στους μαθητές. Πάντως, δεν κρίνεται σκόπιμο να ζητηθεί η αποστήθιση των μεταβολών αυτών.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. λογογράφος, μυθολόγος, οικόδεσπότης, νομοθέτης, λιθοζόος, νικηφόρος, κτηνοτρόφος, θανατηφόρος.
2. αιμοδότης, αιματοβαμμένος, αιμοκάθαρση, λογογράφος, λογοτεχνία, λογοπαίγνιο, λογοθεραπεία.

Πρόσθετη άσκηση

Με καθεμία από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου να σχηματίσετε μια σύνθετη λέξη στη ν.ε. με την οποία κατόπιν θα γράψετε μία πρόταση: φίλος, αλήθεια, άνιρ.

[Απάντηση: φιλόφρων, φιλαλήτης, αληθοφανής, ανδροπρεπής.]

Γ1. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η ολοκλήρωση της διδασκαλίας των συμφωνόλη-

κτων ουσιαστικών της γ' κλίσης (υγρόληκτα, συγκοπτόμενα διπλόθεμα υγρόληκτα, σιγμόληκτα αρσενικά και ακατάληκτα ουδέτερα σιγμόληκτα σε -ος).

– Σχηματικά οι τύποι των ακατάληκτων ουδέτερων σιγμόληκτων προέκυψαν ως εξής:

*στελέχεσ-θ > *στέλεχοσ-θ > στέλεχος

*στελέχεσ-ος > *στελέχε-ος > (συναίρεση) στελέχους

*στελέχεσ-ι > *στελέχε-ι > (συναίρεση) στελέχει

*στελέχεσ-α > *στελέχε-α > (συναίρεση) στελέχη (αλλά *χρέεσ-α > *χρέε-α > χρέᾱ)

*στελεχέσ-ων > *στελεχέ-ων > στελεχῶν

*στελέχεσ-σι > (απλοποίηση -σσ-) στελέχε-σι

– Τα σιγμόληκτα κύρια αρσενικά ουσιαστικά σε -ης και -κλῆς, όταν αναφέρονται σε συγκεκριμένο πρόσωπο, δε σχηματίζουν πληθυντικό αριθμό. Όταν όμως γίνεται αναφορά σε πρόσωπα με το ίδιο όνομα ή χρησιμοποιούνται μεταφορικά (πβ. ν.ε.: εξαντλήθηκαν οι Πακτωλοί), όσα κλίνονται κατά το *Ἀριστοφάνης* σχηματίζουν πληθυντικό σύμφωνα με την α' κλίση (οἱ *Ἀριστοφάναι*) και όσα κλίνονται κατά το *Θεμιστοκλῆς* σύμφωνα με τη γ' κλίση (οἱ *Θεμιστοκλείς*).

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με βασικά στοιχεία που αφορούν στην κατά παράταξη και καθ' υπόταξη σύνδεση και στο ασύνδετο σχήμα.

Όσον αφορά στους τρόπους σύνδεσης των προτάσεων, το σημαντικό στην παρούσα φάση είναι να αρχίσουν οι μαθητές να αντιλαμβάνονται τη δομή του α.ε. (και ν.ε.) λόγου, δηλ. να συνειδητοποιήσουν ότι σε κάθε περίοδο θα πρέπει να είναι σε θέση να χωρίσουν προτάσεις (εφόσον είναι περισσότερες από μία). Δεν κρίνεται απαραίτητη η αποστήθιση των συνδέσμων από το εγχειρίδιο της Γραμματικής, θα ήταν όμως χρήσιμη η παράλληλη αναφορά των αντίστοιχων συνδέσμων της ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. αἱ πράξεις, τῶν ἐπιτηδευμάτων, τῶν ὄψεων, διήγημα.

5. α. ἀστέρας, β. πατέρας, μητέρας, γ. ἦθη, δ. κάλλους, τεμένει, ε. πράγμασι, στ. ὀνόματα, ζ. γένη.

6. α. καί: κατά παράταξη, συνδέει τα υποκείμενα *τηλικάυτα* και *τοσαῦτα*, β. οὔτ'... οὔτ': κατά παράταξη, συνδέουν τις δύο προτάσεις, γ. μέν... δέ: κατά παράταξη, συνδέουν τις δύο προτάσεις, δ. γάρ: παρατακτική σύνδεση με τα προηγούμενα, ε. ἦ... ἦ: παρατακτική, συνδέουν τις δύο προτάσεις, στ. οὐ μόνον... ἀλλά καί: παρατακτική, συνδέει τα ουσ. *τῶν ἰδίων* και *τῶν κοινῶν*, ζ. οὖν: παρατακτική σύνδεση με τα προηγούμενα.

7. α. ὥς, ὥς: εἰδ. σύνδ., β. ὅ,τι: αναφ. αντων., εισάγει πλάγια ερωτ., γ. μή: ενδοιαστικός σύνδ., δ. ἐπειδή: αιτιολ. σύνδ., ε. ἵνα, ὅπως: τελικοί σύνδ., στ. ὥστε: συμπερ. σύνδ., ζ. εἰ:

*ε + α → η, αν δεν προηγείται άλλο -ε- (*βέλεσ-α* > *βελε-α > *βέλη*), αλλά ε + α → α μακρόχρονο (*ᾱ*), αν προηγείται άλλο -ε- (*χρέεσ-α > *χρέε-α > *χρέᾱ*, *κλέεσ-α > *κλέε-α > *κλέᾱ*).

υποθ. σύνδ., η. *πρίν*: χρον. σύνδ., θ. *ὄν*: αναφ. αντων., ι. *εἰ καί*: εναντ. σύνδ.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να χωρίσετε τις παρακάτω περιόδους σε προτάσεις, να υπογραμμίσετε τα ρήματα και να βάλετε σε κύκλο τους συνδέσμους:
  - α. *Επειδή χορηγὸς κατεστάθην εἰς Θαργήλια καὶ ἔλαχον Παντακλέα διδάσκαλον ἐχορήγουν ὡς ἄριστα ἐδυνάμην.*
  - β. *Καὶ τούτων εἴ τι ψεύδομαι προφάσεως ἔνεκα, ἔξεστι τῷ κατηγορῶ ἐξελέγξαι ἐν τῷ ὑστέρῳ λόγῳ ὅ,τι ἂν βούληται [εἰπεῖν].*
  - γ. *Οὕτω δ' οἱ ἐν τῷ Πειραιεῖ διάκεινται, ὥστε πολὺ ἀσφαλέστερον εἶναι δοκεῖν εἰς τὸν Ἀδρίαν πλεῖν ἢ τούτῳ συμβάλλειν.*
2. Να γράψετε τη γενική ενικού των ουσιαστικών (λαμβάνοντας υπόψη και την αντίστοιχη λέξη της ν.ε.): *ἀήρ*, *Ἴπποκράτης*, *ψῦχος*, *παντοκράτωρ*, *αἰθήρ*, *Σοφοκλῆς*, *αὐτοκράτωρ*, *λαμπτήρ*, *τεῦχος*.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Hornblower, S., *Greek Historiography*, Oxford, 1994.

Martinez Lacy, J.R.F., «*Ἔτη καὶ νόμιμα: Polybius and his Concept of Culture*», *Klio* 73, 1991, σ. 83-92.

Sacks, K., *Polybius on the Writing of History*, Univ. of California Press in Classical Studies, 24, 1981.

Του ιδίου, “Polybius’ Other View of Aetolia”, *JHS* 95, 1975, σ. 92-106.

Τριανταφυλλόπουλος, Ν.Δ., *Πολυβίου Ιστοριῶν Α-ΙΑ*, τόμοι 5, Στιγμή, Αθήνα, 1995-2003.

Τσιμπουκίδης, Δ.Ι., *Ο Πολύβιος και η εποχή του*, Καλέντης, Αθήνα, 1990.

Του ιδίου, *Πολύβιος: ο μεγαλύτερος ιστορικός της ελληνιστικής εποχής*, Εντός, Αθήνα, 1999.

Walbank, F.W., *A Historical Commentary on Polybius*, τόμοι 3, Oxford, 1957-1979.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Καλὸς δὲ νομίζεται παρ' αὐτοῖς ἦν πού τις φαλακρὸς καὶ ἄκομος ἦ, τοὺς δὲ κομήτας καὶ μυσάττονται. Ἐπὶ δὲ τῶν κομητῶν ἀστέρων τούναντίον τοὺς κομήτας καλοὺς νομίζουσιν ἐπεδήμουν γάρ τινες, οἱ καὶ περὶ ἐκείνων διηγοῦντο. Καὶ μὴν καὶ γένεια φύουσιν μικρὸν ὑπὲρ τὰ γόνατα. Καὶ ὄνυχας ἐν τοῖς ποσὶν οὐκ ἔχουσιν, ἀλλὰ πάντες εἰσὶν μονοδάκτυλοι. Ὑπὲρ δὲ τὰς πυγὰς ἐκάστω αὐτῶν κράμβη ἐκπέφυκε μακρὰ ὥσπερ οὐρά, θάλλουσα ἀεὶ καὶ ὑπίτιο ἀναπίπτοντος οὐ κατακλωμένη. Ἀπομύττονται δὲ μέλι δριμύτατον· κάπειδαν ἢ πονῶσιν ἢ γυμνάζωνται, γάλακτι πᾶν τὸ σῶμα ἰδροῦσιν, ὥστε καὶ τυροὺς ἀπ' αὐτοῦ πήγνυνται, ὀλίγον τοῦ μέλιτος ἐπιστάζαντες· ἔλαιον δὲ ποιοῦνται ἀπὸ τῶν κρομμύων πᾶν λιπαρόν τε καὶ εὐῶδες ὥσπερ μύρον. Ἀμπέλους δὲ πολλὰς ἔχουσιν ὑδροφόρους· αἱ γὰρ ῥᾶγες τῶν βοτρύων εἰσὶν ὥσπερ χάλαζα, καὶ, ἐμοὶ δοκεῖν, ἐπειδὴν ἐμπεσὼν ἄνεμος διασεισῆ τὰς ἀμπέλους ἐκείνας, τότε πρὸς ἡμᾶς καταπίπτει ἢ χάλαζα διαρραγέντων τῶν βοτρύων. Τῇ μέντοι γαστρὶ ὅσα πῆρα χρῶνται τιθέντες ἐν αὐτῇ ὅσων δέονται· ἀνοικτὴ γὰρ αὐτοῖς αὕτη καὶ πάλιν κλειστὴ ἐστίν· ἐντέρων δὲ οὐδὲν ὑπάρχειν αὐτῇ φαίνεται, ἢ τοῦτο μόνον, ὅτι δασεῖα πᾶσα ἐντοσθε καὶ λάσιός ἐστιν, ὥστε καὶ τὰ νεογνά, ἐπειδὴν ῥιγώσῃ, ἐς ταύτην ὑποδύεται. Ἐσθῆς δὲ τοῖς μὲν πλουσίοις ὑαλίνη μαλθακὴ, τοῖς πένησι δὲ χαλκὴ ὑφαντὴ· πολύχαλκα γὰρ τὰ ἐκεῖ χωρία, καὶ ἐργάζονται τὸν χαλκὸν ὕδατι ὑποβρέξαντες ὥσπερ τὰ ἔρια. Περὶ μέντοι τῶν ὀφθαλμῶν, οἷους ἔχουσιν, ὀκνῶ μὲν εἰπεῖν, μὴ τίς με νομίση ψεῦδεςθαι διὰ τὸ ἄπιστον τοῦ λόγου. Ὅμως δὲ καὶ τοῦτο ἐρῶ· τοὺς ὀφθαλμοὺς περιαιρευτοὺς ἔχουσι, καὶ ὁ βουλόμενος ἐξελὼν τοὺς αὐτοῦ φυλάττει ἔστ' ἂν δεηθῆ ἰδεῖν· οὕτω δὲ ἐνθήμενος ὀρᾷ· καὶ πολλοὶ τοὺς σφετέρους ἀπολέσαντες παρ' ἄλλων χρησάμενοι ὀρῶσιν. Εἴσι δ' οἱ καὶ πολλοὺς ἀποθέτους ἔχουσιν, οἱ πλούσιοι. Τὰ ὄψα δὲ πλατάνων φύλλα ἐστὶν αὐτοῖς πλὴν γε τοῖς ἀπὸ τῶν βαλάνων· ἐκεῖνοι γὰρ μόνον ξύλινα ἔχουσιν. Καὶ μὴν καὶ ἄλλο θαῦμα ἐν τοῖς βασιλείοις ἐθεασάμην· κάτοπτρον μέγιστον κεῖται ὑπὲρ φρέατος οὐ πᾶν βαθέος. Ἄν μὲν οὖν εἰς τὸ φρέαρ καταβῆ τις, ἀκούει πάντων τῶν παρ' ἡμῖν ἐν τῇ γῆ λεγομένων, ἐὰν δὲ εἰς τὸ κάτοπτρον ἀποβλέψῃ, πάσας μὲν πόλεις, πάντα δὲ ἔθνη ὀρᾷ ὥσπερ ἐφεστῶς ἐκάστοις· τότε καὶ τοὺς οἰκείους ἐγὼ ἐθεασάμην καὶ πᾶσαν τὴν πατρίδα, εἰ δὲ κάκεινοι ἐμὲ ἐώρων, οὐκέτι ἔχω τὸ ἀσφαλὲς εἰπεῖν. Ὅστις δὲ ταῦτα μὴ πιστεύει οὕτως ἔχειν, ἂν ποτε καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε ἀφίκηται, εἴσεται ὡς ἀληθῆ λέγω.

Λουκιανός, *Ἀληθῆς Ἱστορία* 1.2 3-26
Ἐκδόση: M.D. Macleod, (OCT) 1972-1987

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Τις περισσότερες πληροφορίες για τον βίο του Λουκιανού τις αντλούμε μέσα από το ίδιο το έργο του. Γεννήθηκε γύρω στο 120 μ.Χ. στα Σαμόσατα της Κομμαγηνής. Ο ίδιος αναφέρει ότι ήταν Σύρος. Το σχετικό λήμμα στο λεξικό Σούδα παρέχει την πληρο-

φορία ότι ο Λουκιανός εργάστηκε ως δικηγόρος στην Αντιόχεια της Συρίας και αργότερα στράφηκε «ἐπὶ τὸ λογογραφεῖν». Ταξίδεψε σε πνευματικά κέντρα και παρακολούθησε μαθήματα ρητορικής. Καθώς ωρίμαζε, αναζητούσε νέους τρόπους έκφρασης και αυτές οι αναζητήσεις αποτυπώθηκαν στο έργο του. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτών των αναζητήσεων αποτελούν οι διάλογοί του, στους οποίους συνδύασε στοιχεία των πλατωνικών διαλόγων με τις μενίππειες σάτιρες, τους μίμους και τη Νέα Κωμωδία. Ο Λουκιανός έζησε μακρό βίο, όπως διαφαίνεται μέσα από δικά του σχόλια σε έργα του. Δεν ξέρουμε πότε πέθανε, αλλά από το έργο του *Ἀλέξανδρος* συμπεραίνεται ότι ζούσε μετά τον θάνατο του Μάρκου Αυρηλίου (180 μ.Χ.).

Το έργο του είναι ευρύ, ποικίλο και δύσκολο να ενταχθεί σε λογοτεχνικά είδη. Του αποδίδονται περίπου ογδόντα έργα, εκ των οποίων τα περισσότερα θεωρούνται γνήσια. Υπήρξε σοφιστής, ρήτορας και σατιρικός που αρεσκόταν στις φανταστικές αφηγήσεις και στη διακωμώδηση της εποχής του. Υπάρχουν ποικίλες τάσεις στην κριτική που ασκήθηκε σχετικά με την αξία του έργου του Λουκιανού. Ορισμένοι μελετητές είδαν τον Λουκιανό ως απλό μιμητή του Μενίππου, ωστόσο η νεότερη έρευνα δίνει έμφαση στη σχέση του Λουκιανού με την εποχή του και στον τρόπο με τον οποίο την απεικόνισε, συχνά σατιρίζοντας και διακωμωδώντας την.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Χαρακτηριστικό έργο του Λουκιανού είναι η *Ἀληθῆς Ἱστορία* (ή *Ἀληθῆ διηγήματα*), που έχει τη μορφή μυθιστορήματος. Ο τίτλος του είναι ειρωνικός, αφού, όπως δηλώνει ο ίδιος, τίποτε από όσα γράφει δεν είναι αλήθεια.

Στον πρόλογο μας πληροφορεί ότι σκοπός του είναι να σατιρίσει παλιούς ποιητές, ιστορικούς και φιλοσόφους οι οποίοι περιέγραφαν στα έργα τους πράγματα απίθανα και μυθικά και μάλιστα προσπαθούσαν να πείσουν ότι ήταν αληθινά ή ότι οι ίδιοι τα είχαν ελέγξει. Δηλώνει ότι του προξένησε απορία το ότι όλοι αυτοί έλεγαν ψέματα έχοντας την εντύπωση ότι δε θα τους καταλάβαινε ο κόσμος. Από αυτή του την παρατήρηση προέκυψε, όπως λέει, η ιδέα να γράψει ένα ανάλογο έργο· συμπληρώνει μάλιστα, θέλοντας να σατιρίσει τα ιστοριογραφικά έργα και τα μυθιστορήματα, ότι από ματαιοδοξία θέλησε να αφήσει κάτι στις επόμενες γενιές και να εκμεταλλευτεί το δικαίωμα να γράφει ό,τι του περνάει από το μυαλό. Προτρέπει, επίσης, τον αναγνώστη να μην τα πιστέψει, αφού πρόκειται για γεγονότα που ούτε είδε ο ίδιος ούτε του τα είπαν άλλοι ούτε συνέβησαν ποτέ.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να θυμηθούν τη γνωριμία τους με τον Λουκιανό στην προηγούμενη τάξη και να ανακαλέσουν στη μνήμη τους χαρακτηριστικά του έργου του συγγραφέα,
- ❖ να συζητήσουν τον τίτλο του έργου και να αναζητήσουν κατόπιν τους σκοπούς της συγγραφής του,
- ❖ να συνδέσουν τις εικόνες του κειμένου με σύγχρονα τεχνολογικά επιτεύγματα-

τα, π.χ. τους δορυφόρους, που, όπως το «κάτοπτρον» του κειμένου, μπορούν να δώσουν από μεγάλη απόσταση λεπτομερείς φωτογραφίες αντικειμένων τα οποία βρίσκονται στην επιφάνεια της Γης,

- ❖ να προβληματιστούν επάνω στη σημασία που έχει για τη γενιά τους η κατάκτηση της Σελήνης και όλη η προσπάθεια που γίνεται από τον άνθρωπο να εξερευνήσει το Διάστημα.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Οι μαθητές μπορούν να αναφέρουν τη σημασία του όρου «επιστημονική φαντασία» και να τον συνδέσουν με κινηματογραφικές ταινίες που έχουν δει, και μάλιστα με εκείνες που έχουν ως πρωταγωνιστές εξωγήινα όντα. Μετά την ανάγνωση του αποσπάσματος το πιθανότερο είναι οι μαθητές να θυμηθούν από την προηγούμενη τάξη ότι ο Λουκιανός μπορεί να θεωρηθεί ο πρώτος γνωστός συγγραφέας ιστοριών επιστημονικής φαντασίας.

- **Ερωτήσεις** που μπορούν να τεθούν για την καλύτερη κατανόηση του κειμένου:

- Σε ποιους αναφέρεται το κείμενο;
- Πού ζουν αυτοί;
- Ποιος θεωρείται καλός στους Σεληνίτες;
- Ποια είναι η εξωτερική εμφάνιση των Σεληνιτών;
- Τι παθαίνουν, όταν ιδρώνουν;
- Πώς αξιολογούν τον ιδρώτα τους;
- Ποια σχέση έχουν με τη Γη;

- Ενδιαφέρον για τους μαθητές θα είχε και η ανάγνωση του εκτενέστερου αποσπάσματος που αναφέρεται στους Σεληνίτες, όπως δίνεται παραπάνω. Χωρίς να δοθεί λεξιλόγιο, οι μαθητές με βάση αυτά που θα συγκρατήσουν κατά την ανάγνωση από τον διδάσκοντα θα αναδιηγηθούν κατόπιν τις λεπτομέρειες που δεν περιλαμβάνονται στο κείμενο της Ενότητας.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Ο τίτλος *Άληθής Ιστορία* είναι ειρωνικός (βλ. τα Συμπληρωματικά σχόλια). Η τελευταία περίοδος του κειμένου δείχνει ακριβώς ότι κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει αυτά που περιγράφει ο Λουκιανός, να τα επιβεβαιώσει ή να αποδείξει ότι δεν είναι αλήθεια, αφού κανείς δεν πρόκειται να πάει εκεί. Ωστόσο, αυτή η σκέψη έχει διατυπωθεί υποθετικά με τη διαβεβαίωση ότι, αν κάποτε κάποιος φτάσει στη Σελήνη, θα διαπιστώσει ότι η περιγραφή είναι αληθινή. Αυτό αφήνει ανοιχτή μια χαραμάδα που στις μέρες μας έγινε πραγματικότητα, αφού ο άνθρωπος ταξίδεψε πραγματικά στη Σελήνη.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Ποια στοιχεία από το κείμενο βρίσκετε ιδιαίτερος χιουμοριστικά;
2. Τι δηλώνει η επιθυμία του ανθρώπου να ταξιδέψει σε άλλους πλανήτες και να εξερευνήσει νέες μορφές ζωής;

Δημιουργική – διαθεματική δραστηριότητα

Αν ήσαστε εσείς στη Σελήνη και μπαίνατε μέσα στο «φρέαρ» ή κοιτάζατε στο «κάτοπτρον» που αναφέρει ο Λουκιανός στο κείμενό σας, τι θα ακούγατε και τι θα βλέπατε από τον πλανήτη Γη; Μπορείτε να γράψετε ένα ημερολόγιο και να το εμπλουτίσετε με σκίτσα ή φωτογραφίες που θα συγκεντρώσετε.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος της Ενότητας είναι η γνωριμία των μαθητών με τη λεξιλογική οικογένεια του επιθέτου καλός.

Το επίθετο δίνει αφορμή για ετυμολογικά σχόλια και για ορθογραφικές παρατηρήσεις, οι οποίες αξιοποιούνται στο σχολικό εγχειρίδιο.

Είναι ενδιαφέρουσα η παρατήρηση ότι σε μερικές σύνθετες λέξεις που σώζονται και σήμερα διατηρείται η παλαιά σημασία του επιθέτου (= όμορφος, π.χ. καλοκαιρία, καλλίφωνος) και σε άλλες λέξεις το «καλός» ως α' συνθετικό λειτουργεί όπως το επίρρημα εὖ (π.χ. καλοτάξιδος, καλορίζικος).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. καλόγουστος, καλογυμνασμένος, καλόκαρδος, καλοντυμένος, καλοζωισμένος.
4. Συνώνυμα: καλλιεπής, καλλιεργώ, καλλιτεχνία, καλλωπίζω // Αντώνυμα: καλοπιάνω, καλλίφωνος, καλορίζικος, καλοσυνάτος.

Πρόσθετη άσκηση

Να συμπληρώσετε τα κενά επιλέγοντας τη σωστή λέξη από τις παρακάτω: καλοπροαίρετος, καλοτάξιδος, καλομαθαίνω, καλοδέχομαι, καλοπέραση.

- α. Τα ..... τα παιδιά τους. Δεν τους αρνούνται τίποτε.
- β. Είναι ..... άνθρωπος. Μπορείς να τον εμπιστευτείς άφοβα.
- γ. .... το καινούριο αυτοκίνητο!
- δ. Μια ζωή κοίταζαν την ..... τους και να μη στερηθούν τίποτα. Τώρα η δουλειά τους φαίνεται σκλαβιά.
- ε. Παρόλο που ήταν αργά, μας ..... στο σπίτι τους.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τη σύνθεση λέξεων με α' συνθετικό επίθετο.

Στην Ενότητα αυτή ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στα θέματα των επιθέτων που συντίθενται. Οι μεταβολές των θεμάτων δίνονται περιληπτικά σε κάθε περίπτωση με ανάλογο παράδειγμα.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η σύνθετη λέξη σχηματίζεται από το θέμα του αρσενικού σε όλες τις περιπτώσεις, ακόμα και όταν το β' συνθετικό ή η σύνθετη λέξη που δημιουργείται είναι γένους θηλυκού ή ουδετέρου.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. πικρόχολος, λεπτολόγος, Λευκοθέα, μεγαλοπρεπής, δωδεκάμηνος.
3. βαρύ-τονος, εύθυ-τενής, βαρύ-γδουπος, εύθύ-γραμμος, όξύ-θυμος.

Γ. Γραμματική

Οι διδακτικοί στόχοι είναι:

- η μελέτη της κλίσης των τριτόκλιτων επιθέτων σε -ύς, -εία, -ύ,
- η εξοικείωση των μαθητών με την υποτακτική έγκλιση και ειδικότερα με τον σχηματισμό και την κλίση της υποτακτικής ενεστώτα και αορίστου των φωνη-εντόληκτων και αφωνόληκτων ρημάτων στην ε.φ.

Η κατανόηση της κλίσης τριτόκλιτων επιθέτων σε -ύς, -εία, -ύ είναι ιδιαίτερα σημαντική, γιατί γράφονται πολύ συχνά εσφαλμένα στη ν.ε., ειδικά στη γενική ενικού και την ονομαστική πληθυντικού. Εφόσον οι μαθητές γνωρίζουν καλά την κλίση αυτών των επιθέτων στην α.ε., ο διδάσκων μπορεί να επισημάνει ότι ενδείκνυται η χρήση τους στη ν.ε. και να ζητήσει τη δημιουργία προτάσεων με κάποια από αυτά.

Οι σημασίες της υποτακτικής που αναφέρονται στο Βιβλίο του Μαθητή είναι επαρκείς, μαζί με τα παραδείγματα που τις συνοδεύουν, και δεν κρίνεται σκόπιμη περαιτέρω αναφορά.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. βαθέος πελάγους, θρασεῖ άνδρί, όξύν ήχον, βαρέα πένθη, βραδειών όδών, τραχείας χώρας.
3. α-1, β-2, γ-1, δ-3, ε-4, στ-5.
6. πιστεύση, βλάψωμεν, ίκετεύσωσιν, έρμηνεύσης, κελεύσωμεν, θεραπεύσητε.
7. α. έρίζωμεν, β. φονεύσωμεν, γ. λύσητε, δ. παραβαίνη, ε. αποβλέψη, στ. μέλλης.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε το β' ενικό και γ' πληθυντικό υποτακτικής ενεστώτα και αορίστου των ρημάτων: *έρμηνεύω, άριστεύω, πέμπω, τάττω.*
2. Να μετατρέψετε τις υποτακτικές ενεστώτα σε υποτακτικές αορίστου στο ίδιο πρόσωπο και στον ίδιο αριθμό: *ούτος στρατεύη ..... , ήμεις γράφωμεν ..... , σὺ άρχης ..... , ύμεῖς πείθητε ..... , οὔτοι πράττωσιν ..... , έγὼ βλάπτω ..... , οί "Έλληνες φυλάττωσιν ..... , ύμεῖς άλλάττητε .....*
3. Να γραφούν η γενική και η δοτική ενικού και η ονομαστική και αιτιατική πληθυντικού των φράσεων: *εύρὺς ποταμός, τραχὺ έδαφος, βραχεῖα βουλή.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Anderson, G., "Lucian, *Verae historiae*", στο Schmeling, G. (επιμ.), *The Novel in the Ancient World, Mnemosyne Suppl.* 159, Brill, Leiden, 1996, σ. 555-561.

- Του ιδίου**, *Lucian: Theme and Variation in the Second Sophistic*, *Mnemosyne Suppl.* 41, Brill, Lugduni Batavorum, 1976.
- Baldwin, B.**, *Studies in Lucian*, Hakkert, Toronto, 1973.
- Branham, R.B.**, *Unruly Eloquence: Lucian and the Comedy of Traditions*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1989.
- Fauth, W.**, “Utopische Inseln in den Wahren Geschichten des Lukian”, *Gymnasium* 86, 1979, σ. 39-58.
- Georgiadou, A. – Lamour, D.H.J.**, *Lucian’s science fiction novel, True Histories: Interpretation and Commentary*, *Mnemosyne Suppl.* 179, Brill, Leiden, 1998.
- Των ιδίων**, “The mirror of the moon: Lucians ‘Verae Historiae’ as philosophical parody”, *Hermes* 126, 1998, σ. 310-325.
- Hall, J.**, *Lucian’s Satire*, Arno Press, New York, 1981.
- Heath, M.**, “Review of Marsh, D., *Lucian and the Latins: Humor and Humanism in the Early Renaissance*”, *CR* 51, 2001, σ. 210-211.
- Jones, C.P.**, *Culture and Society in Lucian*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1986.
- Laird, A.J.W.**, “Fiction as a discourse of philosophy in Lucian’s *Verae Historiae*”, στο Panayotakis, S. – Zimmerman, M. – Keulen, W. (επιμ.), *The Ancient Novel and Beyond*, *Mnemosyne Suppl.* 241, Brill, Leiden / Boston, 2003, σ. 115-127.
- Lesky, A.**, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφρ. Αγ. Τσοπανάκης, Θεσσαλονίκη, 1964 (ε’ αναθεωρημένη έκδοση 1981).
- Marsh, D.**, *Lucian and the Latins: Humor and Humanism in the Early Renaissance*, University of Michigan Press, Ann Arbor/Michigan, 1998.
- Ollier, T.**, *Histoire Vraie / Lucien*, Presses universitaires de France, Paris, 1962.
- Παπαϊωάννου, Β.**, *Λουκιανός, ο μεγάλος σατιρικός της αρχαιότητας. Συμβολή στην παρουσίαση της εποχής του, του βίου και του έργου του*, Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη, 1976.
- Robinson, C.**, *Lucian and His Influence in Europe*, Duckworth, London, 1979.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἐπεὶ οὖν οὐδὲ τοῦτο ἔχει τὸ κέρδος ἢ περιττὴ αὕτη φιλοτιμία, φεύγωμεν, ἀγαπητοί, φεύγωμεν τὸ νόσημα, καὶ μὴ γινώμεθα τῶν ἀλόγων θηριωδέστεροι. Ἐκεῖνοις πάντα κοινά, καὶ γῆ, καὶ πηγαί, καὶ νομαί, καὶ ὄρη, καὶ νάπαι, καὶ οὐδὲν θάτερον θατέρου πλέον ἔχει· σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν, τὸ ἡμερώτατον ζῶον, θηρίου γίνῃ χαλεπώτερος, μυρίων πενήτων τροφάς, καὶ πολλάκις μυρίων μιᾶ κατακλείων οἰκία. Καίτοι γε οὐχ ἢ φύσις ἡμῖν μόνη κοινή, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῶ τῆς φύσεως πλείονα· οὐρανὸς κοινός, καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ὁ τῶν ἀστέρων χορός, καὶ ἀήρ, καὶ θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆ, καὶ ζωή, καὶ τελευτή, καὶ αὐξήσις, καὶ γῆρας, καὶ νόσος, καὶ ὑγεία, καὶ χρεία τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων· καὶ τὰ πνευματικὰ πάλιν κοινά, καὶ ἡ τράπεζα αὕτη ἢ ἱερά, τὸ σῶμα τὸ Δεσποτικόν, τὸ αἷμα τὸ τίμιον, τῆς βασιλείας ἢ ἐπαγγελία, τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, ὁ καθαρισμὸς τῶν ἁμαρτημάτων, ἢ δικαιοσύνη, ὁ ἁγιασμός, ἢ ἀπολύτρωσις, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ. Ἄ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐδὲ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. Πῶς οὐκ ἄτοπον τοὺς ἐν τοσοῦτοις κοινωνοῦντας ἀλλήλοις, καὶ φύσει, καὶ χάριτι, καὶ ἐπαγγελίαις, καὶ νομοθεσίαις, τούτους ἐν τοῖς χρήμασιν οὕτως εἶναι πλεονέκτας, καὶ τὴν αὐτὴν μὴ διατηρεῖν ἰσονομίαν, ἀλλὰ τῶν ἀλόγων παρέρχεσθαι τὴν θηριωδίαν, καὶ ταῦτα μέλλοντας αὐτῶν μικρὸν ὕστερον ἀφίστασθαι, καὶ οὐκ ἀφίστασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων, τούτων ἔνεκεν, κινδυνεύειν; Ὁ γὰρ θάνατος τῆς μὲν ἀπολαύσεως ἀπάγει, πρὸς δὲ τὰς εὐθύνας ἄγει λοιπόν, καὶ τὰς ἀθανάτους κολάσει. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, πολλῇ χρησώμεθα τῇ ἐλεημοσύνῃ. Αὕτη γάρ ἐστιν ἢ βασιλίсса τῶν ἀρετῶν, ἢ καὶ παραστήσεται μετὰ παρρησίας ἐκέϊσε, καὶ ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας, καὶ οὐδεὶς ἀντιστήσεται τῷ μετὰ ταύτης εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσιόντι. Καὶ γὰρ κοῦφον αὐτῆς τὸ πτερόν, καὶ πολλὴ τῆς παρρησίας αὐτῆς ἢ ὑπερβολή, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναβαίνει τὸν βασιλικὸν θρόνον, τοὺς αὐτῆς τροφίμους μετ' ἀδείας εἰσάγουσα. Αἱ εὐχαὶ γάρ σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Τί οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸ ὕψος ἀναβῶμεν ἐκεῖνο, ἀπαλλαγέντες τῆς ἀκαίρου ταύτης πλεονεξίας καὶ ἀχρήστου τρυφῆς καὶ φιλοτιμίας; Τὰ περιττὰ ποιήσωμεν χρήσιμα, τὸν πολὺν ἐκεῖνον προέμενοι πλοῦτον, καὶ τῇ δεξιᾷ τοῦ δικαστοῦ τοῦτον ἐγχειρίσαντες, ὃς καὶ φυλάζει δυνήσεται μετ' ἀκριβείας, καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως ἐντεῦθεν ἡμέρος γενήσεται καὶ ἴλεως· κἂν μυρία ὦμεν πεπλημμεληκότες, μεταδώσει συγγνώμης ἡμῖν καὶ ἀπολογίας· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ἰωάννης Χρυσόστομος, Εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Προφήτου Δαυῖδ, PG 55, 517-518

Ἐκδόση: J.-P. Migne (επιμ.), *Patrologiae cursus completus, series graeca*, 1857 κ.ε.

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο **Ιωάννης Χρυσόστομος** (η προσωνομία τον συνοδεύει από τον 6ο αι. και του αποδόθηκε λόγω της ρητορικής του δεινότητας) γεννήθηκε μεταξύ 344 και 354 μ.Χ. Αναφορές στον βίο του έχουμε και στο ίδιο το έργο του, αλλά και σε μαρτυρίες σύγχρονων και μεταγενέστερων εκκλησιαστικών ιστορικών. Η οικογένειά του ήταν μία από τις επιφανέστερες της Αντιόχειας.

Ο Ιωάννης σπούδασε ρητορική, φιλοσοφία και θεολογία και γνώρισε τον μοναχικό βίο. Χειροτονήθηκε διάκονος, πρεσβύτερος και επίσκοπος. Μεγάλο όπλο του, πέρα από την παιδεία του, ήταν η ρητορική δεινότητα και ο μαγευτικός λόγος του. Στην προσπάθειά του για κάθαρση της Εκκλησίας από ανάξιους κληρικούς απέκτησε εχθρούς. Οι σχέσεις του με την αυτοκράτειρα Ευδοξία (σύζυγο του αυτοκράτορα Αρκαδίου) ήταν επίσης ταραχώδεις. Αρχικά ο Ιωάννης κέρδισε τον σεβασμό της, όμως αργότερα καθαιρέθηκε και εξορίστηκε, καθώς κάποιοι αυλικόι επηρέαζαν την Ευδοξία εναντίον του. Αργότερα ο Ιωάννης επανήλθε και η Ευδοξία εκδήλωσε με επιστολή τη χαρά της, ενώ λίγο αργότερα οι σχέσεις τους διαταράχθηκαν ξανά, με αποτέλεσμα δεύτερη εξορία. Μετά τον θάνατο της Ευδοξίας διατάχθηκε να πάει στα Κόμανα του Πόντου, αλλά ο Ιωάννης, εξαντλημένος από τις κακουχίες, πέθανε καθ' οδόν στην Πιτυούντα το 407 μ.Χ.

Το έργο του, το οποίο σώζεται στην πλειονότητά του, είναι ογκώδες και ποικίλο, αποτελούμενο κυρίως από ομιλίες (κηρύγματα), πραγματείες και επιστολές.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Το απόσπασμα της Ενότητας ανήκει στην *Όμιλία Α', εις τὸ ῥητὸν τοῦ Προφήτου Δαυὶδ*. Ο Ιωάννης Χρυσόστομος έγραψε δύο ομιλίες εις τοὺς Ψαλμούς, οι οποίες έχουν ως αφητηρία τους έναν στίχο από τους Ψαλμούς (48.17): *«μη φοβοῦ, ὅταν πλουτίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ»*. Κύριο θέμα είναι ο πλούτος και η αβεβαιότητα που τον χαρακτηρίζει, καθώς μεταφέρεται από τον έναν άνθρωπο στον άλλον. Στην ομιλία του ο Ιωάννης καυτηριάζει τη ματαιοδοξία των πλουσίων, την πλεονεξία, την υπεροψία και τη σκληρότητα, ενώ εκθειάζει την αγάπη, τη φιλοξενία και την ελεημοσύνη, την οποία θεωρεί βασίλισσα των αρετών.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να έρθουν σε επαφή με ένα θεολογικό έργο ενός από τους σημαντικότερους Πατέρες της Εκκλησίας,
- ❖ να ανιχνεύσουν το ρητορικό ύφος του αποσπάσματος,
- ❖ να αντιληφθούν πώς αξιοποιεί ο Ιωάννης Χρυσόστομος δύο κατεξοχήν πολιτικούς όρους (*ισονομίαν* και *εὐθύνας*) προσαρμόζοντάς τους στη χριστιανική ιδεολογία,
- ❖ να συνειδητοποιήσουν την *πνευματική* και *κοινωνική* διάσταση της ελεημοσύνης (πνευματική, γιατί ο άνθρωπος αναπτύσσει τη σχέση του με τον Θεό, και κοινωνική, γιατί ο άνθρωπος με αυτήν μειώνει την απόσταση και υποβαθμίζει τις διαφορές από τον συνάνθρωπό του),

- ❖ να συγκρίνουν την έννοια της ελεημοσύνης, όπως περιγράφεται στο απόσπασμα, με την έννοια της ελεημοσύνης, όπως την αντιλαμβανόμαστε σήμερα (αρνητικό περιεχόμενο, οίκτος).

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Οι μαθητές αρχικά περιγράφουν συναισθήματα που βίωσαν σε περιπτώσεις στις οποίες τους ζητήθηκε ελεημοσύνη. Έχει σημασία να διερευνηθεί κατά πόσο έχουν καλλιεργημένη μέσα τους την ανάγκη να δίνουν ελεημοσύνη συνειδητά, θέλοντας να βγάλουν κάποιον συνάνθρωπό τους, έστω και για λίγο, από μια δύσκολη θέση.

- Μετά την ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα με έμφαση στα χαρακτηριστικά της αρετής της ελεημοσύνης, στο στάδιο της επεξεργασίας θέτουμε τις ακόλουθες **ερωτήσεις** και παροτρύνουμε τους μαθητές να απαντούν και με λέξεις του αρχαίου κειμένου:

- Σε ποιους απευθύνεται ο Ιωάννης Χρυσόστομος και πώς τους χαρακτηρίζει;
- Με ποιους συγκρίνει τους ανθρώπους;
- Ως προς τι τους συγκρίνει;
- Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιεί, για να στηρίζει την άποψή του ότι οι άνθρωποι είναι ίσοι;
- Τι θεωρεί «άτοπον»;
- Τι προκαλεί ο θάνατος στον άνθρωπο;
- Σε τι χρησιμεύει η ελεημοσύνη και πώς τη χαρακτηρίζει;
- Στη συνέχεια ζητείται η αναδιήγηση του κειμένου και καλούνται οι μαθητές να επιχειρηματολογήσουν υπέρ ή κατά των απόψεων του Ιωάννη Χρυσόστομου. Εγείρουμε τον προβληματισμό αν υπάρχει ελεημοσύνη στις μέρες μας και αν αυτή είναι «άδολη». Μήπως σήμερα η ελεημοσύνη έχει χαρακτήρα κοσμικό, ιδίως όταν δημοσιοποιείται;
- Ενδιαφέρον έχει να αναζητήσουν οι μαθητές τα στοιχεία προφορικότητας του κειμένου, π.χ. *Ἀγαπητοί* (προσφώνηση), *μὴ γινώμεθα* (προτροπή), *Πῶς οὖν οὐκ άτοπον...*; (ρητορικό ερώτημα).

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Η χριστιανική θρησκεία είναι η κατεξοχήν θρησκεία της αγάπης, η οποία είναι η πηγή όλων των φιλόανθρωπων συναισθημάτων. Η εντολή «ἀγαπάτε ἀλλήλους» αφορά σε φίλους και εχθρούς, ενώ η διδασκαλία του Χριστού πρόβαλλε πολύ παραστατικά την αξία της ειλικρινούς και άδολης ελεημοσύνης [πβ. και το ρητό από το *Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον* (6.2) στο τέλος της Ενότητας: *Ὅταν οὖν ποιῆς ἐλεημοσύνην, μὴ σαλπίσῃς ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων.*]

Ομαδική δραστηριότητα

Οι μαθητές καλούνται να εκφράσουν ελεύθερα την άποψή τους στηριζόμενοι σε προσωπικά βιώματα, σε ό,τι γνωρίζουν από το μάθημα των θρησκευτικών ή σε επίκαιρα γεγονότα. Αρχικά ο καθηγητής μπορεί να τροφοδοτήσει τη συζήτηση με ιδέες αναφερόμε-

νος αφενός στο ότι η επίδειξη αδιαφορίας απέναντι σε ανθρώπους που βρίσκονται σε ένδεια δε συμβάλλει στη συνοχή της κοινωνίας και στην ανάπτυξη δεσμών μεταξύ των ανθρώπων. Αφετέρου, στο ότι η ηπαιτεία αποτελεί για πολλούς ανθρώπους, ειδικά νέους, την «εύκολη λύση» για οικονομική ενίσχυση, αφού έτσι δεν είναι υποχρεωμένοι να δουλέψουν.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Γιατί η ελεημοσύνη είναι η βασίλισσα των αρετών κατά τον Ιωάννη τον Χρυσόστομο;
[Απάντηση: Είναι η μόνη που μπορεί να σώσει τον άνθρωπο από τη μετά θάνατον τιμωρία για τα αμαρτήματά του.]
2. Πώς αντιλαμβάνεται ο Ιωάννης Χρυσόστομος την τιμωρία;
3. Η φιλανθρωπία αποτελεί χαρακτηριστικό των αρχαίων Ελλήνων;
[Απάντηση: Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός ασφαλώς διέφερε από τη χριστιανική διδασκαλία όσον αφορά στις ανθρώπινες σχέσεις. Για μεγάλο διάστημα η επικρατούσα αντίληψη ήταν «να βοηθάς τον φίλο σου και να βλάπτεις τον εχθρό σου». Ωστόσο, ποτέ δεν έπαψαν να ακούγονται φωνές «φιλόφρονες» με την ευρύτερη σημασία της λέξης. Τη λέξη *φιλανθρωπία*, με σαφώς διαφορετική σημασία από τη σύγχρονη, χρησιμοποιούν ήδη ο Πλάτων, ο Ξενοφών, ο Ισοκράτης και ο Αριστοτέλης, ενώ η ιδέα της φιλανθρωπίας είχε εκφραστεί ήδη από τον Δημόκριτο (απ. 107α): «*ἄξιον ἀνθρώπους ὄντας ἐπ' ἀνθρώπων συμφοραῖς μὴ γελᾶν ἀλλ' ὀλοφύρεσθαι*». Περισσότερα μπορεί να διαβάσει κανείς στο έργο του Β. Snell, *Η ανακάλυψη του πνεύματος*, μτφρ. Δ. Ιακώβ, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1981, σ. 333-351 (κεφ. «Η ανακάλυψη του ανθρωπισμού»)].
4. Κατά πόσον ήταν ελεήμονες οι θεοί της αρχαίας Ελλάδας;
[Απάντηση: Οι θεοί των αρχαίων Ελλήνων ασφαλώς δεν ήταν ελεήμονες, αλλά ούτε και τιμωροί. Πολλές φορές βρίσκονταν δίπλα στους ανθρώπους, τους βοηθούσαν και τους αντάμιζαν για τα καλά τους έργα, ενώ άλλες φορές ήταν μακριά τους. Οι σχέσεις θεών και ανθρώπων πάντως δε διέφεραν πολύ από τις σχέσεις που υπάρχουν σε άλλες θρησκείες, μεταξύ των οποίων και στον χριστιανισμό. Υπήρχαν ναοί, προσευχές, τάματα κ.ά.]

Δημιουργικές – διαθεματικές δραστηριότητες

1. Ένας χάρτης του περιοδικού «National Geographic» δείχνει τη Γη φωτισμένη το βράδυ και φανερώνει τη φτώχεια που υπάρχει στον κόσμο, αφού μοιάζουν να έχουν φώτα ουσιαστικά μόνο η Ευρώπη και η Β. Αμερική: Με αφορμή την παραπάνω φωτογραφία της Γης και χρησιμοποιώντας ως πρόλογο το κείμενο της Ενότητας, να γράψετε μια επιστολή προς τους ηγέτες του κόσμου, προκειμένου να τους ευαισθητοποιήσετε στο θέμα της φτώχειας που μαστίζει δεκάτομμυρια ανθρώπους.
2. Ποιους τρόπους μπορείτε να σκεφτείτε, για να ευαισθητοποιήσετε την κοινή γνώμη απέναντι στους αναξιοπαθούντες;
[Απάντηση: Ενδεικτικά αναφέρουμε τη δημιουργία αφίσας, τη δημοσίευση άρθρου σε τοπική εφημερίδα, τη διοργάνωση σχολικής εκδήλωσης, φιλανθρωπικής αγοράς κ.ά.]
3. Να δημιουργήσετε μια αφίσα με αφορμή τις εικόνες που περιγράφει το κείμενο της

Ενότητας και να προσθέσετε ένα δικό σας σύνθημα για την ευαισθητοποίηση όλων στο θέμα της φτώχειας.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη της λεξιλογικής οικογένειας του ρ. ἄγω, το οποίο προσφέρει πλήθος α.ε. και ν.ε. ομόρριζων λέξεων.

Το ρήμα στη ν.ε. χρησιμοποιείται σύνθετο και παρατηρούνται δυσκολίες στην επιλογή του ορθού τύπου μεταξύ των «άγω» και «αγάγω»: να/θα εισάγω ή να/θα εισαγάγω (σε μέλλοντα ή υποτακτική ενεστώτα/αορίστου). Ο διπλασιασμένος τύπος «αγαγ-» χρησιμοποιείται για πράξη που γίνεται μία φορά και δεν επαναλαμβάνεται, δηλαδή για πράξη στιγμιαία: π.χ. η κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόθεσή της να εισαγάγει νέο τρόπο εξέτασης των υποψηφίων για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αντίθετα, οι τύποι του απλού αγ- χρησιμοποιούνται για πράξη που γίνεται συχνά, για πράξη συνεχή και επαναλαμβανόμενη: π.χ. Σε μια προσπάθεια μείωσης της τιμής του πετρελαίου, η Σαουδική Αραβία συμφώνησε να εξάγει από την επόμενη εβδομάδα 100.000 βαρέλια επιπλέον την ημέρα. Σημειώνεται, τέλος, ότι στους συντελικούς χρόνους χρησιμοποιείται πάντα ο διπλασιασμένος τύπος (έχω/είχα/θα έχω εισαγάγει, διεξαγάγει).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. αποτέλεσμα ενέργειας: ἄγημα, ἀγώνισμα // ενέργεια, κατάσταση: ἀγωνία, ἀγωγή // πρόσωπο που ενεργεί: ἀγωγεύς, ἀγωγός.
2. α. α. παιδαγωγός, β. ξεναγώ, γ. αγωγή-διαπαιδαγώγηση, δ. φορτηγός.
β. *κυνηγός* < *κύων* + *ἄγω*: αυτός που οδηγεί τους κυνηγετικούς σκύλους. Στη συνέχεια χρησιμοποιείται για αυτόν που κυνηγάει, ανεξάρτητα αν έχει σκύλο ή όχι. // *ἀγελάς* < *ἀγέλη*: το βόδι που ανήκει σε αγέλη. Πιθανόν από τη φράση *ἀγελαία βοῦς*. Κατόπιν επικράτησε η σημασία «βόδι» ανεξάρτητα από το αν ανήκει σε αγέλη. // *μυσταγωγία* < *μύστις* + *ἄγω*: αρχικά μυσταγωγία ήταν η κατήχηση σε μυστήρια που απαιτούσε ειδική τελετή. Κατόπιν η σημασία επεκτάθηκε και αναφέρεται πλέον σε οποιαδήποτε πράξη που προκαλεί πνευματική ανάταση ή ηθική εξύψωση.
3. εισαγωγή, εισαγωγικός // εξαγωγή, εξαγωγικός // καταγωγή // μεταγωγή, μεταγωγικός // παραγωγή, παραγωγικός, παράγωγος.
4. φορτικός: αυτός που επιβαρύνει με την ενοχλητική παρουσία του // φορτηγός: (*φόρτος* + *ἄγω*) αυτός που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά φορτίων.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη του σχηματισμού σύνθετων λέξεων με α' συνθετικό ρήμα.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στα **θέματα** του ρήματος, τα οποία χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία σύνθετων λέξεων. Κρίνεται σκόπιμο να γίνει διάκριση μεταξύ ρηματικού και χρονικού θέματος και να τονιστεί ότι στο χρονικό θέμα προστίθεται -ε, -ι ή -ο, όταν το β' συνθετικό αρχίζει από σύμφωνο.

Γ1. Γραμματική

Οι διδακτικοί στόχοι είναι:

- η εξοικείωση των μαθητών με τον σχηματισμό και την κλίση της υποτακτικής ενεστώτα του ρ. εἰμί και της υποτακτικής παρακειμένου των φωνηεντόληκτων και αφωνόληκτων ρημάτων στην ε.φ.,
- η γνωριμία με τη χρήση και την κλίση της αυτοπαθητικής αντωνυμίας.

Οι μαθητές επαναλαμβάνουν αρχικά τις καταλήξεις της υποτακτικής που γνωρίζουν ήδη και ο διδάσκων προσθέτει σε αυτές τόνους, προκειμένου να σχηματιστεί η υποτακτική του ρ. εἰμί. Σημαντική είναι και η επανάληψη των καταλήξεων της γ' κλίσης, προκειμένου να κλιθεί σωστά η μετοχή παρακειμένου. Να τονιστεί ότι το -α της κατάληξης του θηλυκού είναι βραχύ.

Οι μονολεκτικοί τύποι της υποτακτικής παρακειμένου να αναφερθούν απλώς.

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός των βασικών γνώσεων των μαθητών για τη σύνταξη του απαρεμφάτου με απρόσωπα ρήματα.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. ἤ, ἀριστεύσης, πράζετε, παιδεύσωμεν.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να μεταφερθούν οι ρηματικοί τύποι στο ίδιο πρόσωπο υποτακτικής αορίστου και παρακειμένου: ἐλπίζομεν, τρέφεις, πατάσσετε, διδάσκουσι, κρύπτει.
2. Να συμπληρώσετε στις φράσεις τον τύπο των ρημάτων που ζητείται στην παρένθεση:
  - α. Νῦν δὲ φοβοῦμαι μὴ οἱ ἐχθροὶ ἐφ' ἡμᾶς ..... (βαδίζω, υποτ. αορ.).
  - β. Ἐὰν ..... (βλάπτω, υποτ. αορ.) τὴν ἡμετέραν χώραν, ὡς πολεμίους ὑμᾶς ἀλεξόμεθα (= θα αποκρούσουμε).
  - γ. Ἐπειδὴν τάχιστα ἡ στρατεία ..... (λήγω, υποτ. αορ.), εὐθὺς ἀποπέμψει αὐτόν.
  - δ. Ἄν δυνατὸς ..... (εἰμί, υποτ. ενεστ.), νικήσεις.
  - ε. Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λέγω ὑμῖν ταῦτα, ἵνα μὴ ..... (κινδυνεύω, υποτ. αορ.).
3. Να αναγνωρίσετε συντακτικῶς τα απαρέμφατα στις παρακάτω προτάσεις:
  - α. Οὐχ οἷόν τε ἄνεν δικαιοσύνης ἀγαθὸν πολίτην γενέσθαι.
  - β. Λέγεται Κῆρον εἰσβάλλειν εἰς τὴν Κιλικίαν.
  - γ. Δίκαιόν ἐστι μεμνήσθαι θεοῦ τὸν εὖ πράττοντα.
  - δ. Νῦν ἔξεστιν ὑμῖν εὐεργέτας φανῆναι Λακεδαιμονίοις.
  - ε. Οὐ ράδιόν ἐστι θνητῷ ἀνδρὶ ἐκβαίνειν πάντα κατὰ νοῦν.
  - στ. Αἰσχρόν ἐστι σιγᾶν τῆς Ἑλλάδος πάσης ἀδικουμένης.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Altaner, B. – Stuiber, A.**, *Patrologie: Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*, Herdel, Freiburg, 1978.
- Aubineau, M.**, *Chrysostome, Sévérien, Proclus, Hésychius et alii: patristique et hagiographie grecques: inventaires de manuscrits, textes inédits, traductions, études*, Variorum Reprints, London, 1988.
- Baur, J.C.**, *John Chrysostom and his Time*, 2 τόμοι, μτφρ. M. Gonzaga, Sands, London/Glasgow, 1959-1960.
- Hartney, A.M.**, *John Chrysostom and the Transformation of the City*, Duckworth, London, 2004.
- Krupp, R.A.**, *Shepherding the Flock of God: The Pastoral Theology of John Chrysostom*, American University Studies, Series 7, Theology and Religion 101, P. Lang, New York/London, 1991.
- Liebescu, J.H.W.G.**, *Barbarians and Bishops: Army, Church and the State in the Age of Arcadius and Chrysostom*, Clarendon Press, Oxford, 1990.
- Mayer, W. – Allen, P.**, *John Chrysostom*, Routledge, London/New York, 1999.
- Mitchell, M.M.**, *The Heavenly Trumpet: John Chrysostom and the Art of Pauline Interpretation*, Hermeneutische Untersuchungen zur Theologie 40, Mohr Siebeck, Tübingen, 2000.
- Μπαλάνος, Δ.Σ.**, *Πατρολογία: Οι Εκκλησιαστικοί Πατέρες και Συγγραφείς των οκτώ πρώτων αιώνων*, Αθήνα, 1930.
- Neill, S.**, *Chrysostom and his Message: a selection from the sermons of St. John Chrysostom of Antioch and Constantinople*, World Christian Books 44, Lutterworth Press, London, 1962.
- Van de Weyer, R.** (επιμ.), *John Chrysostom: The Golden Voice of Protest*, Arthur James Ltd., Evesham, 1996.
- Χρήστου, Π.Κ.**, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Δ', Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 1989.
- Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια**, τ. 1-12, Αθήνα, 1962-1968.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἄλλ' ὅμως σύ με φῆς, ὦ Μέλητε, τοιαῦτα ἐπιτηδεύοντα τοὺς νέους διαφθείρειν; Καίτοι ἐπιστάμεθα μὲν δήπου τίνες εἰσὶ νέων διαφθοραί· σὺ δὲ εἶπὲ εἴ τινα οἴσθα ὑπ' ἔμοῦ γεγενημένον ἢ ἐξ εὐσεβοῦς ἀνόσιον ἢ ἐκ σώφρονος ὕβριστήν ἢ ἐξ εὐδαιίτου πολυδάπανον ἢ [ὥς] ἐκ μετριοπότου οἰνόφλυγα ἢ ἐκ φιλοπόνου μαλακὸν ἢ ἄλλης πονηρᾶς ἡδονῆς ἡττημένον. Ἄλλὰ ναὶ μὰ Δί', ἔφη ὁ Μέλητος, ἐκείνους οἶδα οὐδ' σὺ πέπεικας σοὶ πείθεσθαι μᾶλλον ἢ τοῖς γειναμένοις. Ὅμολογῶ, φάναι τὸν Σωκράτην, περὶ γε παιδείας· τοῦτο γὰρ ἴσασιν ἐμοὶ μεμεληκός. Περὶ δὲ ὑγιείας τοῖς ἰατροῖς μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι πείθονται ἢ τοῖς γονεῦσι· καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γε πάντες δήπου οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς φρονιμώτατα λέγουσι πείθονται μᾶλλον ἢ τοῖς προσήκουσιν. Οὐ γὰρ δὴ καὶ στρατηγούς αἰρεῖσθε καὶ πρὸ πατέρων καὶ πρὸ ἀδελφῶν, καὶ ναὶ μὰ Δία γε ὑμεῖς πρὸ ὑμῶν αὐτῶν, οὐδ' ἂν ἠγῆσθε περὶ τῶν πολεμικῶν φρονιμωτάτους εἶναι; Οὕτω γάρ, φάναι τὸν Μέλητον, ὦ Σώκρατες, καὶ συμφέρει καὶ νομίζεται. Οὐκοῦν, εἰπεῖν τὸν Σωκράτην, θαυμαστὸν καὶ τοῦτό σοι δοκεῖ εἶναι, τὸ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πράξεσι μὴ μόνον ἰσομοιρίας τυγχάνειν τοὺς κρατίστους, ἀλλὰ καὶ προτετιμῆσθαι, ἐμὲ δέ, ὅτι περὶ τοῦ μεγίστου ἀγαθοῦ ἀνθρώποις περὶ παιδείας, βέλτιστος εἶναι ὑπὸ τινῶν προκρίνομαι, τούτου ἔνεκα θανάτου ὑπὸ σοῦ διώκεσθαι;

Ξενοφῶν, Ἄπολογία Σωκράτους 19-21

Ἔκδοση: E.C. Marchant, (OCT) 1900-1920

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Ξενοφών γεννήθηκε γύρω στο 430 π.Χ. και καταγόταν από εύπορη οικογένεια. Ο ίδιος πιθανότατα υπηρέτησε στο αθηναϊκό ιππικό και συνδέθηκε με τον Σωκράτη, χωρίς ωστόσο να ενταχθεί στον κύκλο των μαθητών του. Ο Ξενοφών κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης των Τριάκοντα τυράννων παρέμεινε στην Αθήνα, ωστόσο μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας η αμνηστία του Θρασύβουλου τον προστάτησε. Εκείνη την περίοδο δέχτηκε να λάβει μέρος στην εκστρατεία του Κύρου εναντίον του αδερφού του Αρταξέρξη. Μετά τη μάχη στα Κούναξα –στις όχθες του ποταμού Ευφράτη, κοντά στη σημερινή Βαγδάτη– το 401 π.Χ., που είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο του Κύρου και τη δολοφονία των αρχηγών του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος από τον σατράπη Τισσαφέρνη, ανέλαβε ως αρχηγός του ελληνικού μισθοφορικού σώματος να το οδηγήσει πίσω στην Ελλάδα. Πέρασαν από τη Μεσοποταμία και την Αρμενία στη Μαύρη Θάλασσα, στο Βυζάντιο και μετά στη Θράκη. Από εκεί ο Ξενοφών παρακολούθησε τις επιχειρήσεις των Σπαρτιατών, οι οποίοι με επικεφαλής τον Θίβρωνα διεξήγαν πόλεμο εναντίον του Τισσαφέρνη στο πλευρό των ελληνικών πόλεων της Μ. Ασίας το 399 π.Χ. Ο Ξενοφών προσχώρησε στον σπαρτιατικό στρατό, αλλά για την περίοδο εκείνη δεν έχουν διασωθεί πολλά στοιχεία σχετικά με τη δράση του και τη στάση του απέναντι στον Θίβρωνα. Μετά την ανάκληση του Θίβρωνα από τους Σπαρτιάτες, ανέλαβε δράση ο Δερκυλίδας και στη

συνέχεια ο Αγησίλαος, για τον οποίο ο Ξενοφών έτρεφε ιδιαίτερη εκτίμηση. Η νικηφόρος πορεία του Αγησίλαου διακόπηκε το 394 π.Χ., όταν έλαβε διαταγή από τη Σπάρτη να επιστρέψει με τον στρατό του στην Ελλάδα.

Το 394 π.Χ. στη μάχη της Κορώνειας βρέθηκαν αντιμέτωποι οι Αθηναίοι (και οι σύμμαχοί τους Βοιωτοί, Αργείοι και Κορίνθιοι) με τους Σπαρτιάτες, των οποίων επικεφαλής ήταν ο Αγησίλαος. Ο Ξενοφών, που ακολουθούσε τον στρατό του Αγησίλαου, κατηγορήθηκε για τις σχέσεις του με τη Σπάρτη και εξορίστηκε από την Αθήνα. Εγκαταστάθηκε τότε στον Σκιλλούντα της Ηλείας και έγινε πρόξενος των Σπαρτιατών στην Ολυμπία.

Μετά τη μάχη στα Λεύκτρα το 371 π.Χ. κατέφυγε στην Κόρινθο και για κάποια περίοδο συμφιλώθηκε με την Αθήνα. Εξάλλου, δύο έργα του, ο *Ίππαρχικός* και ο *Οίκονομικός*, προϋποθέτουν εξοικείωση με τον αθηναϊκό τρόπο ζωής. Ο γιος του σκοτώθηκε το 362 π.Χ. στη Μαντίνεια πολεμώντας στο πλευρό των Αθηναίων ιππέων.

Ο θάνατος του Ξενοφώντα τοποθετείται μετά το 355 π.Χ. Τα πιο γνωστά έργα του είναι η *Κύρου Ανάβασις* και τα *Έλληνικά*, όπου στην ουσία συνεχίζει το ιστοριογραφικό έργο του Θουκυδίδη έως τη μάχη της Μαντίνειας. Εκτός από ιστορικά έργα συνέγραψε και πολλά φιλοσοφικά και τεχνικά (*τέχναι*, *πραγματείες*), στα οποία περιέχονται συμβουλές και πρακτικές οδηγίες για διάφορες δραστηριότητες (π.χ. *Κυνηγητικός*, *Πόροι*).

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο Ξενοφών αναφέρεται στον Σωκράτη, ανάμεσα σε άλλα, στο έργο του *Άπολογία Σωκράτους*. Σκοπός του Ξενοφώντα σε αυτό το έργο ήταν να καταγράψει τον τρόπο σκέψης του Σωκράτη κατά τη διάρκεια της δίκης και της απολογίας του και να διασαφηνίσει (κάτι που δεν κατάφεραν επαρκώς όσοι έγραψαν σχετικά με αυτό το θέμα, όπως πιστεύει ο Ξενοφών) γιατί ο Σωκράτης εκείνη τη συγκεκριμένη στιγμή θεώρησε προτιμότερο τον θάνατο από το να παρακαλέσει να του δείξουν επιείκεια ή από το να δραπετεύσει. Ο Σωκράτης επισημαίνει στους φίλους του ότι αυτόν τον δρόμο τού υποδεικνύει και η φωνή του δαιμονίου. Στο δικαστήριο ο Σωκράτης αποκρούει τις κατηγορίες του Μελήτου ότι εισάγει «καινά δαιμόνια» και ότι διαφθείρει τους νέους. Άξονες της απολογίας του Σωκράτη, κατά τον Ξενοφώντα, ήταν ο δίκαιος τρόπος ζωής του και το ότι με τη διδασκαλία του οδηγούσε τους μαθητές στην αρετή, την εγκράτεια και τη γνώση.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του αποσπάσματος αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να εκτιμήσουν και να απολαύσουν τη ζωντάνια ενός διαλογικού κειμένου (το κείμενο έχει διασκευαστεί σε διαλογική μορφή),
- ❖ να γνωρίσουν καλύτερα τη φιλοσοφία και το ήθος του Σωκράτη,
- ❖ να επιχειρηματολογήσουν σχετικά με τη σημασία της εξειδικευμένης γνώσης,
- ❖ να εκθέσουν τις προσωπικές τους απόψεις επάνω στο δίπτυχο παιδεία-εκπαίδευση εντοπίζοντας ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των δύο εννοιών.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Η εικόνα που έχει κάθε μαθητής για τον καθηγητή του θα μπορούσε να είναι η πρώτη **αφόρμηση** πριν από την παρουσίαση του κειμένου, όπως και ο ρόλος που παίζει ο διδάσκων, πέραν της μορφωτικής διαδικασίας, στη διάπλαση του χαρακτήρα του μαθητή. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να αποτελεί πρότυπο για τους μαθητές, να τους εμπνέει αγάπη για τον εαυτό τους και για τον κόσμο γύρω τους, να τους μαθαίνει την έννοια του σεβασμού μέσα από τη συμπεριφορά του και να τους ενθαρρύνει να βελτιώνονται συνεχώς σε κάθε τομέα. Ένας τέτοιος ιδανικός δάσκαλος, βέβαια, δημιουργεί ιδιαίτερο συναισθηματικό δεσμό με τους μαθητές του. Έτσι και στο συγκεκριμένο κείμενο ο Σωκράτης αφήνει να διαφανεί ότι ενέπνεε πολύ τους μαθητές του με τα λόγια του και τους έκανε να νιώθουν μεγάλη αυτοπεποίθηση φέρνοντας στην επιφάνεια γνώσεις με τη μαιευτική τεχνική του, γι' αυτό και ήταν τόσο προσκολλημένοι σ' εκείνον (*σοὶ πείθεσθαι μᾶλλον ἢ τοῖς γονεῦσι*).

- Στο στάδιο της επεξεργασίας που ακολουθεί την ανάγνωση του κειμένου, οι μαθητές απαντούν στις παρακάτω **ερωτήσεις κατανόησης**:

- Για ποιο θέμα γίνεται η συζήτηση;
- Τι ρωτά ο Σωκράτης τον Μέλητο;
- Γιατί τον κατηγορεί ο Μέλητος;
- Με ποια επιχειρήματα στηρίζει ο Σωκράτης την άποψή του;

- Η χρήση αναλογιών σε αυτό το κείμενο αποτελεί συλλογιστική μέθοδο του Σωκράτη. Οι μαθητές μπορούν να εξοικειωθούν με αυτή τη μέθοδο και να αποτολμήσουν να παραγάγουν δικά τους συλλογιστικά σχήματα σύμφωνα με όσα θα συζητηθούν στην τάξη.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Πιστεύετε ότι οι γονείς πρέπει να έχουν λόγο στη μέθοδο εκπαίδευσης των παιδιών τους; [Απάντηση: Οι γονείς πρέπει να έχουν λόγο για όλα, γιατί εκείνοι είναι οι κυρίως υπεύθυνοι για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. Πρέπει όμως να εμπιστευόμαστε και εκείνους που ασχολούνται με την εκπαίδευση των παιδιών τους, γιατί σε εκείνους ανήκει αυτή η αρμοδιότητα. Μπορούν να οξύνουν την κρίση του παιδιού με τον διάλογο, ώστε να μπορεί και εκείνο να διακρίνει τι το ωφελεί και τι το βλάπτει.]
2. Γνωρίζετε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι άνθρωποι παρασύρονται και ακολουθούν τη γνώμη μη ειδικών (π.χ. στον τομέα της υγείας); Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό και ποιες συνέπειες μπορεί να έχει;

Δημιουργική – διαθεματική δραστηριότητα

Να συνεχίσετε τον διάλογο που μόλις διαβάσατε. Τι απάντησε, κατά τη γνώμη σας, ο Μέλητος;

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος της Ενότητας είναι η γνωριμία των μαθητών με τη λεξιλογική οικογένεια του ρ. *πειθω*.

Οι ασκήσεις δίνουν αφορμή να αξιοποιηθούν ποικίλες πτυχές του ρήματος στην α.ε. και τη ν.ε. (κατηγοριοποίηση των ομόρριζων λέξεων στην α.ε., συμπλήρωση κενών, αναζήτηση αντώνυμων λέξεων).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α. πειθαρχία, β. πιστότητα, γ. πιθανότητα, δ. πίστωση, ε. πειστικότητα, στ. εμπιστεύομαι, ζ. πειθήνιο.
2. ουσιαστικά: *πεποίθησις, πίστωσις // πείσμα // πιθανότης // πίστις, πιστότης // επίθετα: πειστικός, πεισματικός, πιστός, πιθανός.*
3. *πεισματάρης // πιστότητα // απειθεία // πειθαρχία // πεποίθηση // απειθής.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να δώσετε τον ορισμό των παρακάτω λέξεων: αξιόπιστος, εύπιστος, πειθαναγκαστικός, απειθαρχος.
2. Να σχηματίσετε προτάσεις στη ν.ε. με τις λέξεις: μεταπειθω, πιστοποίηση, πιθανολογώ, εμπιστευτικός.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τη σύνθεση λέξεων με *α'* συνθετικό λέξη άκλιτη (επίρρημα, πρόθεση, αχώριστο μόριο).

Το αντικείμενο διδασκαλίας αυτής της Ενότητας απασχολεί συχνά τους μαθητές, δεδομένου ότι η παρουσία λέξεων που έχουν επίρρημα, πρόθεση ή αχώριστο μόριο ως *α'* συνθετικό είναι πολύ συχνή στον αρχαίο ελληνικό λόγο.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *σύντομος, αναμόρφωσις, ἄδετος, ἀεικίνητος, δυστυχής, εὐγενής, ἐπίορκος, ἐκτρέπω, παράτασις, ἀπόφευξις, διαγραφή, ἀόριστος, ἄθυμος, καταφανής, ἀπολαμβάνω, ἀντίδικος.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να σχηματίσετε στην α.ε. δύο παράγωγα των λέξεων *ἔχω, λέγω* με *α'* συνθετικό άκλιτη λέξη.
2. Να αναλύσετε στα συνθετικά μέρη τους τις σύνθετες λέξεις: *ἀντιλέγω, νηνεμία* (= άπνοια), *καθορθῶ, πρόοιδα, ὀμμαθής, ὑπόστεγος.*

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών:

- με τα δικατάληκτα σιγμόληκτα σε -ης, -ης, -ες και ενρινόληκτα σε -ων, -ων, -ον επίθετα της γ' κλίσης,
- με την ερωτηματική αντωνυμία τίς, τίς, τί και
- με την αόριστη αντωνυμία τίς, τίς, τι.

Αναφορά πρέπει να γίνει στην ορθογραφία αυτών των επιθέτων, που στη ν.ε. γράφονται και χρησιμοποιούνται πολύ συχνά λανθασμένα. Οι μαθητές πρέπει να κατανοήσουν ότι η ορθογραφία τους, ειδικά των -ης, -ης, -ες, είναι αποτέλεσμα μιας διαδικασίας σχηματισμού που πρέπει να γνωρίζουν. Αν έχουν ήδη εμπεδώσει τον σχηματισμό των σιγμόληκτων ουδετέρων, εύκολα θα κατανοήσουν την κλίση των επιθέτων σε -ης, -ης, -ες, και το ίδιο ισχύει για τα σε -ων, -ων, -ον, αφού έχουν διδαχθεί αναλυτικά τα ενρινόληκτα ουσιαστικά της γ' κλίσης.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. *εύγενῆ, άτυχές, έπιμελέσι, ψευδεῖς, κακοδαίμονος, άγνωμον, μεγαλοφρόνων, άφροσι.*
4. *τίνες, τί, τις, τις, Τίνας, τίνων.*
6. α. *ήμᾶς*, β. *τόν δικαστήν*, γ. *τά πράγματα*, δ. (ενν.) *ύμᾶς*, ε. (ενν.) *τοὺς πλουσίους*, στ. (ενν.) *τόν πατέρα.*

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να κλίνετε τα επίθετα *ό συνήθης, ή αὐθάδης* και *τό άσθενές*. Στη συνέχεια να συγκρίνετε τα δύο πρώτα με τον τονισμό του *άσθενής*.
2. Να γραφούν οι ζητούμενες πτώσεις των παρακάτω συνεκφορών:

<i>έπιφανής ήρως</i>	(δοτ. πληθ.) _____
<i>ποδήρης χιτών</i>	(αιτ. πληθ.) _____
<i>εύδαιμων άνήρ</i>	(κλητ. εν.) _____
<i>αὐτάρκης πόλις</i>	(δοτ. εν.) _____
<i>άφρων άνθρωπος</i>	(δοτ. πληθ.) _____
<i>έπιμελής μαθητής</i>	(κλητ. εν.) _____
<i>άληθής λόγος</i>	(ονομ. πληθ.) _____

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Anderson, K.**, *Ξενοφών. Η ζωή και το έργο του*, μτφρ. Π. Μοσχοπούλου, (επιμ.) Α. Μαρκαντωνάτος, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2002.
- Brun, J.**, *Ο Σωκράτης*, μτφρ. Τ. Τεγόπουλος, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1965.
- Chrout, A.H.**, *Socrates, Man and Myth: The Two Socratic Apologies of Xenophon*, London, 1957.
- Erbse, H.**, “Die Architektonik im Aufbau von Xenophons *Memorabilien*”, *Hermes* 89, 1961, σ. 257-287.
- Gigon, O.**, “Xenophons Apologie des Socrates”, *Museum Helveticum* 3, 1946, σ. 210-245.
- Gray, V.J.**, “Xenophon’s Defense of Socrates. The Rhetorical Background to the Socratic Problem”, *CQ* 39, 1989, σ. 136-140.

- Guthrie, W.**, *Ο Σωκράτης*, μτφρ. Τ. Νικολαΐδης, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα, 1991.
- Hadot, P.**, *Σωκράτους εγκώμιον*, μτφρ. Α. Μιχαήλ, Εξάντας, Αθήνα, 2002.
- Higgins, W.E.**, *Xenophon the Athenian: The Problem of the Individual and the Society of the Polis*, State University of New York Press, Albany, 1977.
- Καρασμάνης, Β.**, *Σωκράτης: ο σοφός που δε γνώριζε τίποτε*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 2002.
- Oldfather, W.A.**, “*Socrates in Court*”, *The Classical World* 31, 1938, σ. 203-211.
- Pucci, P.**, *Xenophon: Socrates' Defense*, Hakkert, Amsterdam, 2002.
- Strauss, L.**, *Xenophon's Socrates*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1972.
- Toole, H.J.**, “Xenophon's Apologia and its Relations to the Platonic Apologia and to the Accusatory Pamphlet of Polycrates”, *Πλάτων* 28, 1976, σ. 3-8.
- Vander Waerdt, P.A.** (επιμ.), *The Socratic Movement*, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1994.
- Vlastos, G.**, *Socratic Studies*, Burnyeat, M. (επιμ.), Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7

Α. Κείμενο**Ξενοφών, Ἀγησίλαος 7.1-3****Έκδοση:** E.C. Marchant, (OCT) 1900-1920**Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του**Για τον βίο και το έργο του Ξενοφώντα βλ. **Ενότητα 6.****Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας**

Όπως αναφέρθηκε στην Ενότητα 6, ο **Ξενοφών** εκτιμούσε ιδιαίτερος τον Σπαρτιάτη βασιλιά Αγησίλαο (περίπου 445/4-360/359 π.Χ.) και με το ομώνυμο έργο του είχε σκοπό να τον εγκωμιάσει. Ο *Ἀγησίλαος* θεωρείται ένα από τα έργα που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της βιογραφίας ως λογοτεχνικού είδους. Σε αυτό ο Ξενοφών εκθειάζει τις αρετές του βασιλιά (ανδρεία, δικαιοσύνη, ορθή κρίση, σοφία, αξιοπρέπεια κ.ά.) και αναφέρεται σε γεγονότα σχετικά με την εκστρατεία των Σπαρτιατών στη Μικρά Ασία, τα οποία περιγράφονται και στα *Ἑλληνικά*.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να αναλύσουν τις αρετές του ηγέτη, όπως παρουσιάζονται εδώ,
- ❖ να εκθέσουν τις δικές τους απόψεις σχετικά με το αν οι αρετές αυτές είναι αναγκαίες και για τους σύγχρονους ηγέτες,
- ❖ να επιβεβαιώσουν ή να απορρίψουν την άποψη του Ξενοφώντα ότι ο Αγησίλαος ήταν πρότυπο ηγέτη.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Οι μαθητές σχολιάζουν αρχικά τον τίτλο του κειμένου (ποια χαρακτηριστικά πρέπει να έχει ένας ηγέτης ώστε να ονομαστεί «στοργικός»);. Γενικά ποια είναι τα χαρακτηριστικά ενός ηγέτη (μπορούν να θυμηθούν και τι έχουν συζητήσει στην Ενότητα 2 για την προσωπικότητα του Θεμιστοκλή). Μετά την ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα δίνεται στους μαθητές λίγος χρόνος για να απαριθμήσουν με δικά τους λόγια τα χαρακτηριστικά του Αγησίλαου.

- Προχωρώντας στο στάδιο της επεξεργασίας, θέτουμε τις ακόλουθες **ερωτήσεις** και παροτρύνουμε τους μαθητές να απαντούν και με λέξεις του αρχαίου κειμένου:

- Ποιος γράφει το κείμενο και σε ποιον αναφέρεται;
- Πώς έδειχνε την αγάπη του για την πατρίδα;
- Τι θεωρούσε ο Αγησίλαος έργο του καλού βασιλιά;
- Ποια θεωρεί ο Ξενοφών ως τη μεγαλύτερη υπηρεσία του Αγησίλαου προς την πατρίδα;

- Πώς συμπεριφερόταν ο Αγησίλαος στους συμπολίτες του και με τι τον παρομοιάζει ο Ξενοφών;
- Τι θεωρούσε κέρδος ο Αγησίλαος;
- Στη συνέχεια ζητάμε από έναν μαθητή να αναδιηγηθεί το κείμενο και καλούμε τους μαθητές να σχολιάσουν τις αρετές του Αγησιλάου. Εγείρουμε τον προβληματισμό αν αυτές οι αρετές είναι απαραίτητες για τους σύγχρονους ηγέτες. Μπορεί να δοθεί ως παράλληλο κείμενο «Η προσωπικότητα του ηγέτη» (Θουκυδίδης, *Ίστορία* 2.65), που αναφέρεται στην προσωπικότητα του Περικλή.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

2. Ήταν πρότυπο προς μίμηση, ενθάρρυνε τους πολίτες να γίνονται καλύτεροι και επαινούσε εκείνους που έκαναν κάτι καλό, ήταν δίκαιος με όλους.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. *Τίς γὰρ ἂν ἠθέλησεν ἀπειθεῖν ὄρων τὸν βασιλέα πειθόμενον;* Να αναλύσετε τη σημασία αυτής της φράσης. Τι είδους κοινωνία περιγράφει;
2. Να αναζητήσετε περιπτώσεις Λακεδαιμόνιων βασιλέων που διεξήγαγαν νικηφόρες στρατιωτικές επιχειρήσεις έξω από τα σύνορα της πόλης τους και παρέμειναν για μακρό διάστημα μακριά από αυτήν. Ποια ήταν συνήθως η εξέλιξη της συμπεριφοράς τους; Κατά τι διαφοροποιείται η περίπτωση του Αγησιλάου;

[Απάντηση: Υπάρχουν πράγματι παραδείγματα που δείχνουν ότι η συμπεριφορά των βασιλέων της Σπάρτης εκτός της πόλης τους δεν ήταν η καλύτερη. Αρκετοί ιστορικοί σημειώνουν ότι οι Σπαρτιάτες αρχηγοί ήταν ευάλωτοι στο ασήμι και στο χρυσάφι. Ως παραδείγματα αναφέρονται ο Πausανίας, ο νικητής της μάχης των Πλαταιών, που έφτασε μέχρι την προδοσία και καταδικάστηκε από τους εφόρους να πεθάνει από αστία, και ο Λεωτυχίδης, τον οποίο οι ηγεμόνες της Θεσσαλίας δωροδόκησαν κι έτσι γλίτωσαν τη χώρα τους. Αντιθέτως, ο Ξενοφών παρουσιάζει τον Αγησίλαο υπεράνω χρημάτων.]

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με α.ε. και ν.ε. λέξεις ομόρριζες του ρ. πράττω, το οποίο προσφέρει πλούσιο υλικό για επεξεργασία.

Ενδιαφέρουσα παρατήρηση για τον διδάσκοντα μπορεί να αποτελέσει η σημασιολογική διαφοροποίηση των ρημάτων *πράττω*, *ποιέω-ποιῶ* και *δράω-δρῶ*.

Το ρήμα *πράττω* έχει την αρχική σημασία «φέρνω κάτι σε πέρας, ολοκληρώνω, κατορθώνω», δίνοντας έμφαση στο αποτέλεσμα της ενέργειας, και διαφοροποιείται κατ' αυτόν τον τρόπο από το *ποιῶ*, που έχει τη σημασία του «παράγω, προκαλώ», και από το *δρῶ*, που έχει τη σημασία του «κάνω», με τα οποία δε δίνεται έμφαση στο αποτέλεσμα της ενέργειας.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *πράκτωρ, πραγματευτής*: πρόσωπο που ενεργεί // *πρᾶξις, πραγματεία*: ενέργεια.
2. α. άπρακτη, β. πράγμα, γ. εισπράκτορας, δ. Διέπραξες, ε. έμπρακτη.
3. *φανερός-έμφανής, ποιῶ-πράττω, ζημία-βλάβη, πόνος-μόχθος, ίσχυρός-ρώμαλέος*.
4. *πραγμάτωση*: η πραγματοποίηση, η εφαρμογή στην πράξη // *πραγμάτευση*: αναλυτική έρευνα και ανάπτυξη ενός θέματος // *διαπραγμάτευση*: η διεξαγωγή συνομιλιών για τη διεκπεραίωση θέματος ή την επίλυση διαφοράς.

B2. Ετυμολογικά

Ο **διδακτικός στόχος είναι η μελέτη της σύνθεσης λέξεων με β' συνθετικό λέξη κλιτή**. Ειδικότερα, από την Ενότητα 7 κ.ε. οι μαθητές διδάσκονται τα φαινόμενα της ετυμολογίας που αφορούν στο β' συνθετικό των σύνθετων λέξεων. Στην Ενότητα αυτή διδάσκονται οι σύνθετες λέξεις με β' συνθετικό λέξη κλιτή και συγκεκριμένα ουσιαστικό.

Η αφόρμηση γίνεται μέσα από το κείμενο με δραστηριοποίηση των ίδιων των μαθητών μετά από σχετική εισαγωγική ερώτηση. Ως εισαγωγική διαδικασία οι μαθητές μπορούν να καταγράψουν λέξεις σύνθετες, όπως: *έπικίνδυνος, συμβασιλεύς, όμοπάτριος, άπάτωρ, παράνομος, παιδονόμος*.

Ιδιαίτερη προσοχή να δοθεί στην άσκηση 3 στον τονισμό των σύνθετων επιθέτων. Ο διδάσκων μπορεί με την ευκαιρία αυτή να εξηγήσει τον αναβιβασμό του τόνου.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *ίππόδρομος, όπισθόδομος, νομοδιδάσκαλος, πατριάρχης, φυγόδικος, ρίψασπις, γήπεδον*.
2. *ύπερμεγέθης, όμομήτριος, άτοπος, μεγαλογνώμων, διάπυρος, πολυμήχανος, πρόχειρος, μακρόχειρ, φιλόξενος*.
3. *κόμη + πόλις, μήτηρ + πόλις, εὔ + πατρίς, φίλος + πατρίς, σύν + έργον*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Χρησιμοποιώντας τις παρακάτω λέξεις ως β' συνθετικό, να σχηματίσετε στην α.ε. σύνθετες λέξεις και να τις κατατάξετε σε ουσιαστικά ή επίθετα, επισημαίνοντας τις μεταβολές του θέματος, όπου υπάρχουν: *φωνή, κέρδος, δαίμων, όφθαλμός, ζημία*. [Απάντηση: *άφωνος, καλλίφωνος, έπικερδής, δυσδαίμων, κακοδαίμων, μονόφθαλμος, έπιζήμιος*.]
2. Να συγκεντρώσετε τις λέξεις του Λεξιλογικού Πίνακα της Ενότητας που έχουν ως β' συνθετικό λέξη κλιτή και να τις χωρίσετε στα συνθετικά τους μέρη.

Γ. Γραμματική

Ο **διδακτικός στόχος είναι η μελέτη:**

- των σημασιών της ευκτικής,
- του σχηματισμού και της κλίσης της ευκτικής **ενεστώτα, μέλλοντα και αορίστου**

- ε.φ. των φωνηεντόληκτων και αφωνόληκτων ρημάτων,**
 - της κλίσης της αναφορικής αντωνυμίας *ὅς, ἧ, ὅ* και
 - της κλίσης της αναφορικής αντωνυμίας *ὅστις, ἧτις, ὅ τι*.

Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με μια νέα έγκλιση, για τον σχηματισμό της οποίας καλό θα ήταν ο διδάσκων να τονίσει τα εξής σημεία:

- α.** Η ευκτική έχει ως αναγνωριστικό χαρακτηριστικό στον ενεστώτα και τον μέλλοντα το *-οι-*, το οποίο προήλθε από τη συναίρεση του θεματικού φωνήεντος *-ο-* και του εγκλιτικού φωνήεντος *-ι-*. Ακριβώς λόγω της συναίρεσης, το *-οι-* είναι μακρόχρονο, ακόμα και όταν βρίσκεται στο τέλος της λέξης (αντίθετα με τον γνωστό κανόνα). Το ίδιο συμβαίνει και με το *-αι-* στην ευκτική του αορίστου.
- β.** Στην ευκτική, όπως και στην υποτακτική, οι καταλήξεις προστίθενται στο θέμα της οριστικής κάθε χρόνου. Αυτό σημαίνει ότι στην ευκτική στον μέλλοντα και τον αόριστο των αφωνόληκτων και ημιφωνόληκτων ρημάτων το θέμα θα έχει ήδη υποστεί τις γνωστές αλλαγές κατά τον σχηματισμό της οριστικής, επομένως σε αυτό το θέμα θα προστεθούν οι καταλήξεις της ευκτικής. Προσοχή χρειάζεται στην ευκτική του αορίστου. Πρέπει να τονιστεί ότι, όπως και στην υποτακτική, έτσι και στην ευκτική πρέπει να αφαιρέσουμε την αύξηση από την οριστική του αορίστου.
- γ.** Η ευκτική αορίστου ε.φ. στο β', γ' ενικό και γ' πληθυντικό πρόσωπο σχηματίζεται και με τις καταλήξεις *-σειας*, *-σειε(ν)*, *-σειαν* αντίστοιχα. Είναι οι λεγόμενοι «αιολικοί τύποι», που είναι πιο εύχρηστοι από τους άλλους.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

9. α. *Μή γένοιτο*: ευχή, β. *ἄν... ἐθελήσαις*: δυνατό στο παρόν ή στο μέλλον, γ. *διώκοι*: επανάληψη.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να μεταφερθούν οι ρηματικοί τύποι στην ευκτική μέλλοντα και αορίστου: *φυλάττοιμεν*, *ἀρπάζοις*, *σκάπτοι*, *τρίβοιτε*.
2. Να συμπληρώσετε στο παρακάτω κείμενο τους κατάλληλους ρηματικούς τύπους και να το αποδώσετε νοηματικά:
Εἰ δ' ἐπὶ τελευτῇ τοῦ βίου γενόμενοι βουλοίμεθά τω ..... (ἐπιτρέπω, απαρ. αορ. ε.φ.) ἢ παιῶδας ἄρρενας ..... (παιδεύω, απαρ. αορ. ε.φ.) ἢ θυγατέρας παρθένους ..... (διαφυλάττω, απαρ. αορ. ε.φ.) ἢ χρήματα ..... (διασώζω, απαρ. αορ. ε.φ.), ἄρ' ἀξιώπιστον εἰς ταῦθ' ἠγησόμεθα τὸν ἀκρατή; Δούλω δ' ἀκρατεῖ ..... (ἐπιτρέπω, α' πληθ. ευκτ. αορ. ε.φ.) ἂν ἢ βοσκήματα ἢ ταμειῖα ἢ ἔργων ἐπίστασιαν; Διάκονον δὲ καὶ ἀγοραστήν τοιοῦτον ..... (ἐθέλω, α' πληθ. ευκτ. αορ. ε.φ.) ἂν προῖκα λαβεῖν;

Ξενοφῶν, Ἀπομνημονεύματα 1.5.2

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Πέραν της ενδεικτικής βιβλιογραφίας της Ενότητας 6, βλ. επίσης:

Cartledge, P., *Agesilaos and the Crisis of Sparta*, Duckworth, London, 1987.

Dillery, J., “Xenophon and the History of His Times”, *AJPh* 120, 1999, σ. 167-170.

Girraud, J.-M., “Xénophon et l'explication de la défaite spartiate”, *DHA* 26, 2000, σ. 85-107.

Luther, A., “Die χολή βασιλεία des Agesilaos”, *AHB* 14³, 2000, σ. 120-129.

ΕΝΟΤΗΤΑ 8

Α. Κείμενο*Πρωτότυπο κείμενο***Κριτίας, Σίσυφος απ. 19.1-21****Έκδοση:** Β. Snell, TrGF, τόμ. 1, 1971**Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του**

Ο **Κριτίας** γεννήθηκε περίπου το 460 π.Χ.: ήταν θείος του Πλάτωνα και καταγόταν από πλούσια αριστοκρατική οικογένεια. Συνδέθηκε με τον σοκρατικό κύκλο και επέδειξε έντονη πολιτική δράση. Ανήκε στην παράταξη των ολιγαρχικών, εκφράζοντας συχνά ακραίες απόψεις, και ήταν ένας από τους Τριάκοντα τυράννους, με ηγετικό ρόλο.

Το 415 π.Χ. κατηγορήθηκε και αυτός ότι συμμετείχε στην κοπή των ιερών Ερμών (τετράγωνες στήλες με κεφαλή ή προτομή του Ερμή που, σύμφωνα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των Αθηναίων, προστάτευαν την πόλη και ήταν τοποθετημένες σε σταυροδρόμια, στην Αγορά, πριν από την Ακρόπολη, σε ιερά, καθώς και μπροστά από σπίτια χρησιμεύοντας ως οδοδείκτες). Καταλυτική ήταν όμως η ομολογία του Ανδοκίδη, ο οποίος παραδόθηκε και κατέδωσε άλλους, για να κερδίσει αμνηστία. Οι Αθηναίοι δέχτηκαν την εκδοχή του Ανδοκίδη και έτσι ο Κριτίας ήταν ανάμεσα σε αυτούς που απαλλάχθηκαν από τις κατηγορίες.

Ο Ξενοφών στα *Έλληνικά* (2.3-4) τον παρουσιάζει ιδιαίτερα βίαιο και αδίστακτο, σε σημείο που να προτείνει τη θανάτωση ενός άλλου επιφανούς μέλους των Τριάκοντα, του Θηραμένη. Όταν ανέλαβαν την εξουσία οι Τριάκοντα, ο Κριτίας επέβαλε τις απόψεις του, διαφωνώντας με την πολιτική του μετριοπαθούς Θηραμένη. Έτσι, αναφορικά με το θέμα των πολιτικών δικαιωμάτων, ο Κριτίας επέβαλε την άποψή του να θεωρούνται ενεργοί πολίτες μόνο 3.000 (*οί τρισχίλιοι*) από τους πλουσιότερους Αθηναίους, οι οποίοι θα μπορούσαν να αποκτήσουν ή να χάσουν αυτή την ιδιότητα μόνο με απόφαση των Τριάκοντα. Όταν η αντιπολίτευση και η κριτική του Θηραμένη άρχισαν να ενοχλούν τον Κριτία, ο τελευταίος αποφάσισε να απαλλαγεί από εκείνον. Συγκάλεσε τη Βουλή, για να δικάσει τον Θηραμένη και, όταν κατάλαβε ότι ο λόγος του αντιπάλου του εντυπωσίασε αρκετούς, διέταξε νεαρούς οπαδούς του με μαχαίρια να εισέλθουν στην αίθουσα. Ο Θηραμένης βρήκε καταφύγιο στον βωμό της Εστίας, αλλά οι ένοπλοι άνδρες του Κριτία τον τράβηξαν από εκεί, τον οδήγησαν στο δεσμοτήριο και τον ανάγκασαν να πιει το κώνειο. Μετά τον θάνατο του Θηραμένη, ο Κριτίας και οι οπαδοί του έγιναν ακόμη πιο βίαιοι, θανατώνοντας πολλούς Αθηναίους και μέτοικους. Ο Κριτίας σκοτώθηκε το 403 π.Χ. πολεμώντας κατά του ηγέτη των δημοκρατικών Θρασυβούλου.

Πέρα από την πολιτική του δράση, ο Κριτίας ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία και έγραψε ελεγείες, δράματα, αλλά και έργα σε πεζό λόγο (*Πολιτεΐαι*, *Άφορισμοί*, *Όμιλΐαι*). Σώζονται ελάχιστα αποσπάσματα από το έργο του.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Στον Κριτία αποδίδεται η τριλογία *Τέννης*, *Ραδάμανθης*, *Πειρίθοος* (ωστόσο θεωρείται πολύ πιθανό να είναι του Ευριπίδη), και εικάζεται ότι την τριλογία συνόδευε το σατυρικό δράμα *Σίσυφος* (από όπου προέρχεται το κείμενο της Ενότητας).

Μεγάλο μέρος αυτού του έργου διέσωσε ο Σέξτος Εμπειρικός. Στον *Σίσυφο* παρουσιάζεται η θρησκεία ως μέσο για να πειστούν οι πολίτες να υπακούουν στους νόμους.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του αποσπάσματος αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να έρθουν σε επαφή με ένα ποιητικό κείμενο στο πρωτότυπο,
- ❖ να κατανοήσουν τις απόψεις του σοφιστή για την προέλευση και τον ρόλο της θρησκείας και του νόμου,
- ❖ να εκφράσουν δικές τους απόψεις σχετικά με τη θρησκευτική πίστη ως ανθρώπινη ανάγκη και αναζήτηση.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Οι μαθητές μπορούν να σκεφτούν πώς περιγράφονται οι θεοί στα ομηρικά έπη (ανθρώπινα χαρακτηριστικά και αδυναμίες, ανθρώπινα συναισθήματα). Καλούνται να βρουν λόγους για τους οποίους οι Έλληνες φαντάζονταν έτσι τους θεούς τους. Το κείμενο της Ενότητας παρουσιάζει την άποψη πολλών σοφιστών σχετικά με την προέλευση της θρησκείας.

- Μετά την ανάγνωση του κειμένου οι μαθητές ξεκινούν την επεξεργασία απαντώντας στις παρακάτω **ερωτήσεις**:

- Πώς ήταν η ζωή των ανθρώπων χωρίς τη δικαιοσύνη;
- Γιατί οι άνθρωποι θέσπισαν νόμους;
- Από ποια ανάγκη δημιουργήθηκε η θρησκεία;
- Ποια χαρακτηριστικά έχει ο θεός;

- Ένας από τους σκοπούς της διδασκαλίας του κειμένου είναι να προβληματιστούν οι μαθητές σχετικά με τη διαφοροποίηση ανάμεσα σε όσα υποστηρίζει ο Κριτίας και σε όσα έχουν διδαχθεί στο μάθημα των θρησκευτικών για τον ρόλο του Θεού στη δημιουργία και στην εξέλιξη του κόσμου. Θα βοηθηθούν έτσι να συνειδητοποιήσουν τη διαφορά του ανθρωποκεντρικού ελληνικού πνεύματος από έναν πολιτισμό ο οποίος στηρίζεται σε μια εξ αποκαλύψεως αλήθεια.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Ο λόγος για τον οποίο φθίνει αυτή η πίστη είναι ότι η πραγματικότητα είναι αντίθετη από τις διδαχές των θρησκειών. Πολλές φορές ο άδικος ή ανήθικος βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση από τον δίκαιο και ηθικό και, αντί να τιμωρείται, επιβραβεύεται.
4. Ασφαλώς ο χριστιανικός Θεός διαφέρει σημαντικά από τον θεό που περιγράφεται στο απόσπασμα του κειμένου. Μολονότι ο άνθρωπος είναι δύσκολο να απαλλαγεί από τον φόβο, ιδίως τον φόβο του θανάτου, ο χριστιανικός Θεός στηρίζεται στην

αγάπη και διδάσκει την αγάπη, θεωρώντας πως ο άνθρωπος ό,τι πράττει το πράττει από προσωπική του, ελεύθερη επιλογή. Εξάλλου, ο χριστιανισμός διδάσκει ότι ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο και όχι ο άνθρωπος τον Θεό.

Πρόσθετη ερώτηση – Θέμα για συζήτηση

Πώς κρίνετε τους λόγους που σύμφωνα με τον Κριτία οδήγησαν έναν συγκεκριμένο σοφό και ευφυή άνθρωπο να επινοήσει τους θεούς;

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι η γνωριμία των μαθητών με τη λεξιλογική οικογένεια του ουσ. *ἄθλος*.

Είναι ενδιαφέρουσα η σημασιολογική εξέλιξη του παράγωγου επιθέτου *ἄθλιος* και μπορεί η σχετική με το θέμα αυτό άσκηση 3 να αξιοποιηθεί από τον εκπαιδευτικό για περαιτέρω συζήτηση. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την εξέλιξη της λέξης βλ. την απάντηση της άσκησης 3.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. α. πρωταθλήτρια, β. έπαθλο, γ. αθλοφόρος.
2. αντιαθλητική συμπεριφορά, αθλητικός συντάκτης, σχολικός αθλητισμός, χρηματικό έπαθλο, επίπονο άθλημα.
3. Προέρχεται από το α.ε. *ἄέθλιος* = διεκδικητής επάθλου. Η σημασία «αξιολύπητος» προέρχεται από την έντονη προσπάθεια που καταβάλλει ο αγωνιζόμενος και η οποία προκαλεί τη συμπάθεια όσων τον παρακολουθούν. Κατόπιν κατέληξε να σημαίνει τον κακό, τον πανούργο. Το ίδιο συνέβη και με τις λ. *μοχθηρός*, *πονηρός*, που αρχικά σήμαιναν αυτόν που καταβάλλει έντονη σωματική προσπάθεια. Επίσης, η λ. *ἀγωνία* από την αρχική σημασία «έντονος συναγωνισμός» κατέληξε να σημαίνει τον φόβο, την ανησυχία.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη της σύνθεσης λέξεων με β' συνθετικό λέξη κλιτή και συγκεκριμένα επίθετο.

Στην Ενότητα αυτή η θεωρία είναι πολύ περιορισμένη, δεδομένου ότι το επίθετο, όταν συντίθεται, δεν υφίσταται μεταβολές.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *δοκησίσοφος*, *πάνσοφος*, *σύμπας*, *ἄπας* κτλ.
3. *ἄδηλος*, *ἀνόμοιος*, *ἀσύμμετρος*, *δυσανάλογος*, *παρόμοιος*, *κατάδηλος*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. *ἀξιόπιστος, πειθήνιος, παιδαγωγός, καλλίμορφος, καλοήθης, καλλίφωνος, καλλιस्थένης*: να αναλύσετε τις σύνθετες λέξεις των Λεξιλογικών Πινάκων προηγούμενων Ενοτήτων στα συνθετικά μέρη τους και να δηλώσετε τι μέρος του λόγου είναι το β' συνθετικό.
2. Να δημιουργήσετε από μία α.ε. σύνθετη λέξη χρησιμοποιώντας ως β' συνθετικό τα επίθετα *ίσχυρός, σαφής, ικανός, ώχρος*.
[Απάντηση: *πανίσχυρος, ανίσχυρος, άσαφής, ανίκανος, κάτωχρος*.]

Γ1. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη:

- του σχηματισμού και της κλίσης της ευκτικής ενεστώτα του ρ. *εἶμι* και του παρακειμένου των φωνεντόληκτων και αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων ε.φ.,
- της κλίσης των αφωνόληκτων τρικατάληκτων επιθέτων γ' κλίσης σε *-ας, -ασα, -αν*.

Ο διδάσκων μπορεί να υπενθυμίσει στους μαθητές γνωστές φράσεις από τη Θεία Λειτουργία, π.χ. «*εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος*», «*Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶη μετὰ πάντων ἡμῶν*».

Για τους μονολεκτικούς τύπους της ευκτικής παρακειμένου αρκεί απλή αναφορά.

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με τις έννοιες του άμεσου και του έμμεσου αντικειμένου.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

4. α. *λελυκότες εἶμεν*, β. *γεγονότες εἶεν*, γ. *ἀποδεδωκὼς εἶη*, δ. *τετελευτηκὼς εἶη*, ε. *ἐπίδεδημηκὼς εἶη*.
5. ΠΛΑΤΩΝ.
6. α. *Πάσης*, β. *πασῶν*, γ. *πάντων*, δ. *πάντα*.
7. α. *βλάπτει*: μονόπτωτο / *τὸν ἄνδρα*, β. *παρέχουσιν*: δίπτωτο / *ἀγαθά*: άμεσο, *τοῖς ἀνθρώποις*: έμμεσο, γ. *δίωκε*: δίπτωτο / *δόξαν και ἀρετήν*, δ. *ἐδίδοσαν*: δίπτωτο / *μισθὸν και σῖτον*: άμεσα, *τοῖς στρατιώταις και τοῖς δούλοις*: έμμεσα, ε. *μέμνησο*: μονόπτωτο / *τῆς τύχης*, στ. *ἐκράτησαν*: μονόπτωτο / *Μήδων*.
8. α. *τοὺς στρατιώτας*: άμεσο, *τὴν λύπην*: έμμεσο, β. *τοῖς Θηβαίοις*: έμμεσο, *τοὺς νεκρούς*: άμεσο, γ. *Ἐμοί*: έμμεσο, *οὐδέν*: άμεσο, δ. *τῆς τιμωρίας*: έμμεσο, *τὸν ἐγκαλούμενον*: άμεσο, *τοὺς ἄνδρας*: άμεσο, *προσλαβέσθαι*: έμμεσο, ε. *τῶν Βοιωτῶν*: έμμεσο, *γενέσθαι και πράσσειν*: άμεσα.
9. α. *τῷ δημοσίῳ*: έμμεσο, *χρήματα*: άμεσο, β. *ὕμᾱς*: άμεσο, *τοὺς κινδύνους*: έμμεσο, γ. *ἡμῖν*: έμμεσο, *ἱερῶν και θυσιῶν και ἑορτῶν*: άμεσα.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε το γ' εν. και το β' πληθ. (σε όλα τα γένη) της ευκτικής παρακειμένου των ρημάτων *ψηφίζω, κόπτω, ἄρχω*.
2. Να βρείτε τα αντικείμενα στις φράσεις:
  - α. *Χρῆ τῆς οὐσίας μεταδιδόναι τοῖς φίλοις.*
  - β. *Ἐκοινώνησαν τοῖς συμμάχοις τῆς δόξης.*
  - γ. *Προέταξαν τοὺς ἰππέας τῶν φαλάγγων.*
  - δ. *Χάρις τίκει τὴν χάριν καὶ ἔρις τὴν ἔριν.*
  - ε. *Χρῆ τοὺς παῖδας ἀπέχεσθαι τῶν αἰσχρῶν ἀκουσμάτων.*
  - στ. *Ἀναμνήσω ὑμᾶς καὶ τοὺς τῶν προγόνων κινδύνους.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Bremmer, J.**, *Greek Religion, Greece and Rome Surveys 24*, Oxford, 1994.
- Burkert, W.**, *Αρχαία ελληνική θρησκεία*, μτφρ. Ν. Μπεζαντάκος – Α. Αβαγιανού, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1993.
- Buxton, R.**, *Oxford Readings in Greek Religion*, Oxford, 2000.
- de Romilly, J.**, *Οι μεγάλοι σοφιστές στην Αθήνα του Περικλή*, μτφρ. Φ.Ι. Κακριδής, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1994.
- Easterling, P. – Muir, J.**, *Greek Religion and Society*, Cambridge, 1985.
- Garland, R.**, *Religion and the Greeks*, Bristol, 1994.
- Harrison, T.**, *Greek Religion: Belief and Experience*, London, 2001.
- Holzhausen, J.**, “Zu TrGF 43 F19 (= VS 88 B 25)”, *Hermes* 127, 1999, σ. 286-292.
- Martin, R. – Metzger, H.**, *Η θρησκεία των Αρχαίων Ελλήνων*, μτφρ. Μ. Καρδαμίτσα, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1992.
- Nock, A.D.**, *Essays on Religions and the Ancient World*, Z. Stewart (επιμ.), Oxford, 1972.
- Pantel, P. – Zaidman, L.**, *Religion in the Ancient Greek city*, μτφρ. P. Cartledge, Cambridge, 1992.
- Price, S. – Keans, E.**, *The Oxford Dictionary of Classical Myth and Religion*, Oxford, 2003.

Ενδεικτική δικτυογραφία

- <http://www.stenudd.com/myth/greek/critias.htm>
- <http://www.historyforkids.org/learn/greeks/religion/greekrelig.htm>
- http://www.museum.upenn.edu/Greek_World/religion.html
- <http://www.geocities.com/greekreligionr/>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Greek_religion
- <http://www.geocities.com/Athens/Aegean/7849/gkreligion.html>
- <http://www.petra.gr/Theology/>

ΕΝΟΤΗΤΑ 9

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Κατὰ δὲ τὴν ἐς Ὀλυμπίαν ὁδόν, πρὶν ἢ διαβῆναι τὸν Ἀλφειόν, ἔστιν ὄρος ἐκ Σκιλλοῦντος ἐρχομένῳ πέτραις ὑψηλαῖς ἀπότομον· ὀνομάζεται δὲ Τυπαῖον τὸ ὄρος. Κατὰ τοῦτου τὰς γυ- ναϊκὰς Ἥλειοις ἔστιν ὠθεῖν νόμος, ἣν φωραθῶσιν ἐς τὸν ἀγῶνα ἐλθοῦσαι τὸν Ὀλυμπικὸν ἢ καὶ ὄλως ἐν ταῖς ἀπειρημέναις σφίσιν ἡμέραις διαβᾶσαι τὸν Ἀλφειόν. Οὐ μὴν οὐδὲ ἄλλοιαι λέγουσιν οὐδεμίαν, ὅτι μὴ Καλλιπάτειραν μόνην· εἰσὶ δὲ οἱ τὴν αὐτὴν ταύτην Φερενίκην καὶ οὐ Καλλιπάτειραν καλοῦσιν. Αὕτη προαποθανόντος αὐτῆ τοῦ ἀνδρός, ἐξεικάσασα αὐτὴν τὰ πάντα ἀνδρὶ γυμναστῆ, ἤγαγεν ἐς Ὀλυμπίαν τὸν υἱὸν μαχοῦμενον· νικῶντος δὲ τοῦ Πει- σιρόδου, τὸ ἔρμα ἐν ᾧ τοὺς γυμναστὰς ἔχουσιν ἀπειλημμένους, τοῦτο ὑπερπηδῶσα ἡ Καλ- λιπάτειρα ἐγυμνώθη. Φωραθείσης δὲ ὅτι εἶη γυνή, ταύτην ἀφιᾶσιν ἀζήμιον καὶ τῷ πατρὶ καὶ ἀδελφοῖς αὐτῆς καὶ τῷ παιδὶ αἰδῶ νέμοντες, ὑπῆρχον δὴ ἅπασιν αὐτοῖς Ὀλυμπικαὶ νῖκαι, ἐποίησαν δὲ νόμον ἐς τὸ ἔπειτα ἐπὶ τοῖς γυμνασταῖς γυμνοὺς σφᾶς ἐς τὸν ἀγῶνα ἐσέρχεσθαι.

Πausanías, *Ἑλλάδος Περιήγησις* 5.6.7-8

Ἐκδοσι: M. Rocha-Pereira, (εκδ. Teubner) 1973-1981

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ενδείξεις για τον βίο του **Πausanία** υπάρχουν μέσα στο έργο του, αλλά γενικά δεν υπάρχουν εξωτερικές μαρτυρίες από την αρχαιότητα, κι έτσι δε γνωρίζουμε σχεδόν τίπο- τε για τη ζωή του. Έζησε τον 2ο αι. μ.Χ. και ο ίδιος αναφέρει (5.13.7) ως τόπο διαμονής του την περιοχή του Σιπύλου στη Μ. Ασία. Η γέννησή του τοποθετείται την εποχή του Τραϊανού, γύρω στο 110 μ.Χ.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο Pausanías ταξίδευε πολύ και εφάρμοσε τη μέθοδο της αυτοψίας. Σκοπός του ήταν να περιγράψει «πάντα τὰ Ἑλληνικὰ» στο ογκώδες έργο του με τίτλο *Ἑλλάδος Περιήγη- σις* (δέκα βιβλία), περιλαμβάνοντας σε αυτό τόπους, οικοδομήματα και έργα τέχνης και πραγματοποιώντας, κατά την ηροδότεια τεχνική, πολλές παρεκβάσεις, ιστορικές, μυθο- λογικές, γεωγραφικές και αρχαιολογικές.

Ενδεικτικό σχέδιο οργάνωσης μαθήματος

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να έρθουν σε επαφή με μια διήγηση ανεκδοτολογικού χαρακτήρα την οποία πα- ραθέτει ο Pausanías,

- ❖ να αντιληφθούν τη σπουδαιότητα της νίκης στους Ολυμπιακούς Αγώνες κατά την αρχαιότητα (όπως αυτή προκύπτει από το γεγονός ότι τελικά η Καλλιπάτειρα δεν τιμωρήθηκε για την πράξη της),
- ❖ να αντλήσουν στοιχεία για τη θέση της γυναίκας στην αρχαιότητα,
- ❖ να εκφράσουν δικές τους απόψεις σχετικά με τη θέση της γυναίκας στην αρχαιότητα, αφού συγκεντρώσουν και άλλα στοιχεία από βιβλία ή από το Διαδίκτυο.

Αφόρμηση

Ο διδάσκων απαγγέλλει στους μαθητές το σονέτο του Λ. Μαβίλη *Καλλιπάτειρα*. Εκείνοι περιγράφουν την ατμόσφαιρα του ποιήματος και τα συναισθήματα που τους γεννήθηκαν κατά την ανάγνωσή του.

Παρουσίαση του νέου

- Πρώτη ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα με έμφαση στην αφήγηση και στις χρονικές μετοχές που σηματοδοτούν τη μετάβαση από το ένα γεγονός στο άλλο.
- Δεύτερη ανάγνωση και απόδοση με τη βοήθεια των μαθητών, που μπορούν να συμβουλεύονται τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου.

Ερωτήσεις κατανόησης

Οι μαθητές, αφού τους δοθεί λίγος χρόνος (2'-3') για να διαβάσουν μόνοι τους το κείμενο, απαντούν στις παρακάτω ερωτήσεις. Σε αυτή την τάξη η αίσθηση του αρχαίου λόγου είναι περισσότερο ανεπτυγμένη, οπότε είναι σημαντικό να χρησιμοποιούν λέξεις και φράσεις του κειμένου για τις απαντήσεις τους:

- Ποιος είναι ο τόπος και ποιο το βασικό πρόσωπο του κειμένου;
- Πώς περιγράφεται το Τυπαίον όρος;
- Σε ποια περίπτωση και πώς τιμωρούνταν οι γυναίκες;
- Ποια γυναίκα παρέβη τον νόμο;
- Με ποιο τέχνασμα μπήκε στον χώρο τέλεσης των αγώνων;
- Πώς αποκαλύφθηκε;
- Γιατί δεν τιμωρήθηκε;
- Πώς απέτρεψαν οι Ηλείοι να συμβεί κάτι παρόμοιο στο μέλλον;

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

Ενδιαφέρον σημείο για υφολογικό σχολιασμό αποτελούν οι μετοχές *προαποθανόντος, νικώντος, φωραθείσης*, οι οποίες, όπως θα πρέπει να παρατηρήσουν οι ίδιοι οι μαθητές, βοηθούν στην ομαλή μετάβαση από το ένα χρονικό σημείο της αφήγησης στο άλλο.

Επιπλέον, θέματα όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες και η θέση της γυναίκας στην αρχαιότητα έχει ενδιαφέρον να παρουσιαστούν στην τάξη με ομαδικές εργασίες, προκειμένου να κινητοποιηθούν οι μαθητές και να ερευνήσουν σχετικό διαθέσιμο υλικό.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

- Μολονότι το γυναικείο κίνημα έχει δώσει πολλούς αγώνες έχοντας φτάσει μερικές φορές σε υπερβολή, είναι αλήθεια ότι σε πολλές χώρες, και όχι μόνο στις υπανάπτυκτες, παρατηρούνται ακόμη διακρίσεις εις βάρος των γυναικών τόσο σε επίπεδο θεσμικό και νομικό, όσο και σε επίπεδο πρακτικό και καθημερινό. Οι λόγοι για τις διάφορες «αδικίες» εις βάρος τους είναι κυρίως κοινωνικοί και οικονομικοί. Χαρακτηριστικό είναι πόσο πολύ άργησαν μερικές χώρες να δώσουν δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες (στην Ελβετία δόθηκε το δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες το 1971, στην Ελλάδα το 1952). Είναι αλήθεια όμως ότι κάποιες ανισότητες οφείλονται και στον διαφορετικό ρόλο που η κοινωνία επιφυλάσσει στα δύο φύλα (π.χ. συμμετοχή στον πόλεμο). Ωστόσο, η εξέλιξη στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες επιτρέπει την αισιοδοξία ότι και οι τελευταίες ανισότητες σύντομα θα εξαλειφθούν.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

- Γιατί πιστεύετε ότι η Καλλιπάτειρα δεν τιμωρήθηκε, τελικά, μετά την αποκάλυψή της στο στάδιο;
- Να δώσετε σύγχρονα παραδείγματα που να αποδεικνύουν ότι υπάρχουν ακόμη τομείς και χώροι στους οποίους η γυναίκα απαγορεύεται να εισέλθει ή δεν έχει την ίδια αποδοχή με τον άνδρα.

Δημιουργικές – διαθεματικές δραστηριότητες

- Να αναζητήσετε πληροφορίες στο Διαδίκτυο σχετικά με τη θέση της γυναίκας στην αρχαιότητα. [βλ. Ενδεικτική δικτυογραφία]
- Δραστηριότητα προφορικού λόγου:** Φανταστείτε ότι είστε εκείνοι που θα αποφασίσουν για το αν η Καλλιπάτειρα θα έπρεπε να τιμωρηθεί ή όχι. Να υποστηρίξετε με επιχειρήματα στην τάξη την απόφασή σας.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι η γνωριμία των μαθητών με την πλούσια λεξιλογική οικογένεια του ρ. φέρω.

Το ρήμα δίνει ποικίλες αφορμές στον διδάσκοντα για περαιτέρω σχολιασμό και οι ασκήσεις του σχολικού εγχειριδίου επιτρέπουν να αξιοποιηθεί το ρήμα από πολλές απόψεις: σύνδεση με τη θεωρία του ετυμολογικού και αξιοποίηση όσων έχουν διδαχθεί οι μαθητές, κατανόηση της σημασιολογικής εξέλιξης λέξεων ομόριζων του ρήματος, επιλογή της κατάλληλης λέξης και εμπέδωση της ορθής χρήσης των λέξεων του Πίνακα για τη συμπλήρωση κενών.

Το ρήμα δίνει επιπλέον αφορμή για συζήτηση γύρω από τα θέματά του (φερ-, φορ-, ενεκ-), ώστε να κατανοήσει ο μαθητής τον σχηματισμό λέξεων τον οποίο είναι δύσκολο να εξηγήσει εκ πρώτης όψεως και ο οποίος ερμηνεύεται με τις μεταπτώσεις του θέματος (π.χ. φόρος, φέρετρον).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. φέρω + ἐγγύς, δόρυ + φέρω, θεός + φέρω, περί + φέρω, φόρος + λέγω, καρπός + φέρω, ψῆφος + φέρω, ἀνά + φέρω.
2. αιμοφόρος, ιστιοφόρος, θανατηφόρος, μαρσιποφόρος, νικηφόρος, οπωροφόρος, τροχοφόρος, κερδοφόρος.
3. α. φερέφωνο, β. φοροφυγάδες, γ. ανυπόφορη, δ. λαχειοφόρο.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη της σύνθεσης λέξεων με β' συνθετικό λέξη κλιτή και συγκεκριμένα ρήμα.

Η εισαγωγική ερώτηση χρησιμεύει ως αφορμή για τη διδασκαλία του φαινομένου, καθώς οι μαθητές οδηγούνται μόνοι τους στο συμπέρασμα ότι οι λέξεις αυτές έχουν όλες ως β' συνθετικό ένα ρήμα.

Ιδιαίτερη προσοχή κρίνεται απαραίτητο να δοθεί στα παρασύνθετα σε **-έω**.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. παρακούω, πολεμαρχῶ, στρατηγῶ, δημαρχῶ, ἐπαινῶ, ἀποχωρῶ, μεγαλοφρονῶ.
2. παραβάτης, ἐπιβάτης, ἀναβάτης, διαβάτης, οἰκονόμος, παράνομος, παιδονόμος.
3. οἰωνοσκοπῶ, οἰκονομῶ, συκοφαντῶ, εὐεργετῶ, ἀπορῶ, ἀσεβῶ.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αναλύσετε ετυμολογικά τις σύνθετες λέξεις οἰωνοσκόπος, συκοφάντης και ἀσεβῆς της άσκησης 3 του Βιβλίου του Μαθητή και να γράψετε ποιο ρήμα έχουν ως β' συνθετικό.
2. Να γράψετε τα α.ε. σύνθετα ονόματα που προκύπτουν από τα παρακάτω συνθετικά:
κρέας + πωλῶ → ..... , γυμνάσιον + ἄρχω → ..... , ψυχή + φθείρω → ..... , νίκη + φέρω → .....

Γ. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοκείωση με την έννοια της συνημμένης και απόλυτης επιρρηματικής μετοχής και με τα ρήματα που συντάσσονται με κατηγορηματική μετοχή.

Τα τρία είδη της μετοχής είναι γνωστά στους μαθητές από την Α' Γυμνασίου. Είναι σκόπιμο στη σύνταξη των μετοχών να υπενθυμίζει ο διδάσκων συνεχώς ότι η επιρρηματική μετοχή πρέπει να εξετάζεται πάντοτε σε συνάρτηση με τους όρους που συμπληρώνει, όπως και κάθε επιρρηματικός προσδιορισμός.

Η αποστήθιση των πλέον συνηθισμένων ρημάτων που συντάσσονται με κατηγορηματική μετοχή ενδείκνυται, προκειμένου οι μαθητές να αποκτήσουν μεγαλύτερη ευχέρεια κατά τον χαρακτηρισμό μετοχών.

Ο διδάσκων μπορεί να συνδέσει την α.ε. με τη ν.ε. ζητώντας από τους μαθητές να βρουν συνήθεις φράσεις στις οποίες διατηρείται η γενική απόλυτη, π.χ. Θεού θέλοντος,

κεκλεισμένων των θυρών. Για την αιτιατική απόλυτη δε χρειάζεται να γίνει ιδιαίτερος λόγος σε αυτή την τάξη.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. α. μαχόμενος, β. διαλεγόμενοι, γ. γιγνομένους, δ. ὄντας, ε. ἀκούοντες.
4. α. διαπραττόμενοι: κατηγορηματική, β. γενομένης: επιρρ. χρονική (απόλυτη), γ. στασιάζοντα: κατηγορηματική, δ. ἀχθομένους: κατηγορηματική, ε. γενομένης: επιρρ. χρονική (απόλυτη).

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να ενώσετε τις δύο προτάσεις σε μία μετατρέποντας την πρώτη σε γενική απόλυτη επιρρηματική μετοχή:
  - α. Οἱ νεανίαί λίθον ἔλαβον. Ὁ δοῦλος ἔτρεχε.
  - β. Ἡμέρα ἐγένετο. Ὁ κῆρυξ ἀπῆλθεν.
  - γ. Ὁ ποιητής ὠργίζετο. Ὁ παῖς ἐφοβεῖτο.
  - δ. Οἱ ἄνδρες ἔτοιμοι ἦσαν. Ἡ θυσία ἐγένετο.
  - ε. Ὁ ῥήτωρ ἀγορεύει. Οἱ πολῖται πείθονται.
2. Στις παρακάτω προτάσεις να υπογραμμίσετε τις κατηγορηματικές μετοχές και να τις αντικαταστήσετε με απαρέμφατα, αφού βάλετε σε κύκλο τα ρήματα από τα οποία εξαρτώνται:
  - α. Ἔγνωσαν τὴν πατρίδα δουλωθεῖσαν.
  - β. Οὕτω τὸ ἐν Θετταλία ἐλάνθανε τρεφόμενον στράτευμα.
  - γ. Ἀθηναῖοι φανερόν ἐποίησαν οὐκ ἰδίᾳ πολεμοῦντες, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἔλευθερίας προκινδυνεύοντες.
  - δ. Οἱ περὶ Σαλαμίνα ἔπαυσαν τοὺς Ἕλληνας φοβουμένους πλῆθος νεῶν τε καὶ ἀνδρῶν.
  - ε. Τοὺς τελευτήσαντας ἀεὶ τιμῶσα ἡ πόλις ἡμῶν διετέλει.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Πανσανίας

Παπαχατζής, Ν.Δ. (επιμ.), *Πανσανίου Ἑλλάδος περιήγησις*, τ. 5, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1978.

Ἡ γυναίκα στην αρχαιότητα

Blundell, S., *Ἡ γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Λίτσα Γιώτα-Χατζηφώτη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2004.

Της ιδίας, *Women in Classical Athens*, Bristol Classical Press, London, 1998.

Γογγάκη, Κ., *Οι αντιλήψεις των αρχαίων Ελλήνων για τον αθλητισμό*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2003.

Cantarella, E., *Pandora's Daughters: the Role and Status of Women in Greek and Roman Antiquity*, μτφρ. στην αγγλική από M.B. Fant, εισαγ. M.R. Lefkowitz, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1987.

Fantham, E. – Peet Foley, H. – Boymel Kampen, N. – Pomeroy, S.B. – Shapiro, H.A., *Ἡ γυναίκα στον αρχαίο κόσμο*, μτφρ. Κων. Μπούρας, Πατάκης, Αθήνα, 2001.

- Hawley, R. – Levick, B.** (επιμ.), *Women in antiquity*, Routledge, London/New York, 1995.
- Lefkowitz, M.R.**, *Οι γυναίκες στον ελληνικό μύθο*, Καστανιώτης, μτφρ. Αμαλ. Μεγαπάνου, Αθήνα, 1993.
- Lefkowitz, M.R. – Fant, M.B.**, *Women's life in Greece and Rome*, Duckworth, London, 1982.
- Mossé, Cl.**, *Η γυναίκα στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Α.Δ. Στεφανής, Παπαδήμας, Αθήνα, 1991.
- Walcot, P. – McAuslan, I.**, *Women in Antiquity*, Oxford University Press, Oxford/New York, 1996.

Ενδεικτική δικτυογραφία

- <http://www.womenintheancientworld.com>
- http://www.2004.com/ohistory_ancient_women.asp
- <http://www.csd.uch.gr/~hy201/erg22.html>
- <http://class.gasou.edu/humanities/project.htm>
- <http://www.fjkluth.com/gdrama.html>
- <http://citd.scar.utoronto.ca/CLAB52/Culture/Culture.htm>
- <http://www.stoa.org/diotima/>
- http://tee-ag-nikol.las.sch.gr/arxaia_ellada.htm
- <http://users.otenet.gr/~sgtogias/articles/ancientathens.html>
- <http://www.mnsu.edu/emuseum/prehistory/aegean/culture/womenofathens.html>
- <http://www.mnsu.edu/emuseum/prehistory/aegean/culture/womenofsparta.html>
- <http://www.angelfire.com/ca3/ancientchix/>

Τίτλοι εκπαιδευτικού λογισμικού

- Εκπαιδευτικό λογισμικό «Ανθολόγιο», Σειρά Θύμησις, ΙΕΛ, Αθήνα.
- Αφιέρωμα «Η γυναίκα στο μύθο, την ιστορία, το σήμερα», *Αρχαιολογία* 21 (1986).

ΕΝΟΤΗΤΑ 10

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

ΣΩΣ Ὅποσα ἔπραττον ἐν τῷ βίῳ, πότερα ἐκὼν ἔπραττον ἢ ἐπεκέκλωστό μοι ὑπὸ τῆς Μοίρας; ΜΙΝ Ὑπὸ τῆς Μοίρας δηλαδή. ΣΩΣ Οὐκοῦν καὶ οἱ χρηστοὶ ἅπαντες καὶ οἱ πονηροὶ δοκοῦντες ἡμεῖς ἐκείνῃ ὑπηρετοῦντες ταῦτα ἐδρῶμεν; ΜΙΝ Ναί, τῇ Κλωθοῖ, ἢ ἐκάστῳ ἐπέταξε γεννηθέντι τὰ πρακτέα. ΣΩΣ Εἰ τοίνυν ἀναγκασθεῖς τις ὑπ' ἄλλου φονεύσειέν τινα οὐ δυνάμενος ἀντιλέγειν ἐκείνῳ βιαζομένῳ, οἷον δήμιος ἢ δορυφόρος, ὁ μὲν δικαστῆ πεισθεῖς, ὁ δὲ τυράννῳ, τίνα αἰτίασῃ τοῦ φόνου; ΜΙΝ Δήλον ὡς τὸν δικαστὴν ἢ τὸν τύραννον, ἐπεὶ οὐδὲ τὸ ζῆφος αὐτό· ὑπηρετεῖ γὰρ ὄργανον ὃν τοῦτο πρὸς τὸν θυμὸν τῷ πρώτῳ παρασχόντι τὴν αἰτίαν. ΣΩΣ Εἶ γε, ὦ Μίνως, ὅτι καὶ ἐπιδαμιλευῇ τῷ παραδείγματι. Ἦν δέ τις ἀποστείλαντος τοῦ δεσπότητος ἤκη αὐτὸς χρυσὸν ἢ ἄργυρον κομίζων, τίνι τὴν χάριν ἰστέον ἢ τίνα εὐεργέτην ἀναγραφτέον; ΜΙΝ Τὸν πέμψαντα, ὦ Σώστρατε· διάκονος γὰρ ὁ κομίσας ἦν. ΣΩΣ Οὐκοῦν ὄρας πῶς ἄδικα ποιεῖς κολάζων ἡμᾶς ὑπηρετάς γενομένους ὧν ἢ Κλωθὴ προσέταττεν, καὶ τούτους τιμήσας τοὺς διακονησαμένους ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς; Οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνό γε εἰπεῖν ἔχοι τις ὡς ἀντιλέγειν δυνατόν ἦν τοῖς μετὰ πάσης ἀνάγκης προστεταγμένοις. ΜΙΝ ὦ Σώστρατε, πολλὰ ἴδοις ἂν καὶ ἄλλα οὐ κατὰ λόγον γιγνόμενα, εἰ ἀκριβῶς ἐξετάζοις. Πλὴν ἀλλὰ σὺ τοῦτο ἀπολαύσεις τῆς ἐπερωτήσεως, διότι οὐ ληστής μόνον, ἀλλὰ καὶ σοφιστὴς τις εἶναι δοκεῖς. Ἀπόλυσον αὐτόν, ὦ Ἑρμῆ, καὶ μηκέτι κολάζεσθω. Ὅρα δὲ μὴ καὶ τοὺς ἄλλους νεκροὺς τὰ ὅμοια ἐρωτᾶν διδάξῃς.

Λουκιανός, *Νεκρικοί Διάλογοι* 24.2-3

Ἔκδοση: M.D. Macleod, (OCT) 1972-1987

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Λουκιανού βλ. **Ενότητα 4.**

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Η κριτική ματιά του Λουκιανού και η αξία της σάτιράς του φαίνονται κυρίως μέσα από τους μενίππειους διαλόγους του. Πρόκειται για ιδιαίτερο λογοτεχνικό είδος, το οποίο ως σκοπό είχε τη σάτιρα. Όπως σημειώνει ο ίδιος ο Λουκιανός στο έργο του *Δίς Κατηγορούμενος*, χρησιμοποίησε τον διάλογο ως λογοτεχνική μορφή, αλλά προσπάθησε να του προσδώσει χάρη και να τον κάνει πιο προσίτο στο κοινό. Ανέμειξε τις σάτιρες των Κυνικών με τον πλατωνικό διάλογο και με στοιχεία της Νέας Κωμωδίας. Στους μενίππειους διαλόγους ανήκουν οι 30 *Νεκρικοί Διάλογοι*, στους οποίους νεκροί μιλούν για τη ματαιότητα των ανθρώπινων επιθυμιών και τονίζουν πόσο εφήμερη είναι η ζωή.

Ενδεικτικό σχέδιο οργάνωσης μαθήματος**Διδακτικοί στόχοι**

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να επανεκτιμήσουν το είδος του λογοτεχνικού διαλόγου που γνώρισαν στην προηγούμενη τάξη και να συζητήσουν τη ζωντάνια στη διαγραφή των χαρακτήρων,
- ❖ να παρακολουθήσουν τη μέθοδο της αναλογίας στην κατασκευή ενός επιχειρήματος,
- ❖ να θυμηθούν από τον Όμηρο και από άλλα κείμενα που έχουν διδαχθεί τον τρόπο με τον οποίο οι αρχαίοι Έλληνες αντιλαμβάνονταν τη μοίρα.

Αφόρμηση

Η έννοια της μοίρας και του τρόπου με τον οποίο ο καθένας την ορίζει είναι οικεία στους μαθητές από την *Όδύσεια*, που διδάχθηκαν κατά το προηγούμενο σχολικό έτος. Μπορείτε να θυμίσετε στους μαθητές τους στίχους του προοιμίου που αναφέρονται στους συντρόφους του Οδυσσέα:

*ἀλλ' οὐδ' ὡς ἐτάρους ἐρρύσατο, ἰεμένος περ-
αὐτῶν γὰρ σφετέρησιν ἀτασθαλίησιν ὄλοντο,
νήπιοι, οἳ κατὰ βοῦς Ἵπερίονος Ἑλίοιο
ἦσθιον· αὐτὰρ ὁ τοῖσιν ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ.*

Στο παραπάνω απόσπασμα ο άνθρωπος εμφανίζεται να καθορίζει ο ίδιος τη μοίρα του. Βεβαίως, υπάρχει και η αντίληψη ότι η μοίρα κάποιου δεν μπορεί να αλλάξει, αφού είναι ήδη καθορισμένη. Στην *Ιλιάδα*, π.χ., ο Ζευς λυπάται που δεν μπορεί να αλλάξει τη μοίρα του Σαρπηδόνα (Π 433-4: *ὦ μοι ἐγών, ὃ τέ μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν // μοῖρ' ὑπὸ Πατρόκλιοι Μενοιτιάδαο δαμῆναι*).

Παρουσίαση του νέου

- Πρώτη ανάγνωση του αποσπάσματος από τον διδάσκοντα με έμφαση στο ύφος των προσώπων, που μπορεί να αποδοθεί θεατρικά, ώστε να υποβοηθηθεί η κατανόηση του κειμένου.
- Δεύτερη ανάγνωση και απόδοση με τη βοήθεια των μαθητών, που μπορούν να συμβουλεύονται τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου.

Ερωτήσεις κατανόησης

Οι μαθητές, αφού τους δοθεί λίγος χρόνος (2'-3'), για να διαβάσουν μόνοι τους το κείμενο, απαντούν στις παρακάτω ερωτήσεις χρησιμοποιώντας λέξεις και φράσεις του πρωτοτύπου:

- Ποια πρόσωπα διαλέγονται;
- Για ποιο θέμα συζητούν;
- Τι υποστηρίζει ο Σώστρατος;
- Τι υποστηρίζει ο Μίνωας;
- Πώς στηρίζει το επιχειρήμά του ο Σώστρατος;
- Πώς αντιδρά, τελικά, ο Μίνωας;

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

Ενδιαφέρον σε αυτό το κείμενο έχει η συλλογιστική πορεία, που χαρακτηρίζεται από λογικά σφάλματα και που τελικά δεν ευσταθεί. Ο πονηρός Σώστρατος χρησιμοποιώντας ένα σόφισμα προσπαθεί, και καταφέρνει, να επηρεάσει την κρίση του Μίνωα. Τα στάδια του επιχειρήματός του προκύπτουν από τον παρακάτω λογικό μηχανισμό:

Όλα είναι καθορισμένα για τους ανθρώπους από τη μοίρα Κλωθώ.

Όποιος αναγκάζεται από άλλον να κάνει κάτι κακό δε φέρει ο ίδιος την ευθύνη.

Η Κλωθώ επέβαλε στον Σώστρατο να κάνει ό,τι έκανε.

Επομένως, είναι αθώος!

Τέτοια επιχειρήματα δε θεωρούνται βεβαίως πειστικά, γιατί σε μια οργανωμένη κοινωνία δεν ευσταθούν τέτοιες λογικές ακροβασίες. Ο Λουκιανός προφανώς θέλει να σατιρίσει τον παραλογισμό τέτοιων επιχειρημάτων, που μεταξύ άλλων έδωσαν αφορμή για αρνητικό χαρακτηρισμό της διδασκαλίας των σοφιστών και οδήγησαν στη χρήση του όρου «σόφισμα» με τη σημασία του φαινομενικά εύλογου, αλλά απατηλού συλλογισμού.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Ο Λουκιανός επιτίθεται αφενός στη μοιρολατρική προσέγγιση της ανθρώπινης ζωής και αφετέρου στην αντίληψη για το αλάνθαστο των θεϊκών αποφάσεων. Ο Σώστρατος αναγκάζει τον ακριβοδίκαιο και σοφό Μίνωα να δεχθεί ότι υπαίτια για τις πράξεις των ανθρώπων είναι η μοίρα και μόνο. Από τη στιγμή που ο κριτής του Κάτω Κόσμου αποδέχεται αυτό το σόφισμα, αναγκαστικά καταλήγει σε μια παράλογη και άδικη απόφαση: αθώνει έναν εγκληματία. Με αυτόν τον τρόπο ο Λουκιανός καταδεικνύει τον παραλογισμό της μοιρολατρίας, ταυτόχρονα όμως κλονίζει και την πίστη στο αλάνθαστο του θείου. Ιδιαίτερα ο πανικός του Μίνωα μήπως ο Σώστρατος παρακινήσει και άλλους να αμφισβητήσουν την ορθότητα της τιμωρίας τους δρα απομυθοποιητικά για το πρόσωπο του Μίνωα.
4. Είναι αλήθεια ότι πολλοί λαοί, ανεξαρτήτως θρησκείας και σε διάφορες εποχές, ακόμη και σήμερα, πιστεύουν ότι σε κάποιον βαθμό, μεγαλύτερο ή μικρότερο, η ζωή τους είναι προαποφασισμένη. Μπορούμε βέβαια να κάνουμε αρχικά διάκριση μεταξύ δυτικού πολιτισμού (που τείνει να αποκλείει τέτοιες αντιλήψεις) και ανατολικού (που παραδοσιακά πιστεύει περισσότερο στη μοίρα). Φαίνεται όμως ότι η λαϊκή αντίληψη κατά βάση σε όλο τον κόσμο δέχεται την ιδέα του καθορισμού της πορείας της ανθρώπινης ζωής από μια ανώτερη δύναμη που δεν ελέγχεται από τον άνθρωπο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι πολλές φορές οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν γεγονότα τα οποία αδυνατούν όχι μόνο να χειριστούν αλλά και να ερμηνεύσουν. Επίσης, επειδή για μερικά πράγματα που συμβαίνουν είναι φανερό ότι ο άνθρωπος δε φέρει καμία ευθύνη, αυτό τον οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κάποια δύναμη εξωανθρώπινη αποφασίζει για τον ίδιο.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Να αξιολογήσετε τα επιχειρήματα του Σώστρατου. Γιατί πιστεύετε ότι αντέδρασε με αυτόν τον τρόπο ο Μίνωας;
2. Να αναζητήσετε στο λεξικό τη σημασία της λέξης «σόφισμα» και να τη δικαιολογήσετε.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με α.ε. και ν.ε. ομόριζα του ουσ. *βίος*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. βιολογικός, μακροβιότητα, βιομηχανία, βιοτεχνία, βιοποριστικός.
2. α. αβίωτο, β. βιοψία, γ. κοινόβιο, δ. σωσίβια, ε. συμβίωση, στ. ισόβια.
3. **βίος και πολιτεία** = χαρακτηρισμός πολυπάθης ή περιπετειώδους ζωής // **βίοι παράλληλοι** = για ανθρώπους που η ζωή τους παρουσιάζει ομοιότητες, αναλογίες // **ελαφρά βιομηχανία** = αυτή που παράγει προϊόντα ευρείας κατανάλωσης // **βαριά βιομηχανία** = αυτή που παράγει προϊόντα τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για νέα επεξεργασία ή ως υλικά για την εκτέλεση άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων // **βιομηχανική κοινωνία** = αυτή που διαμορφώθηκε μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση // **βιομηχανική ζώνη** = περιοχή που ορίζεται από το κράτος για αποκλειστική εγκατάσταση βιομηχανιών // **βιολογικός καθαρισμός** = η χημική επεξεργασία υγρών αποβλήτων, ώστε να αποφεύγεται η ρύπανση του υδροφόρου ορίζοντα και της θάλασσας // **βιολογικός πόλεμος** = αυτός που διεξάγεται με βιολογικά όπλα, τα οποία χρησιμοποιούν παθογόνους οργανισμούς, για να προκαλέσουν ασθένειες ή και θάνατο.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη όσων διδάχθηκαν οι μαθητές στις Ενότητες 2-9 σχετικά με τη σύνθεση λέξεων.

Συνιστάται οι ασκήσεις να λυθούν με παράλληλη επανάληψη των επιμέρους ετυμολογικών φαινομένων, για να αφομοιωθούν καλύτερα από τους μαθητές.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. φιλόθεος, ύπερμετρος, δημογέρον, σαρκοφάγος, παράσιτος, πολυπράγμων, μέτοικος, πειθήνιος.
4. σύλλογος, οίνοχόος, ύδροφόρος, νομάρχης, όκτάπους, ψυχοπομπός, αλλόγλωσσος.
5. κρεοπώλης, δυσσεβής, γυμνασιάρχης, νικηφόρος, ψυχοφθόρος, χειραγωγός.
6. κυνηγετώ, άργυρολογώ, άπειθώ, λογομαχώ, όλιγοψυχώ.

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη της θεωρίας της γραμματικής και του συντακτικού των Ενοτήτων 2-9.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

9. α. *ρήτορα*, β. *ἀσπίδας*, γ. *φύλακι*, δ. *Ἑλλήνων*, ε. *γυπός*.
10. α. *διαφέρειν*: ειδικό, υποκ. απρόσ. ρ. *δοκεῖ*, υποκ. *ἄνδρα*, β. *ἔχειν*: ειδικό, αντικ. ρ. *οἴονται*, υποκ. τοὺς *ἀχαρίστους* (ετερ.), γ. *ἔρωτᾶν*: τελικό, αντικ. ρ. *εἰώθατε*, υποκ. *ὑμεῖς* (ταυτ.) // *ποιεῖν*: τελικό, υποκ. απρόσ. ρ. *χρή*, υποκ. (ενν.) *ὑμᾶς*, δ. *εἶναι*: τελικό, αντικ. ρ. *ἐβούλετο*, υποκ. *Μένων* (ταυτ.).
11. α. *λεγόντων*: επιρρ. χρον., *τῶν στρατηγῶν*, γενική απόλυτη, β. *πιστεύοντας*: κατηγ., *ὑμᾶς*, γ. *νενικηκότες*: επιρρ. χρον., *οὗτοι* (ενν.), συνημμένη, δ. *ὑπηρετῶν*: κατηγ., *οὗτος* (ενν.).

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε το β' εν. και β' πληθ. υποτ. και ευκτ. ενεστ., αορ. και παρακ. των ρ. *βλάπτω* και *καταδιώκω*.
2. Αφού χαρακτηρίσετε τους τρόπους σύνδεσης των όρων της φράσης, να υπογραμμίσετε τις μετοχές, να τις αναγνωρίσετε γραμματικά και να βρείτε σε ποιο είδος ανήκουν και ποιο είναι το υποκειμένο τους: *Ὁ Δημοσθένης ὑπομένων παρεσκευάζετο τὸν ἔκπλουν στρατιάν τε ἐπαγγέλλων ἐς τοὺς συμμάχους καὶ ναῦς καὶ ὀπλίτας ἐτοιμάζων.*
3. Να εντοπίσετε τα απαρέμφατα και τις μετοχές στις φράσεις και να τα αναγνωρίσετε πλήρως από συντακτική άποψη:
  - α. *Νικίας προσιῶν πρὸς τοὺς ἐπιτηδείους ἔλεγεν ἃ πεπονθῶς εἶη.*
  - β. *Εγὼ πάντων ἂν εἶην δυστυχέστατος, εἰ πολλὰ τῶν ἐμαυτοῦ δεδαπανημένος εἰς τὴν πόλιν εἶτα δόξαιμι τοῖς ἄλλοτρίοις ἐπιβουλεύειν.*
  - γ. *Ἔτι δὲ καὶ πάντων ἂν εἶη δεινότατον, εἰ δημοκρατουμένης τῆς πόλεως μὴ τῶν αὐτῶν ἅπαντες τυγχάνοιμεν.*
  - δ. *Οὐδεὶς ἐστὶν ὅστις οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν, εἰ μὴ λίαν εἶη φθονερός, αὐτὸν δικαιοτάτον καὶ σωφρονέστατον εἶναι.*
  - ε. *Εἶη δ' ἂν οὐ μικρὸν ἔργον εἰ πάσας τις τὰς ιδέας τὰς τῶν λόγων ἐξαριθμεῖν ἐπιχειρήσειεν.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Anderson, G.**, *Lucian: Theme and Variation in the Second Sophistic, Mnemosyne Suppl.* 41, Brill, Lugduni Batavorum, 1976.
- Baldwin, B.**, *Studies in Lucian*, Hakkert, Toronto, 1973.
- Branham, R.B.**, *Unruly Eloquence: Lucian and the Comedy of Traditions*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1989.
- Dietrich, B.C.**, *Death, Fate and the Gods: The Development of a Religious Idea in Greek Popular Belief and in Homer*, University of London Classical Studies 3, Athlone Press, London, 1965.
- Greene, W.C.**, *Moirai: Fate, Good and Evil in Greek Thought*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1944.
- Hall, J.**, *Lucian's satire*, Arno Press, New York, 1981.
- Heath, M. – Marsh, D.**, “Lucian and the Latins: Humor and Humanism in the Early Renaissance”, *CR* 51, 2001, σ. 210-211.

- Jones, C.P.**, *Culture and Society in Lucian*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 1986.
- Marsh, D.**, *Lucian and the Latins: Humor and Humanism in the Early Renaissance*, University of Michigan Press, Ann Arbor/Michigan, 1998.
- Mikalson, J.D.**, *Honor thy Gods: Popular Religion in Greek Tragedy*, University of North Carolina Press, Chapel Hill/London, 1991.
- Μουλλάς, Π.**, *Λουκιανού Νεκρικοί και Εταιρικοί Διάλογοι*, Ωκεανίδα, Αθήνα, 2001.
- Nilsson, M.P.**, *Η πίστη των Ελλήνων*, μτφρ. Ι.Κ. Μαραζάκης-Αινιάν, Δωδώνη, Αθήνα/Γιάννενα, 1998.
- Του ιδίου**, *Ελληνική λαϊκή θρησκεία*, μτφρ. Ι.Θ. Κακριδής, Εστία, Αθήνα, 2000².
- Onians, R.B.**, *The Origins of European Thought, about the Body, the Mind, the Soul, the World, Time and Fate: New Interpretations of Greek, Roman, and Kindred Evidence, also of Some Basic Jewish and Christian Beliefs*, Cambridge University Press, Cambridge, 1951.
- Παπαϊωάννου, Β.**, *Λουκιανός, ο μεγάλος σατιρικός της αρχαιότητας. Συμβολή στην παρουσίαση της εποχής του, του βίου και του έργου του*, Κωνσταντινίδης, Θεσσαλονίκη, 1976.
- Robinson, C.**, *Lucian and His Influence in Europe*, Duckworth, London, 1979.

ΕΝΟΤΗΤΑ 11

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ὅς ἂν τολμήσῃ πατέρα ἢ μητέρα ἢ τούτων πατέρας ἢ μητέρας τύπτειν μὴ μανίαις ἐχόμενος, πρῶτον μὲν ὁ προστυγχάνων καθάπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν βοηθεῖτω, καὶ ὁ μὲν μέτοικος ἢ ξένος εἰς προεδρίαν τῶν ἀγώνων καλεῖσθω βοηθῶν, μὴ βοηθήσας δὲ ἀειφυγίαν ἐκ τῆς χώρας φευγέτω· ὁ δὲ μὴ μέτοικος βοηθῶν μὲν ἔπαινον ἐχέτω, μὴ βοηθῶν δέ, ψόγον· δοῦλος δὲ βοηθήσας μὲν ἐλεύθερος γινέσθω, μὴ βοηθήσας δὲ πληγὰς ἑκατὸν τῆ μάστιγι τυπέσθω, ἐν ἀγορᾷ μὲν ἂν γίγνηται τὸ γενόμενον, ὑπ' ἀγορανόμων, ἐὰν δ' ἐκτὸς ἀγορᾶς ἐν ἄστει, τῶν ἀστυνόμων κολάζειν τὸν ἐπιδημοῦντα, ἐὰν δὲ κατ' ἀγροῦς τῆς χώρας που, τοὺς τῶν ἀγρονόμων ἄρχοντας. Ἐὰν δ' ἐπιχώριος ὁ παρατυγχάνων ἢ τις, ἐάντε παῖς ἐάντε ἀνὴρ ἐάντ' οὖν γυνή, ἀμυνέτω πᾶς τὸν ἀνόσιον ἐπονομάζων· ὁ δὲ μὴ ἀμύνων ἀρᾷ ἐνεχέσθω Διὸς ὁμογνίου καὶ πατρῶου κατὰ νόμον. Ἐὰν δὲ τις ὄφλη δίκην αἰκίας γονέων, πρῶτον μὲν φευγέτω ἀειφυγίαν ἐξ ἄστεος εἰς τὴν ἄλλην χώραν καὶ πάντων ἱερῶν εἰργέσθω· μὴ δὲ εἰργόμενον κολαζόντων αὐτὸν ἀγρονόμοι πληγαῖς καὶ πάντως ὡς ἂν ἐθέλωσιν, κατελθὼν δὲ θανάτῳ ζημιούσθω. Ἐὰν δὲ τις τῶ τοιούτῳ, ὅσοι ἐλεύθεροι, συμφάγη ἢ συμπίη ἢ τινα τοιαύτην ἄλλην κοινωνίαν κοινωνήσῃ, ἢ καὶ μόνον ἐντυγχάνων που προσάπτηται ἐκῶν, μήτε εἰς ἱερὸν ἔλθῃ μηδὲν μῆτ' εἰς ἀγορὰν μῆτ' εἰς πόλιν ὄλως πρότερον ἢ καθήρηται, νομίζων κεκοινωνηκέναι ἀλιτηριώδους τύχης.

Πλάτων, *Νόμοι* 881b-e

Έκδοση: J. Burnet, (OCT) 1905-15

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Πλάτων –το πραγματικό του όνομα ήταν Αριστοκλής– γεννήθηκε γύρω στο 428/7 π.Χ. στην Αθήνα. Η οικογένειά του διχάστηκε πολιτικά μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο, καθώς κάποιοι συγγενείς του ήταν δημοκρατικοί και κάποιοι ολιγαρχικοί. Καταλυτική υπήρξε η γνωριμία του με τον Σωκράτη, του οποίου τη δίκη και την καταδίκη έζησε από κοντά. Ταξίδεψε αρκετά και συνάντησε άλλους σοφούς της εποχής του. Όταν επέστρεψε στην πόλη του από τα πρώτα ταξίδια του, γύρω στο 395 π.Χ. περίπου, δεν έδειξε ενδιαφέρον για την πολιτική ζωή της Αθήνας: τον συγκινούσε περισσότερο η συγκρότηση μιας ιδεώδους πολιτείας που θα στηριζόταν στη γνώση του Αγαθού. Περί το 387 π.Χ. δημιούργησε μια σχολή στους κήπους του Ακάδημου, την περίφημη **Ακαδημία**.

Βασική του πεποίθηση ήταν ότι μόνο μέσα από τη φιλοσοφία οι πολιτικοί θα μπορούσαν να βρουν τον σωστό δρόμο. Η απογοήτευσή του από την πολιτική κατάσταση της πατρίδας του –η οποία είχε καταδικάσει σε θάνατο έναν Σωκράτη– τον ώθησε να αναζητήσει άλλες πολιτείες, για να εφαρμόσει τις ιδέες του περί διακυβέρνησης. Επισκέφτηκε συγκεκριμένα για τον σκοπό αυτό τρεις φορές τη Σικελία. Κατά την πρώτη του επίσκεψη στις Συρακούσες είχε συνάψει φιλία με τον Δίωνα, αλλά είχε δημιουργήσει και έχθρα με τον τύραννο Διονύσιο Α'. Ακολούθησαν άλλες δύο επισκέψεις, όταν την εξουσία είχε αναλάβει ο Διονύσιος Β'.

Ο Πλάτων πέθανε περίπου το 348/7 π.Χ., έχοντας αφοσιωθεί τα τελευταία χρόνια της ζωής του στις μελέτες του και στην Ακαδημία, και μάλιστα, κατά τον Πausανία, τον έθαψαν εκεί κοντά.

Τα έργα του, εκτός από την *Άπολογία Σωκράτους* και φυσικά τις επιστολές του, έχουν μορφή διαλόγου. Στους διαλόγους του δεν εμφανίζεται ποτέ ο ίδιος, αποστασιοποιούμενος έτσι από την επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται εκεί. Τα θέματα που θίγονται είναι η αρετή (ανδρεία, σωφροσύνη, δικαιοσύνη), η πολιτεία, η οντολογία, η διαλεκτική, η ποίηση, η τέχνη. Τίτλοι διαλόγων του Πλάτωνα είναι: *Λάχης, Χαρμίδης, Πρωταγόρας, Γοργίας, Συμπόσιον, Φαίδων, Φαίδρος, Τίμαιος, Κριτίας, Νόμοι, Κρίτων* κ.ά.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Οι *Νόμοι* είναι ένα ογκώδες διαλογικό έργο, στο οποίο εμφανίζονται να συζητούν ο Σπαρτιάτης Μέγιλλος, ένας Αθηναίος και ο Κρητικός Κλεινίας για τη σημασία και τη σπουδαιότητα των νόμων. Στην εξέλιξη του διαλόγου γίνεται αναφορά στη σπαρτιατική και στην κρητική νομοθεσία, στα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει μια πρότυπη πόλη, στα πολιτικά συστήματα, στον ποινικό κώδικα κ.ά. Πολύ πριν από το έργο αυτό είχε γραφεί η περισσότερο θεωρητική *Πολιτεία*, στην οποία ο Πλάτων παρουσιάζει την, κατά την άποψή του, ιδανική διάρθρωση μιας πολιτείας.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να προβληματιστούν πάνω στην αυστηρότητα των νόμων που προβλέπει ο Πλάτων για την Πολιτεία του και να τη δικαιολογήσουν,
- ❖ να φανταστούν τα αποτελέσματα της επιβολής του συγκεκριμένου νόμου στο θέμα του σεβασμού προς τους γονείς,
- ❖ να αναζητήσουν κοινά σημεία ή ριζικές αλλαγές στο σύστημα επιβολής δικαιοσύνης μεταγενέστερων εποχών,
- ❖ να παρατηρήσουν ότι το απόσπασμα δεν έχει λογοτεχνικό ύφος (απουσία επιθέτων, σχημάτων λόγου κτλ.) και θυμίζει τα σύγχρονα νομικά κείμενα με το λιτό και αυστηρό του ύφος.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Οι μαθητές καλούνται αρχικά να πουν τι τους φέρνουν στο μυαλό οι λέξεις «νόμος» και «αυστηρότητα». Μπορούν να αναφέρουν στη συνέχεια ποια θεωρούν την πιο αυστηρή τιμωρία για ένα έγκλημα και αν έχουν ακούσει ποτέ περίπτωση δυσανάλογης τιμωρίας για μια παράνομη πράξη (π.χ. λιθοβολισμός γυναίκας, επειδή απέκτησε παιδί χωρίς να παντρευτεί σε χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου).

- Κατά την πρώτη ανάγνωση του κειμένου από τον διδάσκοντα πρέπει να δοθεί έμφαση στις προστακτικές που διαμορφώνουν το κοφτό και αυστηρό ύφος του κειμένου.

- Ιδιαίτερη σημασία έχει να φανταστούν οι μαθητές το αποτέλεσμα της εφαρμογής

των διατάξεων που αναφέρει το κείμενο. Η επιβολή ποινής για ένα θέμα που αφορά στον κλειστό κύκλο μιας οικογένειας θα αποτελούσε σήμερα ιδιαίτερα καταπιεστική πρόβλεψη νόμου. Ο έλεγχος της συμπεριφοράς μας, τόσο προς τους γονείς όσο και προς τους άλλους συνανθρώπους μας, θα είχε πιθανόν αποτρεπτικό αποτέλεσμα, σε καμία περίπτωση όμως δε θα εξασφάλιζε την καλλιέργεια γνήσιου αλληλοσεβασμού.

- Ενδιαφέρον παρουσιάζει στο κείμενο αυτό και η πρόβλεψη για συμμετοχή των άλλων πολιτών στην επιβολή του νόμου. Η επιβολή της τιμωρίας εναπόκειται και στο περιβάλλον του «δράστη», ακόμη και σε όποιον περνά τυχαία δίπλα του, καθιστώντας έτσι όλους τους πολίτες συνυπεύθυνους για την τήρηση των νόμων. Εκτός από την ποινή, σημασία έχει και η επιβράβευση, που ειδικά για έναν δούλο ισοδυναμούσε με απελευθέρωση, καταδεικνύοντας τη σημασία που απέδιδε ο νομοθέτης σε αυτή την παράμετρο.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

3. Ο Πλάτων προβλέπει ιδιαίτερη μεταχείριση για μετοίκους και ξένους, καθώς και για τους δούλους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι προβλέπει την απελευθέρωση των τελευταίων σε περίπτωση που βοηθήσουν κάποιον γεροντότερο που κακοποιείται και τη μαστίγωσή τους σε περίπτωση που επιδείξουν αδιαφορία. Είναι γνωστό πως στην αρχαιότητα οι δούλοι δε λογίζονταν ως ανθρώπινα όντα με δικαιώματα. Η φωτισμένη διδασκαλία ορισμένων σοφιστών που αμφισβήτησαν τη διάκριση των ανθρώπων σε ελεύθερους και δούλους, Έλληνες και βαρβάρους, δεν ήρε αυτή την αρνητική για την ελληνική αρχαιότητα διάκριση. Επομένως, όταν ο Πλάτων με τον νόμο του χαρίζει την ελευθερία σε έναν δούλο υποδηλώνει με αυτόν τον τρόπο πόσο σημαντική θεωρεί την πράξη του και τον προβιβάζει στην τάξη των ελεύθερων πολιτών. Αντίστροφα, σε περίπτωση αμέλειας, προβλέπει για τον δούλο μια ταπεινωτική και εξοντωτική τιμωρία.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Ποιες ιστορικές εξελίξεις κατέστησαν δυνατή, κατά τη γνώμη σας, τη μετάβαση από την πρακτική της τιμωρίας και του εξευτελισμού όσων διαπράττουν παράνομες πράξεις στην τακτική του σωφρονισμού και της επανένταξής τους στην κοινωνία;
2. Πιστεύετε ότι η απειλή της θανατικής ποινής (που αναφέρεται στο απόσπασμα) είναι περισσότερο αποτελεσματική από τη φυλάκιση για πρόληψη της παρανομίας και του εγκλήματος (να λάβετε υπόψη και ό,τι σχετικό έχει συζητηθεί στην Ενότητα 1);

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με α.ε. και ν.ε. ομόριζα του ρ. φεύγω.

Το ρήμα στη ν.ε. έχει πλήθος σημασιών, τις οποίες μπορεί να αξιοποιήσει ο εκπαιδευτικός μέσα στην τάξη. Η χρήση νεοελληνικών λεξικών και η ανεύρεση των επιμέρους σημασιών κρίνεται απαραίτητη για την εργασία μέσα στην τάξη και για την εξοικείωση του μαθητή με τις διάφορες σημασίες του ρήματος.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. φυγοπόλεμος, φυγόξενος, φυγάς, φυγόδικος, φυγόπονος.
2. α. προσφύγων, β. αναπόφευκτο, γ. φυγοπονία, δ. προσφυγή.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη της σύνθεσης λέξεων που έχουν ως β' συνθετικό λέξη άκλιτη.

Επισημαίνεται ότι οι μαθητές θα πρέπει να συμπεράνουν αβίαστα ότι κάποιες λέξεις των ασκήσεων χρησιμοποιούνται και στη ν.ε. με την ίδια σχεδόν σημασία.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ἔνδεκα, ἔναντι, δεκαπέντε, προσέτι.
2. δέκα + τρία, σύν + ἔγγυς, ἐπί + εἶτα, εὖ + γε.
3. α. ἐμπαθής, β. ἀγρονόμος, γ. ἐθνάρχης, δ. ψυχαγωγός, ε. μητρόπολις, στ. κακόμοιρος, ζ. ἀστυνόμος. Η λέξη που σχηματίζεται είναι παράπαν.

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη:

- των σημασιών της προστακτικής και
- του σχηματισμού και της κλίσης της προστακτικής ενεστώτα και αορίστου ε.φ. των φωνηεντόληκτων και αφωνόληκτων ρημάτων.

Παρουσιάζονται οι σημασίες της προστακτικής: ο διδάσκων μπορεί εδώ να ζητήσει από τους μαθητές να αναφέρουν προτάσεις με διάφορες χρήσεις / σημασίες της προστακτικής στη ν.ε.

Η μορφή της προστακτικής στην α.ε. διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από τη ν.ε. (εκτός από το β' εν. και β' πληθ. ενεστ.: γράφε, τρέχε / γράφετε, φωνάζετε). Θα πρέπει να τονιστεί ότι η προστακτική αορίστου δεν παίρνει αύξηση.

Σκόπιμη κρίνεται η αναφορά φράσεων με τύπους προστακτικής της α.ε. που διατηρούνται στη ν.ε., π.χ. *ἄρον ἄρον, στο ἄψε σβήσε, παύσατε πυρ.*

Απαντήσεις στις ασκήσεις

4. α. Σῶσον, παράκληση, β. Πάταξον, προτροπή, ἄκουσον, συμβουλή, γ. Σπεῦδε, συμβουλή, δ. χωριζέτω, αποτροπή.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε το β' εν. και β' και γ' πληθ. της προστ. ενεστ. και αορ. των παρακάτω ρημάτων: ἡσυχάζω, φράττω, ἄπτω.
2. Να κλίνετε το ρήμα ἀθροίζω στην προστακτική ενεστ. και αορ.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Barker, E.**, *The Political Thought of Plato and Aristotle*, Dover Publications, New York, 1959.
- Dies, A.**, *Platon, Oeuvres Complètes XII, Les Lois*, VII-X, Les Belles Lettres, Paris, 1976.
- Kargas, A.**, *The Truest Tragedy: A Study of Plato's Laws*, Minerva Press, London, 1998.
- Kraut, R.**, (επιμ.), *The Cambridge Companion to Plato*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
- Ledger, G.**, *Re-counting Plato: A Computer Analysis of Plato's Style*, Clarendon Press, Oxford, 1989.
- Lisi, F.**, *Einheit und Vielheit des platonischen Nomosbegriffes: eine Untersuchung zur Beziehung von Philosophie und Politik bei Platon*, Beiträge zur klassischen Philologie 167, A. Hain, Königstein/Ts., 1985.
- Μικρογιαννάκης, Ε.** (επιμ.), *Πλάτωνος Νόμοι. Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (7-8 Μαΐου 2001)*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2003.
- Planinc, Z.**, *Plato's Political Philosophy: Prudence in the Republic and the Laws*, Duckworth, London, 1991.
- Schöpsdau, K.**, *Nomoi (Gesetze) IV-VII*, Platon: Werke, Übersetzung und Kommentar 9/2, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2003.
- Skemp, J.B.**, *Plato*, Greece & Rome Series: New Surveys in the Classics 10, Clarendon Press, Oxford, 1976.
- Stalley, R.E.**, *An Introduction to Plato's Laws*, Basil Blackwell, Oxford, 1983.
- Strauss, L.**, *The Argument and the Action of Plato's Laws*, University of Chicago Press, Chicago, 1975.
- Thesleff, H.**, *Studies in the Styles of Plato*, Acta Philosophica Fennica 20, Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino, Helsinki, 1967.
- Τσάτσος, Κ.Δ.**, *Πλάτωνος Πολιτικά: Ι. Οι σκοποί της πολιτείας ΙΙ. Οι άρχοντες και οι νόμοι*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1966.

ΕΝΟΤΗΤΑ 12

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Οὕτως ἔστωσαν δύο ἀμαρτωλοί, ὁ μὲν κολαζόμενος, ὁ δὲ μὴ κολαζόμενος. Μὴ λέγε, μακάριος οὗτος, ὅτι πλουτεῖ, ὄρφανούς ἀποδύει, χήρας βιάζεται. Καίτοι οὐ νοσεῖ, ἀλλ' ἀρπάζων εὐδοκιμεῖ, τιμῆς ἀπολαύει καὶ δυναστείας, οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ὑπομένει, οὐ πυρετόν, οὐ κάκωσιν, οὐκ ἄλλην τινὰ νόσον· παίδων χορὸς περὶ αὐτόν, γῆρας λιπαρόν· ἀλλὰ τοῦτον μάλιστα θρῆνει, ὅτι καὶ νοσεῖ, καὶ οὐ θεραπεύεται· πῶς, ἐγὼ λέγω. Ἐὰν ἴδῃς τινὰ ὑδέρῳ κατεχόμενον, καὶ σπληνὶ χαλεπωτάτῳ τὸ σῶμα ἐξογκούμενον, καὶ μὴ τρέχοντα πρὸς τὸν ἰατρὸν, ἀλλὰ ψυχροποσίᾳ προσέχοντα, τράπεζαν ἔχοντα Συβαριτικὴν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν μεθύοντα, δορυφορούμενον, καὶ ἐπιτείνοντα τὴν νόσον, εἰπέ μοι, μακαρίζεις τοῦτον, ἢ ταλανίζεις; Ἐὰν δὲ ἕτερον ἴδῃς ὑδέρῳ κατεχόμενον, ἰατρικῶν ἀπολαύοντα χειρῶν, λιμῶ ἑαυτὸν ἐκδιδόντα, ἐν ἀπορίᾳ πολλῇ ὄντα, φαρμάκοις προσκαρτεροῦντα πικροῖς, ἔχουσι μὲν ὀδύνην, τίκτουσι δὲ διὰ τῆς ὀδύνης υἰεῖαν, οὐχὶ τοῦτον ὑπὲρ ἐκείνον μακαρίζεις; Ὁμολογήται· ὁ μὲν γὰρ νοσεῖ, καὶ οὐ θεραπεύεται· ὁ δὲ νοσεῖ, καὶ ἀπολαύει ἰατρείας. Ἄλλ' ἐπίπονος ἢ ἰατρεία. Ἄλλ' ὠφέλιμον αὐτῆς τὸ τέλος. Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ.

Ἰωάννης Χρυσόστομος, Περὶ Λαζάρου, PG 48.1030-1031

Ἔκδοσι: J.-P. Migne (επιμ.), *Patrologiae cursus completus, series graeca*, 1857 κ.ε.

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Ιωάννου Χρυσοστόμου βλ. Ενότητα 5.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Ο Ιωάννης Χρυσόστομος συνέθεσε επτά λόγους με τον τίτλο *Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον*, στους οποίους ἀνήκει το ἀπόσπασμα τῆς Ενότητας. Σὲ αὐτὸ ἀπόσπασμα ὁ Ιωάννης υποστηρίζει ὅτι φοβερὴ εἶναι ἡ ἀμαρτία καὶ ὄχι ἡ τιμωρία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ φάρμακο πού τῃ θεραπεύει. Αναρωτιέται γιὰ τὴν θρηνοῦμε αὐτοῦς πού τιμωροῦνται καὶ ὄχι αὐτοῦς πού ἀμαρτάνουν.

Διδακτικοί στόχοι

Με τὴ διδασκαλία αὐτοῦ τοῦ ἀποσπάσματος ἀναμένεται οἱ μαθητές:

- ❖ να ἐρθοῦν σε ἐπαφή με ἕνα ἐκκλησιαστικὸ κείμενο πού συνδέει με ἀπλό τρόπο τὴν ἀμαρτία με τὴν ἀρρώστια καὶ τὴν τιμωρία με τὴν θεραπεία,
- ❖ να παρατηρήσουν τὸν λιτό καὶ εὐληπτό λόγο τοῦ Χρυσοστόμου καὶ να ἐξετάσουν ἀν αὐτὸ τὸ κείμενο εἶναι πειστικὸ καὶ γιὰτί,
- ❖ να ἐντοπίσουν στοιχεῖα ρητορικῆς τεχνικῆς (π.χ. ἐρωτήσεις, ἀντιθετικὴ σύνδεση) στο κείμενο καὶ να τὸ συγκρίνουν με ἀνάλογα κείμενα τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Χρήσιμη θα ήταν η σύνδεση με το απόσπασμα της προηγούμενης Ενότητας, καθώς η λέξη-κλειδί «τιμωρία» ενυπάρχει και στα δύο κείμενα. Στην πρώτη ανάγνωση πρέπει να δοθεί έμφαση στις ρητορικές ερωτήσεις που κάνουν το κείμενο ζωντανό και του προσδίδουν προφορικό χαρακτήρα.

- Οι μαθητές, αφού τους δοθεί λίγος χρόνος (2'-3'), για να διαβάσουν μόνοι τους το κείμενο, απαντούν στις παρακάτω **ερωτήσεις** χρησιμοποιώντας λέξεις και φράσεις του πρωτοτύπου:

- Ποιες κατηγορίες αμαρτωλών διακρίνει ο Ιωάννης Χρυσόστομος;
- Ποιες αμαρτίες έχει κάνει ο «μη κολαζόμενος»;
- Γιατί δεν πρέπει να καλοτυχίζουμε αυτόν που μένει ατιμώρητος;
- Με ποιον συγκρίνει τον ατιμώρητο ο Ιωάννης Χρυσόστομος και γιατί;
- Σε ποιο συμπέρασμα καταλήγει;

- Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται μια έννοια ιδιαίτερου βάρους για τη χριστιανική θρησκεία, εκείνη της αμαρτίας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι ιδιαίτερα «παιδαγωγικός». Διαχωρίζει τους αμαρτωλούς σε αυτούς που τιμωρούνται (και επομένως υποφέρουν και βασανίζονται) και σε εκείνους που δεν τιμωρούνται (και επομένως φαινομενικά είναι οι κερδισμένοι). Κατά τον Ιωάννη πρέπει να μακαρίζουμε τους πρώτους, γιατί οι τιμωρίες είναι σαν τα φάρμακα που δίνουν οι γιατροί στους αρρώστους: δεν είναι ευχάριστα, αλλά μόνο με αυτά μπορούν να θεραπευτούν. Συνεπώς, οι δυσκολίες της ζωής πρέπει να αντιμετωπίζονται με καρτερικότητα (*φαρμάκοις προσκατεροῦντα πικροῖς*): είναι δυσκολίες χρήσιμες, γιατί μέσω αυτών θα συνειδητοποιήσουμε τις αμαρτίες μας και θα απαλλαγούμε από αυτές.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

2. Κυρίως προβάλλεται η αντίληψη ότι η καρτερία, η υπομονή και η ανοχή απέναντι στις δυσκολίες της ζωής είναι όχι μόνο αναγκαίες, αλλά και ενδεδειγμένες, αφού αυτές οι δυσκολίες μας κάνουν καλύτερους ανθρώπους και συνειδητοποιούμε έτσι τις ηθικές μας αδυναμίες.
3. Είναι πολύ δύσκολο στην εποχή μας να πιστέψουμε ότι οι ατυχίες, οι δυσκολίες και οι ταλαιπωρίες της ζωής θα λειτουργήσουν θεραπευτικά. Εντούτοις, είναι φανερό ότι τέτοια αντίληψη μπορεί να απαλλάξει τον άνθρωπο από την αλαζονεία και την έπαρση της επιτυχίας. Εξάλλου, μια τέτοια αντίληψη δεν είναι μακριά από την αρχαία ελληνική και τη σύγχρονη αντίληψη: *πάθει μάθος* (όποιος παθαίνει μαθαίνει).

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με α.ε. και ν.ε. ομόρριζα του ουσιαστικού τέλος.

Το ουσιαστικό δίνει αφορμή για διάφορες λεξιλογικές παρατηρήσεις, οι οποίες μπορούν να αξιοποιηθούν σε πρόσθετες ασκήσεις (βλ. παρακάτω) με φράσεις που περιέχουν το ουσιαστικό *τέλος*, το επίθετο *τελικός* κ.ά., οι οποίες χρησιμοποιούνται συχνά στην καθημερινή μας επικοινωνία.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *άτέλεια*: τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε. έχει τις σημασίες: «έλλειψη τελειότητας» και «απαλλαγή από τέλη»: στην α.ε. επιπλέον έχει τη σημασία της απαλλαγής από τις «λειτουργίες». // *ύποτελής*: (α.ε.) αυτός που πληρώνει φόρο ή αυτός που λαμβάνει μισθό, (ν.ε.) αυτός που υποχρεούται να πληρώνει φόρο ή ο υποδουλωμένος.
3. *άποτέλεσμα, έπιτέλεσις, έπιτελής, έπιτελής, διατελής, διατελής, εύτελεια, αύτοτελής, αύτοτελής, πολυτέλεια, έντελής, έντελής.*

Πρόσθετη άσκηση

Να αποδώσετε τη σημασία των ν.ε. φράσεων: λαμβάνω τέλος· δίνω/βάζω τέλος· εντέλει τέλος εποχής· τέλος καλό, όλα καλά· μέχρι τελικής πτώσεως· σε τελική ανάλυση.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη των νόθων σύνθετων λέξεων.

Το κεφάλαιο της ετυμολογίας σχετικά με τα νόθα σύνθετα δεν περιλαμβάνει θεωρία με διαγραμματικούς πίνακες, όπως συνέβαινε στην πλειονότητα των προηγούμενων Ενοτήτων.

Είναι ένα θέμα με περιορισμένη σχετικά δυνατότητα χρήσης παραδειγμάτων και αντιπροσωπευτικών λέξεων. Για τον λόγο αυτό οι ασκήσεις της Ενότητας δεν περιορίζονται μόνο στην εμπέδωση του συγκεκριμένου μηχανισμού, αλλά αφορούν ευρύτερα στη θεωρία της σύνθεσης.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *πυρφόρος, νεάπολις, ναυσίπορος, φωσφόρος, μελίγλωσσος.*
2. *τέλος + φέρω, ά- + τέλος, ήμι- + τέλος, δήμος + τέλος, άπό + τελῶ, έπί + τέλος.*

Πρόσθετη άσκηση

Να αναζητήσετε στους Λεξιλογικούς Πίνακες των Ενοτήτων του Βιβλίου του Μαθητή νόθα σύνθετα.

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη:

- του σχηματισμού και της κλίσης της προστακτικής ενεστώτα του ρ. *είμι* και του παρακειμένου των φωνεντόληκτων και αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων ε.φ.,
- της κλίσης των ανώμαλων επιθέτων *πολύς, πολλή, πολὺ* και *μέγας, μεγάλη, μέγα.*

Απαντήσεις στις ασκήσεις

5. α. πολλοῦ, β. μέγαν, γ. πολλῆ, δ. μέγα, ε. πολλαῖς, στ. μεγάλῳ.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γράψετε το γ' εν. και β' πληθ. της προστακτικής παρακειμένου των ρημάτων:
ψηφίζω, κόπτω, φεύγω, θαυμάζω, κρύπτω.
2. Να μεταφράσετε τις φράσεις, αφού αναγνωρίσετε γραμματικά τους τύπους της προστακτικής:
  - α. *Μήτε εύθης ἴσθι μήτε κακοήθης.*
  - β. *Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε.*
  - γ. *Κακὰ ἐν οἴκῳ κρύπτε.*
  - δ. *Μήτε ἀρχέτω ὁ σφόδρα νέος, μήτε συμβουλευέτω, εἰ καὶ ἄριστα δοκοίη γνώμης ἔχων.*
  - ε. *Μὴ πᾶσι πίστευε.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. Ενότητα 5.

ΕΝΟΤΗΤΑ 13

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

“Οτι πολλῶν ἡδονῶν οὐσῶν, αἱ τὸν ἄνθρωπον ἀναπειθουσιν ἀμαρτάνειν καὶ ἐνδιδόναι αὐταῖς βιάζονται παρὰ τὸ συμφέρον, δυσμαχωτάτη εἶναι κινδυνεύει πασῶν ἢ περὶ τροφήν ἡδονή. Ταῖς μὲν γὰρ ἄλλαις ἡδοναῖς σπανιώτερον ὀμιλοῦμεν, καὶ ἐνίων γε μῆνας καὶ ἐνιαυτοὺς ὅλους ἀπέχεσθαι δυνάμεθα· ταύτης δὲ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν πάντως πειρᾶσθαι ἀνάγκη, καὶ τά γε πολλὰ δις ἐκάστης ἡμέρας· οὐ γὰρ ἐνὶ ζῆν ἄλλως τὸν ἄνθρωπον. “Ὡσθ’ ὅσω πλεονάκις τῆς ἐν βρώσει ἡδονῆς πειρώμεθα, τοσοῦτω πλείους οἱ ἐνταῦθα κίνδυνοι. Καὶ μὴν καθ’ ἐκάστην προσφορὰν τροφῆς οὐχ εἷς κίνδυνος ἀμαρτήματος, ἀλλὰ πλείονες. Καὶ γὰρ ὁ παρὰ πλεόν ἢ δεῖ ἐσθίων ἀμαρτάνει, καὶ ὁ κατασπεύδων ἐν τῷ ἐσθίειν οὐδὲν ἤττον, καὶ ὁ μολυνόμενος ὑπὸ τοῦ ὄψου μᾶλλον ἢ χρή, καὶ ὁ τὰ ἡδία τῶν ὑγιεινοτέρων βρώματα προτιμῶν, καὶ ὁ μὴ νέμων τὰ ἴσα τοῖς συνεσθίουσιν. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη τις ἀμαρτία περὶ τροφήν, ὅταν παρὰ καιρὸν προσφερώμεθα αὐτήν, καὶ δεόν ἄλλο τι πράττειν, ἀφέμενοι τούτου ἐσθίωμεν. Τοσοῦτων δὴ καὶ ἔτι ἄλλων ἀμαρτιῶν οὐσῶν περὶ τροφήν, δεῖ μὲν ἀπασῶν καθαρεύειν αὐτῶν καὶ μηδεμιᾶ ἔνοχον εἶναι τὸν μέλλοντα σωφρονήσειν. Καθαρεύοι δ’ ἄν τις καὶ ἀναμάρτητος εἴη ἀσκῶν καὶ ἐθίζων αὐτὸν αἰρεῖσθαι σίτον οὐχ ἵνα ἡδῆται, ἀλλ’ ἵνα τρέφεται, οὐδ’ ἵνα λειάνηται τὴν κατάποσιν, ἀλλ’ ἵνα ῥωννύηται τὸ σῶμα. Καὶ γὰρ γέγονεν ἢ μὲν κατάποσις δίοδος εἶναι τροφῆς, οὐχ ἡδονῆς ὄργανον, ἢ δὲ γαστήρ τοῦ αὐτοῦ χάριν οὐπερ ἔνεκα καὶ φυτῶ παντὶ ρίζα γέγονεν. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ τρέφει τὸ φυτὸν ἢ ρίζα ἀπὸ τῶν ἐκτὸς τὴν τροφήν λαμβάνουσα· οὕτω τρέφει τὸ ζῷον ἢ γαστήρ ἀπὸ τῶν εἰσφερομένων σίτων καὶ ποτῶν. Ὡσπερ τε αὖ τούτοις διαμονῆς ἔνεκα συμβαίνει τρέφεσθαι, καὶ οὐχ ἡδονῆς, παραπλησίως καὶ ἡμῖν ζωῆς καὶ φάρμακον ἢ τροφή [τῷ ἀνθρώπῳ] ἐστὶ. Διὸ καὶ προσήκει ἐσθίειν ἡμῖν ἵνα ζῶμεν, οὐχ ἵνα ἡδώμεθα, εἴ γε μέλλομεν στοιχεῖν ἀρίστῳ ὄντι τῷ λόγῳ Σωκράτους, ὃς ἔφη τοὺς μὲν πολλοὺς ἀνθρώπους ζῆν ἵνα ἐσθίωσιν, αὐτοὺς δὲ ἐσθίειν ἵνα ζῆ.

Γάιος Μουσσώνιος Ρούφος (Στοβαῖος, *Ἀνθολόγιον* 3.18.37)

Ἔκδοσις: C. Wachsmuth – O. Hense, (εκδ. Teubner) 1884-1923

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο **Ιωάννης Στοβαῖος**, ο οποίος διέσωσε αποσπάσματα από το έργο του Μουσσωνίου Ρούφου, ήταν συγγραφέας του 5ου αι. μ.Χ. και καταγόταν από τους Στόβους της Μακεδονίας.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Το *Ἀνθολόγιον* του Στοβαίου περιλάμβανε πάνω από πεντακόσιους συγγραφείς και χωριζόταν σε θεματικές ενότητες. Η αξία του έργου έγκειται στο ότι διασώζει παραθέματα από πολλά χαμένα έργα.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να γνωρίσουν τη σκέψη ενός συγγραφέα με διαχρονικές ιδέες στον τομέα της διατροφής,
- ❖ να συζητήσουν την άποψη του συγγραφέα και να προβληματιστούν για την ανταπόκριση που βρίσκει στον σύγχρονο άνθρωπο.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Στο μάθημα της οικιακής οικονομίας οι μαθητές έχουν ασχοληθεί εκτενώς με το θέμα της διατροφής και ενδεχομένως έχουν ήδη προβληματιστεί για το αν πρέπει κανείς να ζει για να τρώει ή να τρώει για να ζει. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να προκληθεί συζήτηση μέσα στην τάξη, τόσο για να επιτευχθεί η ανταλλαγή απόψεων όσο και για να έρθουν οι μαθητές σε στενότερη επαφή με το κείμενο.

- Οι μαθητές, αφού τους δοθεί λίγος χρόνος (2'-3'), για να διαβάσουν μόνοι τους το κείμενο, απαντούν στις παρακάτω **ερωτήσεις** χρησιμοποιώντας λέξεις και φράσεις του πρωτοτύπου:

- Ποια απόλαυση θεωρεί ακατανίκητη ο συγγραφέας;
- Γιατί είναι πιο επικίνδυνη από τις άλλες;
- Τι θεωρεί σφάλμα ο συγγραφέας στο θέμα της διατροφής;
- Πώς ορίζει ο συγγραφέας τον σκοπό της διατροφής;
- Πώς εκφράζει επιγραμματικά την άποψή του;

- Οι μαθητές είναι δυνατόν να κληθούν να σχολιάσουν και την επιρροή που μπορεί να έχει τελικά πάνω τους αυτό το κείμενο. Ενδιαφέρον έχει το αποφθεγματικό τέλος του αποσπάσματος, το οποίο μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για συζήτηση.

Απαντήσεις στις Ερωτήσεις

4. Είναι ολοφάνερο ότι όσα γράφει ο Μουσώνιος Ρούφος είναι εξαιρετικά επίκαιρα. Αρκεί κανείς να σκεφτεί πόσες διαφημίσεις ακούει ή βλέπει καθημερινά για δίαιτες ή να θυμίσει τα παγκόσμια στατιστικά στοιχεία που επισημαίνουν το πρόβλημα της διατροφής ή ακόμη τη συζήτηση που γίνεται για τα προϊόντα που προσφέρονται από τα κυλικεία των σχολείων. Όλα τα παραπάνω είναι αποτελέσματα της ευμάρειας που υπάρχει στην εποχή μας και της προσκόλλησης του ανθρώπου σε υλικές απολαύσεις και στον καταναλωτισμό.

Δημιουργική – διαθεματική δραστηριότητα

Να συζητήσετε την τελευταία φράση του κειμένου και να τη χρησιμοποιήσετε ως σύνθημα για τη δημιουργία μιας **ενημερωτικής εκστρατείας** που να στοχεύει στην ευαισθητοποίηση των νέων σε θέματα σωστής διατροφής. Να αξιολογήσετε τις σχετικές γνώσεις σας από το μάθημα της οικιακής οικονομίας.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος της Ενότητας είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με λέξεις της ετυμολογικής οικογένειας του ουσ. *τό σίτον*, μιας λέξης που συναντάται συχνά τόσο στην α.ε. όσο και στη ν.ε. (με άλλη μορφή).

Οι ασκήσεις της Ενότητας στοχεύουν, μεταξύ άλλων, στην εξοικείωση του μαθητή με τη χρήση λέξεων του Πίνακα στον α.ε. λόγο.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. σταράτος, σίτεμα, σιτευτός.
2. α. παράσιτα, β. σταρένια, γ. σταράτα, δ. υποσιτισμού, ε. συσσίτιο, στ. σιτέψει.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η γνωριμία των μαθητών με τις παρασύνθετες λέξεις και με τη διαδικασία δημιουργίας τους.

Πρόκειται για κεφάλαιο βαρύνουσας σημασίας, γιατί πολλά από τα σύνθετα της α.ε. (συνηρημένα σε *-έω*, ρηματικά επίθετα, αλλά και αφηρημένα ουσιαστικά ή άλλα που δηλώνουν πρόσωπο κτλ.) προέρχονται απευθείας από σύνθετες λέξεις. Οι λέξεις που επιλέχθηκαν για εξάσκηση είναι λέξεις γνώριμες στους μαθητές. Δίνονται αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από κάθε κατηγορία.

Η χρήση παρασύνθετων λέξεων στη ν.ε. είναι διαδεδομένη και οι μαθητές μπορούν να αντιπαραβάλουν παραδείγματα της ν.ε. με αντίστοιχα της α.ε. όπως: *Αγιοταφίτης, Βορειοηπειρώτης, δημοσιοϋπαλληλικός*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *εύδαιμων, εύδαιμονία, εϋφορος, εϋφορία, δυστυχής, δυστυχία, δυστυχῶ, ναυμάχος, ναυμαχία, ναυμαχῶ, νομοθέτης, νομοθετῶ, μακρόθυμος, μακροθυμῶ, καλλιγράφος, καλλιγραφῶ.*
2. *φιλόσοφος, φιλοσοφῶ, φιλόφρων, φιλοφρονοῦμαι, φιλότιμος, φιλοτιμοῦμαι, φιλοτιμία, λογογράφος, λογογραφῶ, λογογραφία, καρποφόρος, καρποφορῶ.*
3. *σιτοφαγῶ, σιτοφόρος, σιτοδοτῶ, σιτολόγος, σιταγωγός.*

Πρόσθετη άσκηση

Να βρείτε από ποιες σύνθετες λέξεις προέρχονται οι παρασύνθετες *ίπποκομέω*, *-ῶ* (= φροντίζω τα άλογα), *άταξία*, *άσθενέω*, *-ῶ*.

Γ. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη του σχηματισμού και της κλίσης της υποτακτικής των φωνηεντόληκτων και αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων στη μέση φωνή.

Οι μαθητές καλούνται να θυμηθούν τις καταλήξεις της υποτακτικής στην ε.φ., καθώς

και τις καταλήξεις της οριστικής του ενεστώτα, και στη συνέχεια τις συνδυάζουν, για να σχηματίσουν τις καταλήξεις της υποτακτικής. Επισημαίνεται η κατάληξη του β' ενικού, που διαφέρει (δεν είναι -σαι) και παίρνει υπογεγραμμένη (μπορεί να γίνει λόγος για το πώς από το -σαι προήλθε το -η: *λύη-σαι > λύη-αι > λύη).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. α. κομισώμεθα, β. βούλησθε, γ. βούληται, δ. φαίνησθε.
 5. α. βουλευσώμεθα - τῶν γνωσθέντων: επιθ. μτχ. // β. μαχώμεθα - ὄντες: επιρρ. εναντ. μτχ. // γ. γίνωνται - τῶν παρανομούντων: επιθ. μτχ., ὄρωντες: επιρρ. τροπ. μτχ. // δ. παύση - ἔχων, διακείμενος: κατηγ. μτχ. // ε. ανταγωνίσηται - τεταγμένος: κατηγ. μτχ.

Πρόσθετη άσκηση

Να αντικατασταθούν χρονικά στο β' εν. υποτ. μ.φ. οι παρακάτω ρηματικοί τύποι: ψηφίζομένους, ονομάζεται, βιάζονται, προστεταγμένοις.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Dalby, A.**, *Σειρήνια Δείπνα: Ιστορία της διατροφής και της γαστρονομίας στην Ελλάδα*, μτφρ. Ε. Πατρικίου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2000.
Di Lello, A.L., "Il Florilegio Laurenziano", *Quaderni Urbinati* 4, 1967, σ. 139-173.
Garnsey, P., *Food and Society in Classical Antiquity*, Key Themes in Ancient History, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
Μίχα-Λαμπάκη, Α., *Η διατροφή των Αρχαίων Ελλήνων κατά τους αρχαίους κωμωδιογράφους* (διδακτ. διατριβή Παν/μίου Αθηνών), Αθήνα, 1984.
Vickery, K.F., *Food in Early Greece*, Ares Publishers Inc., Urbana, 1936.
Wilkins, J. – Harren, D. – Dobson, M., (επιμ.), *Food in Antiquity*, University of Exeter Press, Exeter, 1995.

ΕΝΟΤΗΤΑ 14

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Λόγοι φασίν Εὐβοέων δεῦρο φοιτῶντες, τοὺς ἀλίεας τοὺς ἐκεῖσε τοῖς δελφῖσι τοῖς ἐκεῖθι ἰσομοιρίαν τῆς θήρας ἀπονέμειν· καὶ ἀκούω τὴν ἄγρην τοιαύτην. Γαλήνην εἶναι χρή, καὶ εἰ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τῆς πύρας τῶν ἀκατίων κοίλας τινὰς ἐξαρτῶσιν ἐσχαρίδας πυρὸς ἐνακμάζοντος· καὶ εἰσὶ διαφανεῖς, ὡς καὶ στέγειν τὸ πῦρ καὶ μὴ κρύπτειν τὸ φῶς. Ἴπνους καλοῦσιν αὐτάς. Οἱ τοίνυν ἰχθῶς δεδίασι τὴν ἀγὴν καὶ τὴν λαμπηδόνα δυσωποῦνται· καὶ οἱ μὲν οὐκ εἰδότες ὅ τι βούλεται τὸ ὀρώμενον, πλησιάζουσι, μαθεῖν βουλόμενοι τοῦ φοβοῦντος σφᾶς τὴν αἰτίαν· εἶτα ἐκπλαγέντες ἢ πρὸς τινι πέτρα ἡσυχάζουσι ἀθρόοι παλλόμενοι τῷ δέει ἢ ἐς τὴν ἡόνα ἐκπίπτουσι ὠθούμενοι, καὶ εἰοικασί τοῖς ἐμβεβροντημένοις. Οὕτω γε μὴν διακειμένους ῥᾶστόν ἐστιν ἤδη καὶ τριαίνῃ πατάξαι. Ἐπειδὴν οὖν θεάσωνται οἱ δελφῖνες τοὺς ἀλίεας τὸ πῦρ ἐξάψαντας, ἑαυτοὺς εὐτρεπίζουσι. Καὶ οἱ μὲν ἡρέμα ὑπερέττουσι, οἱ δὲ δελφῖνες τοὺς ἐξωτέρω τῶν ἰχθῶν φοβοῦντες ὠθοῦσι καὶ τοῦ διαδιδράσκειν ἀναστέλλουσι. Οὐκοῦν ἐκεῖνοι πιεζόμενοι πανταχόθεν καὶ τρόπον τινὰ κεκυκλωμένοι ἔκ τε τῆς τούτων εἰρεσίας καὶ τῆς νήξεως τῆς ἐκείνων συνιᾶσιν ἄφυκτα εἶναι σφίσι, καὶ παραμένουσι καὶ ἀλίσκονται πάμπολύ τι χρῆμα. Καὶ οἱ δελφῖνες προσίασιν ὡς ἀπαιτοῦντες τοῦ κοινοῦ πόνου τὴν ἐπικαρπῖαν τὴν ὀφειλομένην σφίσιν ἐκ τῆς νομῆς, καὶ οἱ γε ἀλίεις πιστῶς καὶ εὐγνωμόνως ἀφίστανται τοῖς συνθήροις τοῦ δικαίου μέρους, εἰ βούλονται καὶ πάλιν σφίσι συμμάχους ἀκλήτους παρεῖναι καὶ ἀπροφασίστους. Πιστεύουσι γὰρ οἱ ἐκεῖ θαλαττουργοὶ ὅτι παραβάντες ἔξουσιν ἐχθροὺς οὓς εἶχον πρότερον φίλους.

Κλαύδιος Αἰλιανός, *Περὶ ζῴων ιδιότητος* 2.8

Ἐκδόση: R. Hercher, (εκδ. Teubner) 1864

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Για τον βίο και το έργο του Κλαυδίου Αιλιανού βλ. **Ενότητα 1**.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να απολαύσουν μια ευχάριστη διήγηση για τη «συνεργασία» των δελφινιών με τους ανθρώπους,
- ❖ να εντοπίσουν όρους του λεξιλογίου των ναυτικών,
- ❖ να αξιολογήσουν τη ζωντάνια της αφήγησης.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

– Το κείμενο της Ενότητας συνδυάζει το στοιχείο της έκπληξης και την ευχάριστη διήγηση. Οι μαθητές μπορούν να αναφέρουν χαρακτηριστικά των δελφινιών, με πιο ση-

μαντικό το ότι είναι πάντα φιλικά προς τους ανθρώπους. Μάλιστα, πολλοί μύθοι αναφέρονται σε ανθρώπους που έχουν σωθεί από δελφίνια, όπως ο Αρίων. Στη νεότερη εποχή πολλές κινηματογραφικές ταινίες αξιοποιούν, ακόμη και ως «ηθοποιούς», δελφίνια και άλλα θαλάσσια θηλαστικά.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

5. Υπό κανονικές συνθήκες οι σχέσεις του ανθρώπου με τη φύση είναι σχέσεις συνεργασίας και είναι φυσικό πολλές ιδιότητες και συνήθειες των ζώων να είναι χρήσιμες στον άνθρωπο. Π.χ., πολλά πουλιά τρώνε επιβλαβή έντομα, τα έντομα γονιμοποιούν τα φυτά, τα αρπακτικά πτηνά τρέφονται με αρουραίους που μπορούν να προκαλέσουν ζημιές στις γεωργικές καλλιέργειες. Είναι σημαντικό να κατανοήσει ο άνθρωπος αυτή την αλυσίδα της φύσης και να πάψει να επεμβαίνει πάνω της καταστρεπτικά.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με την οικογένεια λέξεων του ρ. νέμω.

Το ρήμα χρησιμοποιείται στη ν.ε. κυρίως σε νομικά κείμενα με την έννοια «καρπώνομαι, εκμεταλλεύομαι» (πβ. νομή περιουσίας). Συναντάται επιπλέον με αρνητικό περιεχόμενο σε φράσεις όπως *νέμομαι την εξουσία*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

- 1-ε, 2-δ, 3-στ, 4-β, 5-γ, 6-α.
- νομοθέτης, νομοθέτημα, νομοθεσία, νομοθετικός // αγορανομία, αγορανομικός // άστυνομῶ, άστυνομία, άστυνομικός // κληρονόμος, κληρονομία, κληρονομικός // διανομή // άπονομή // άυτονομοῦμαι, άυτονομία.

Β2. Ετυμολογικά

Οι διδακτικοί στόχοι είναι:

- η γνωριμία των μαθητών με τους άλλους τρόπους σχηματισμού λέξεων, δηλ. την ονοματοποιία και την αλλαγή του γραμματικού είδους ή αλλιώς καταχρηστική παραγωγή (στην οποία καλό θα ήταν να μη δοθεί υπερβολική έμφαση),
- η κατανόηση της μεταφορικής χρήσης των λέξεων, φαινόμενο που οι μαθητές διδάσκονται εκτενώς και στη ν.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

- 1-γ, 2-β, 3-α.
- τριήρης, ρητορική, άριστοι, πλατεῖα: επίθετα που χρησιμοποιήθηκαν ως ουσιαστικά // παρελθόν, άπόντες: μετοχές που χρησιμοποιήθηκαν ως ουσιαστικά // Πύρρος: επίθετο που χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα.

3. *κοῦφος*: εύκολος, ελαφρόμυαλος, χωρίς σοβαρότητα // *ταπεινόω*, -ῶ: ταπεινώνω, εξευτελίζω // *συστέλλω*: χαμηλώνω τα πανιά, ελαττώνω // *τιμή*: εκτίμηση, σεβασμός για κάποιον // *ἄσθενής*: ασήμαντος // *πέλαγος*: για την περιγραφή μεγάλου όγκου ή ποσότητας.

Γ. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η πρώτη επαφή των μαθητών με τους ονοματικούς και επιρρηματικούς προσδιορισμούς της α.ε.

Είναι σκόπιμη η σύνδεση με το μάθημα της νεοελληνικής γλώσσας, όπου οι μαθητές έχουν ήδη μιλήσει για τους αντίστοιχους προσδιορισμούς της ν.ε. Οι διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσα στα δύο συστήματα θα πρέπει να επισημανθούν σταδιακά.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Donati, A. – Pasini, P.** (επιμ.), *Pescae Pescatori nell' antichità*, Leonardo Arte, Milano, 1997.
- Giebel, M.**, *Tiere in der Antike: von Fabelwesen, Opfertieren und treuen Begleitern*, Theiss, Stuttgart, 2003.
- Hercher, R.**, *Aelianus Claudius: De natura animalium libri XVII, Varia historia, epistolae fragmenta*, Teubner, Lipsiae, 1864-66.
- Prieur, J.**, *Les Animaux sacrés dans l'antiquité: Art et religion du monde méditerranéen*, Ouest - France, Rennes, 1988.
- Reardon, B.P.**, *Courants littéraires grecs des IIe et IIIe siècles après J.-C.*, Annales littéraires de l'Université de Nantes 3, Les Belles Lettres, Paris, 1971.
- Scholfield, A.F.**, *Aelian, On the Characteristics of Animals*, Loeb Classical Library, Heinemann, London, 1958.
- Sorabji, R.**, *Animal Minds and Human Morals: The Origins of the Western Debate*, Cornell Studies in Classical Philology 54, Cornell University Press, Ithaca, N.Y., 1993.
- Toynbee, J.M.C.**, *Animals in Roman Life and Art*, Thames and Hudson, London, 1973.

ΕΝΟΤΗΤΑ 15

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Καὶ γάρ τοι καὶ φύντες καλῶς καὶ γνόντες ὅμοια, πολλὰ μὲν καλὰ καὶ θαυμαστὰ οἱ πρόγονοι τῶν ἐνθάδε κειμένων ἠργάσαντο, ἀείμνηστα δὲ καὶ μεγάλα καὶ πανταχοῦ οἱ ἐξ ἐκείνων γεγονότες τρόπαια διὰ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν κατέλιπον. Μόνοι γὰρ ὑπὲρ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος πρὸς πολλὰς μυριάδας τῶν βαρβάρων διεκινδύνευσαν. Ὁ γὰρ τῆς Ἀσίας βασιλεὺς οὐκ ἀγαπῶν τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς, ἀλλ' ἐλπίζων καὶ τὴν Εὐρώπην δουλώσασθαι, ἔστειλε πεντήκοντα μυριάδας στρατιάν. Ἠγησάμενοι δέ, εἰ τήνδε τὴν πόλιν ἢ ἐκοῦσαν φίλην ποιήσαιτο ἢ ἄκουσαν καταστρέψαιτο, ῥαδίως τῶν πολλῶν Ἑλλήνων ἄρξειν, ἀπέβησαν εἰς Μαραθῶνα, νομίσαντες οὕτως ἂν ἐρημοτάτους εἶναι συμμάχων [τοὺς Ἑλληνας], εἰ ἔτι στασιαζούσης τῆς Ἑλλάδος ᾧ τινι χρῆ τρόπῳ τοὺς ἐπιόντας ἀμύνασθαι, τὸν κίνδυνον ποιήσαιτο. Ἔτι δ' αὐτοῖς ἐκ τῶν προτέρων ἔργων περὶ τῆς πόλεως τοιαύτη δόξα παρειστήκει, ὡς εἰ μὲν πρότερον ἐπ' ἄλλην πόλιν ἴασιν, ἐκείνοις καὶ Ἀθηναίοις πολεμήσουσι· προθύμως γὰρ τοῖς ἀδικουμένοις ἤζουσι βοηθήσοντες.

Λυσίας, *Ἐπιτάφιος τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς* 20-22

Ἔκδοσι: C. Hude, (OCT) ²1952

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Λυσίας ήταν ρήτορας και λογογράφος. Η νεότερη έρευνα τοποθετεί τη γέννησή του γύρω στο 445 π.Χ. Γίνεται αναφορά σε αυτόν στον *Φαῖδρο* του Πλάτωνα, ενώ στην *Πολιτεία* δίνονται πληροφορίες για την οικογένειά του. Ο πατέρας του Κέφαλος καταγόταν από τις Συρακούσες και ζούσε στην Αθήνα ως μέτοικος. Μετά τον θάνατο του πατέρα τους ο Λυσίας και οι αδερφοί του πήγαν στους Θουρίους – πανελλήνια αποικία στην Κάτω Ιταλία–, όπου ο Λυσίας διδάχθηκε τη ρητορική από τον Τεισία. Μετά τη Σικελική Εκστρατεία εκδιώχθηκαν ως φιλικά προσκείμενοι στην Αθήνα και επέστρεψαν στην Αθήνα ως μέτοικοι.

Κατά την περίοδο των Τριάκοντα τυράννων ο Λυσίας και ο αδερφός του Πολέμαρχος (ο άλλος αδερφός, ο Ευθύδημος, είχε πεθάνει) κατηγορήθηκαν για τα δημοκρατικά τους φρονήματα, με απώτερο στόχο, σύμφωνα με τον ίδιο τον Λυσία (12.6), τη δήμευση της περιουσίας τους. Ο Πολέμαρχος δολοφονήθηκε και ο Λυσίας κατέφυγε στα Μέγαρα, από όπου βοήθησε στην αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Ο Θρασύβουλος, εκτιμώντας την προσφορά του Λυσία, πρότεινε να του παραχωρηθεί το δικαίωμα του Αθηναίου πολίτη, διαδικασία που αμφισβητήθηκε ωστόσο από τον Αρχίνο και τελικά ακυρώθηκε.

Ο Λυσίας έγραψε λόγους και για ιδιωτικές και για δημόσιες υποθέσεις. Σώζονται 34 λόγοι του, ενώ είναι γνωστοί οι τίτλοι ή και αποσπάσματα άλλων 130. Η φήμη του Λυσία ήταν τέτοια, ώστε να του αποδίδονται περίπου 425 λόγοι, από τους οποίους οι 233 θεωρούνται γνήσιοι. Το έργο του, πέρα από το γεγονός ότι φωτίζει πλευρές του δημόσιου και

ιδιωτικού βίου στην Αθήνα του 5ου αι. π.Χ., ξεχωρίζει για την επιδέξια χρήση της αττικής γλώσσας και για τη δεξιοτεχνία με την οποία ο λογογράφος προσαρμόζει τον λόγο στην προσωπικότητα του ομιλητή (*ήθοποιία*). Ενδεικτικά αναφέρουμε τους παρακάτω λόγους του Λυσία: *Δήμου καταλύσεως άπολογία*, *Ύπερ Μαντιθέου*, *Κατά Έρατοσθένους*, *Ύπερ τοῦ Έρατοσθένους φόνου*, *Ύπερ άδυνάτου*, *Έπιτάφιος*.

Συμπληρωματικά σχόλια για το κείμενο της Ενότητας

Η πατρότητα και η αυθεντικότητα του *Έπιταφίου* αμφισβητούνται. Ο λόγος εικάζεται ότι εκφωνήθηκε υπέρ των πεσόντων στον Κορινθιακό πόλεμο, ενώ πολλοί ερευνητές εκφράζουν την άποψη ότι πρόκειται για καθαρά λογοτεχνικό προϊόν, πιθανότατα μια ρητορική άσκηση. Τα κύρια σημεία όπου εδράζεται η αμφισβήτηση της πατρότητας είναι τα εξής: α) το συγκεκριμένο έργο διαφοροποιείται από τους άλλους λόγους του Λυσία (βέβαια, αυτό θα μπορούσε να οφείλεται στο είδος όπου ανήκει)· β) σε άλλους λόγους του Λυσία υπάρχουν καυστικές αναφορές στα έκτροπα που πραγματοποιήθηκαν από ολιγαρχικούς μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, ενώ σε αυτόν τον λόγο παρουσιάζεται μια εξωραϊσμένη εικόνα (βέβαια, και αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ίδιον του συγκεκριμένου λογοτεχνικού είδους).

Από την άλλη, στον *Έπιτάφιο* (2.66) γίνεται αναφορά στον ρόλο που διαδραμάτισαν οι μέτοικοι στην αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος, και αυτή η αναφορά συνηγορεί υπέρ της αυθεντικότητας του λόγου.

Οι **επιτάφιοι** είναι επικήδειοι λόγοι που εκφωνούνταν από επιφανή άνδρα και είχαν σκοπό να τιμήσουν τους νεκρούς του πολέμου. Σύμφωνα με τον Δημοσθένη (20.141), οι επιτάφιοι λόγοι ήταν ίδιον της Αθήνας. Ο Θουκυδίδης χαρακτηρίζει «*πάτριον νόμον*» την οργάνωση της επικήδειας τελετής στον Κεραμεικό και υπάρχει η άποψη ότι η θεσμοθέτηση αυτής της τελετής έγινε από τον Σόλωνα (Διονύσιος *Άλικαρνασσεύς*, *Τέχνη Ρητορική* VI). Η προσθήκη του επιτάφιου λόγου εικάζεται ότι ίσως έγινε την εποχή των Περσικών πολέμων. Ο F. Jacoby θεωρεί ότι αυτός που φέρεται ως «*πάτριος νόμος*» θεσπίστηκε το 465/464 π.Χ. μετά την ήττα της Αθήνας στη Δραβησκό. Άλλοι φιλόλογοι (π.χ. ο A. Gomme) αντικρούουν τα επιχειρήματά του και εκφράζουν την άποψη ότι η εκφώνηση του επιταφίου θεσπίστηκε σε παλαιότερη εποχή, αν όχι στην εποχή του Σόλωνα, σίγουρα παλαιότερα από τους Περσικούς πολέμους.

Η πιο γνωστή περίπτωση επιτάφιου λόγου είναι εκείνου που εκφωνήθηκε από τον Περικλή για τους πεσόντες του πρώτου έτους (431 π.Χ.) του Πελοποννησιακού πολέμου, όπως τον παραδίδει ο Θουκυδίδης (2.35-46), αν και επικεντρώνεται περισσότερο στην εξύμνηση του μεγαλείου της αθηναϊκής δημοκρατίας του 5ου αι. π.Χ. Άλλοι επιτάφιοι λόγοι που σώζονται είναι: του Γοργία (απόσπασμα, κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου), του Πλάτωνα (πλαστός επιτάφιος στον διάλογο *Μενέξενος*, για τους νεκρούς των πολέμων πριν από την Ανταλκίδεια ειρήνη), του Δημοσθένη και του Υπερείδη.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του κειμένου αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να έρθουν σε επαφή με έναν επιτάφιο λόγο και να εστιάσουν στον στόχο του ομιλητή,
- ❖ να συνδέσουν τον λόγο με τις ιστορικές συνθήκες υπό τις οποίες εκφωνήθηκε.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Η σύνδεση με τα ιστορικά γεγονότα και η αναδίγησή τους με αξιοποίηση στοιχείων του κειμένου αποτελεί μια ενδιαφέρουσα προφορική και διαθεματική δραστηριότητα.

- Οι μαθητές, αφού τους δοθεί λίγος χρόνος (2'-3'), για να διαβάσουν μόνοι τους το κείμενο, απαντούν στις παρακάτω **ερωτήσεις** χρησιμοποιώντας λέξεις και φράσεις του πρωτοτύπου:

- Με ποια φράση περιγράφεται η γενναιότητα των Αθηναίων;
- Τι νόμιζαν οι Πέρσες ότι θα αντιμετώπιζαν στον Μαραθώνα και γιατί;

- Επίσης, ο χαρακτηρισμός του ύφους με αναφορά σε συγκεκριμένες λέξεις και φράσεις αποτελεί βασική διαδικασία, για να εξοικειωθούν σταδιακά οι μαθητές και με αυτό το είδος αρχαίου λόγου. Η μεγαλοπρέπεια του λόγου αναδεικνύεται τόσο από τη χρήση συναισθηματικά φορτισμένων λέξεων, όσο και μέσα από τις εικόνες που υποβάλλει ο ρήτορας στο μυαλό του ακροατή (π.χ. ότι μόνοι οι Αθηναίοι κινδύνευσαν πολεμώντας εναντίον εκατοντάδων χιλιάδων βαρβάρων).

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Η προφανής απάντηση, βέβαια, είναι ότι πράγματι ο Λυσίας δε δείχνει την αμεροληψία και αντικειμενικότητα που θέλει ο Πολύβιος. Πρέπει όμως να λάβουμε υπόψη μας ότι ο Λυσίας δε συγγράφει ούτε θέλει να συγγράψει ιστορία. Αντιθέτως, πρέπει να εγκωμιάσει την Αθήνα και τους κατοίκους της σύμφωνα και με τις συμβάσεις των επιτάφια λόγων.
5. Μπορεί να γίνει αναφορά στους Περσικούς πολέμους, στις περιπτώσεις απόκρουσης κινδύνων που απείλησαν την Κωνσταντινούπολη και στην αντίσταση που πρόβαλε η Ελλάδα κατά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με α.ε. και ν.ε. ομόρριζα του ρ. φρονέω, -ᾶ.

Είναι ενδιαφέρουσα η σημασιολογική διαφοροποίηση του ρήματος μεταξύ α.ε. και ν.ε. Η σημασία του ρήματος στην α.ε. είναι «σκέφτομαι, διανοούμαι, σκοπεύω να...», ενώ στη ν.ε. χρησιμοποιείται με τη σημασία «θεωρώ, πιστεύω»: π.χ. φρονώ ότι πρέπει να εντείνεις την προσπάθειά σου στα αρχαία ελληνικά.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. φρονηματίζω, φρόνιμος, φροντίζω, φρόνημα, φρονῶ, φρόνησις.

B2. Ετυμολογικά

Μετά την ολοκλήρωση της διδασκαλίας της σύνθεσης και από την Ενότητα 15 κ.ε. ο διδακτικός στόχος είναι πλέον η επανάληψη των ετυμολογικών φαινομένων που διδάχτηκαν οι μαθητές.

Οι ασκήσεις της κάθε Ενότητας βασίζονται στο λεξιλογικό υλικό της και στις λεξιλογικές αφορμές που αυτή παρέχει.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

3. *λευκός*: καθαρός, σαφής, ευκρινής, διαυγής // *πικρός*: σκληρός, μισητός, τραχύς, δυσμενής // *τρόπαιον*: η επιτυχία.

Γ1. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη του σχηματισμού και της κλίσης της ευκτικής των φωνηεντόληκτων και αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων στη μ.φ. και της ευκτικής μέλλοντα του ρ. *είμι*.

Οι μαθητές καλούνται να ανατρέξουν στις καταλήξεις της ευκτικής στην ε.φ. και τις καταλήξεις των ιστορικών χρόνων στην οριστική της μ.φ. και να τις συνδυάσουν. Επισημαίνεται η αποβολή του -σ- μεταξύ δύο φωνηέντων στο β' ενικό πρόσωπο.

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με βασικά χαρακτηριστικά των ομοιόπτωτων ονοματικών προσδιορισμών.

Είναι απαραίτητη η συνεχής αναγωγή σε ανάλογες περιπτώσεις της ν.ε., γι' αυτό και ενδείκνυται να προηγηθεί ανάγνωση μιας μικρής παραγράφου (μετάφρασης αρχαίου κειμένου) στη ν.ε., στην οποία οι μαθητές θα κληθούν να εντοπίσουν προσδιορισμούς, και στη συνέχεια αυτή η παράγραφος να ακουστεί στην α.ε. και να σημειωθούν οι διαφορές από όλους τους μαθητές.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

5. α. *τὴν αὐτῶν*: επιθ. προσδ. στο *ἀρετήν*, β. *μόνοι*: κατηγ. προσδ. στο (ενν.) *οὗτοι*, *ἀπάσης*: κατηγ. προσδ. στο *τῆς Ἑλλάδος*, *πολλάς*: επιθ. προσδ. στο *μυριάδας*, γ. *τῶν προτέρων*: επιθ. προσδ. στο *ἔργων*, *τοιαύτη*: επιθ. προσδ. στο *δόξα*.
6. α. *ἐρήμης*: επιθ. προσδ. στο *γῆς*, *μόνος*: κατηγ. προσδ. στο (ενν.) *σύ*, β. *Ὀδυσσέα καὶ Ἀχιλλέα*: επεξ. στο *ἥρωας*, γ. *Ἀθηναῖος*: παράθ. στο *Θουκυδίδης*, δ. *ἄλλαι*: επιθ. προσδ. στο *χῶραι*, ε. *πολλοί*: επιθ. προσδ. στο *ἄνδρες*, στ. *ὁ κῆρυξ*: παράθ. στο *Κλεόκριτος*, ζ. *τῶν μυστῶν*: επιθ. προσδ. στο *κῆρυξ*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να αντικαταστήσετε χρονικά στο γ' πληθυντικό ευκτικής μ.φ. όλων των χρόνων τους ρηματικούς τύπους *θεραπεύεται, παύσασθε, ηύχόμην, πιστεύονται*.
2. Να αναγνωρίσετε τους ονοματικούς ομοιόπτωτους προσδιορισμούς:
  - α. *Κατέλαβον τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον.*
  - β. *Κῦρος ἐπὶ τὸν ἀδελφόν, Ἄρταξερζην, ἐπορεύετο.*
  - γ. *Εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.*
  - δ. *Βραχεῖα ἡδονὴ μακρὰν τίκτει λύπην.*
  - ε. *Παυσανίας ἐν μεγάλῳ ἀξιώματι ἦν διὰ τὴν Πλαταιαῖσι ἡγεμονίαν.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Bateman, J.J.**, “Some Aspects of Lysias’ Argumentation”, *Phoenix* 16, 1962, σ. 157-177.
- Carey, C.**, *Lysias. Selected Speeches*, Cambridge, 1989.
- Dover, K.J.**, *Lysias and the Corpus Lysiacum*, University of California Press, Berkeley, 1968.
- Edwards, M.**, *Οἱ Ἀττικοὶ ῥήτορες*, μτφρ. Δ. Σπαθάρας, Μ. Κυρτζάκη, Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2002.
- Gagarin, M.** (επιμ.), *The Oratory of Classical Greece*, Univ. of Texas Press, 2000.
- Gomme, A.W.**, *A Historical Commentary on Thucydides (on books II-III)*, Oxford, 1998.
- Hornblower, S.**, *Commentary on Thucydides (1: Books 1-3)*, Oxford, 1991.
- Θεοδωρακόπουλος, Β.**, *Εισαγωγή στην αττική ρητορεία. Ένα πρώτο σχέδιασμα*, Επικαιρότητα, Αθήνα, 1989.
- Jacoby, F.**, “Patrios Nomos: state burial in Athens and the public cemetery in the Kerameikos”, *JHS* 64, 1944, σ. 37-66.
- Jebb, R.C.**, *The Attic Orators from Antiphon to Isaeus*, τόμος 1, MacMillan and Co, London, 1893.
- Κακριδής, Ι.Θ.**, *Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη*, Εστία, Αθήνα, 1984⁴.
- Kennedy, G.**, *Ιστορία της κλασικής ρητορικής*, μτφρ. Ν. Νικολούδης, Παπαδήμας, Αθήνα, 2000.
- Του ιδίου**, “Oratory”, στο Easterling, P.E. – Knox, B.M.W. (επιμ.), *The Cambridge History of Classical Literature: Greek Literature*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985, σ. 498-526.
- Μαραγκάκης, Ε.Ν.**, *Η ρητορική τέχνη στην ακμή της*, Βασδέκης, Αθήνα, 1991.
- Todd, S.C.**, *Lysias*, Austin, 2000.
- Usher, S.**, “Individual Characterisation in Lysias”, *Eranos* 63, 1965, σ. 99-119.
- Walz, J.**, *Der lysianische Epitaphios*, Leipzig, 1936.
- Winter, Th.N.**, “On the Corpus of Lysias”, *CJ* 69, 1973, σ. 34-40.
- Ziolkowski, J.**, *Thucydides and the Tradition of Funeral Orations at Athens*, New York, 1981.

ΕΝΟΤΗΤΑ 16

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος Στατειρά καὶ Ῥοδῶ καὶ Ῥωζάνη τῇ ἐμῇ γυναικὶ χαίρειν. Ἀντιταζόμενον ἡμῖν Δαρεῖον οὐκ ἠμνάμεθα, εἰ μὴ τούναντίον, ἠύχομην γὰρ ἐγὼ ζῶντα ὑπὸ τὰ ἐμὰ σκῆπτρα ἔχειν· ἐλαχίστως δὲ ἔχοντος ἐπὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ τοῦτον κατέλαβον ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀναπνοῇ, ὃν ἐλεήσας τῇ ἐμαυτοῦ χλαμύδι περιέστειλα. Ἐπυθόμην δὲ παρ' αὐτοῦ τι ἀκοῦσαι περὶ τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ. Ὁ δὲ μοι εἶπεν· παρακαταθήκην ἔχε τὴν ἐμὴν θυγατέρα Ῥωζάνην καὶ συμβιώσει σοι. Περὶ δὲ τῶν εἰς αὐτὸν γενομένων οὐκ ἔφθασεν ὀμιλῆσαί μοι. Τοὺς μὲν αἰτίους τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ ἠμνάμην ἀξιοπρεπῶς· οἶομαι δὲ ἀκκοεῖναι τὴν ἀγγελίαν αὐτῶν. Προσέταξα δὲ ἠρῶον αὐτῷ γενέσθαι παρὰ τοὺς πατρώους αὐτῷ ἥρωας· καὶ ὑμεῖς δὲ τῆς λύπης αὐτοῦ παύσασθε· ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς ἀποκαταστήσω εἰς τὰ ἴδια βασίλεια, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος διατρίψατε, ἐφ' ᾧ τόπῳ ἐστέ, μέχρις ἂν καὶ τὰ ἐνθάδε καταστήσω πράγματα. Κατὰ γοῦν τὰς διατάξεις Δαρείου Ῥωζάνην τὴν ἐμὴν γυναῖκα σύνθρονόν μου εἶναι βούλομαι, ἐὰν δὲ καὶ ὑμεῖς μοι συμπνεύσητε, προσκυνεῖσθαι αὐτὴν ὡς Ἀλεξάνδρου γυναῖκα βούλομαι καὶ κελεύω. Ἐρωσθε.

Ψευδο-Καλλισθένης, Μυθιστορία Ἀλεξάνδρου 22
Ἔκδοση: W. Kroll, *Historia Alexandri Magni*, 1926

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Η *Μυθιστορία Ἀλεξάνδρου* είναι ένα έργο που χρονολογείται περίπου στο 300 μ.Χ. και αποτελεί φανταστική λαϊκή αφήγηση των περιπετειών του Μ. Αλεξάνδρου με λιγοστά στοιχεία πραγματικής ιστορίας. Εντούτοις, άσκησε μεγάλη επίδραση για πολλούς αιώνες τροφοδοτώντας τη λαϊκή φαντασία. Ο συγγραφέας αυτής της μυθιστορίας αποκαλείται συμβατικά Ψευδο-Καλλισθένης, από το όνομα του ιστορικού Καλλισθένη (4ος αι. π.Χ.) που είχε ακολουθήσει τον Αλέξανδρο στην εκστρατεία του και είχε πράγματι γράψει έργο με τίτλο *Ἀλεξάνδρου πράξεις*, που όμως δε σώθηκε.

Διδακτικοί στόχοι

Με τη διδασκαλία αυτού του αποσπάσματος αναμένεται οι μαθητές:

- ❖ να έρθουν σε επαφή με το πολύ διαδεδομένο και σημαντικό κείμενο της *Μυθιστορίας Ἀλεξάνδρου*, που αναδεικνύει ένα χαρακτηριστικό του Αλεξάνδρου, τη μεγαλοψυχία του,
- ❖ να εντοπίσουν χαρακτηριστικά στοιχεία μιας επιστολής εκείνης της εποχής,
- ❖ να ανακαλέσουν από την Ιστορία που διδάχθηκαν κατά το προηγούμενο έτος πράξεις του Αλεξάνδρου που φανερώνουν πολιτική σκοπιμότητα.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Ζητείται από τους μαθητές να περιγράψουν χρησιμοποιώντας επίθετα τον Αλέξανδρο, στηριζόμενοι στις ιστορικές γνώσεις τους και στο κείμενο για τον γόρδιο δεσμό και για τον Βουκεφάλα που διδάχτηκαν στην προηγούμενη τάξη.

- Οι μαθητές προσπαθούν, επιλέγοντας φράσεις του κειμένου, να απαντήσουν στις εξής ερωτήσεις:

- Τι έκανε ο Αλέξανδρος, μόλις είδε τον Δαρείο να αφήνει την τελευταία του πνοή;
- Τι του ζήτησε ο Δαρείος;
- Πώς προσπαθεί να παρηγορήσει τις γυναίκες που λαμβάνουν την επιστολή του;

- Ιδιαίτερη σημασία έχει ο εντοπισμός των στοιχείων εκείνων που προσδίδουν στον λόγο επίσημο και μεγαλοπρεπές ύφος, όπως είναι η συντομία των περιόδων, η έλλειψη επιθέτων και λέξεων συναισθηματικά φορτισμένων και η επιλογή των απολύτως απαραίτητων πληροφοριών κατά την αφήγηση. Ωστόσο, η λέξη *έλεήσας* είναι τόσο δυνατή και δημιουργεί από μόνη της τέτοια αίσθηση της ατμόσφαιρας εκείνης της στιγμής, που και ο ίδιος ο Αλέξανδρος δεν την παραλείπει.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με την ετυμολογική οικογένεια του επιθέτου *αίτιος*.

Ενδιαφέρουσα είναι η παρατήρηση για την προέλευση του επιθέτου από το ουσιαστικό *αἶτος* (= μερίδιο, κομμάτι < *αἴνυμαι*= παίρνω). Η αρχική σημασία της λέξης *αἶτιος* είναι «αυτός που έχει μερίδιο σε κάτι», και κατ' επέκταση «αυτός που έχει ευθύνη για κάτι». Με αυτή τη σημασία (= υπαίτιος, υπεύθυνος) χρησιμοποιείται και στη ν.ε. Ενδιαφέρουσα επίσης είναι η ύπαρξη δύο σημασιολογικών ομάδων: αυτής του ρ. *αἰτῶ* και εκείνης του ουσ. *αἰτία*.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. *αἴτησις, αἰτίασις*: ενέργεια // *αἰτίαμα, αἴτημα*: αποτέλεσμα ενέργειας // *αἰτιώδης*: πλησμονή.
3. κατηγορώ: *αἰτιάζομαι, αἰτίαμα, αἰτιῶμαι* // ζητώ: *αἰτίζω, αἰτῶ, αἴτημα*.

Πρόσθετη άσκηση

Να αποδώσετε τη σημασία των παρακάτω φράσεων που χρησιμοποιούνται στη ν.ε.: άνευ λόγου και αιτίας, με την αιτιολογία ότι, αιτία πολέμου.

Β2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη φαινομένων σχετικών με τη σύνθεση λέξεων που έχουν διδαχθεί έως τώρα οι μαθητές.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. *διάταξις, διαταγή, διάταγμα* // *ἐπίταξις* // *παράταξις* // *προσταγή, πρόσταξις*.

Γ1. Γραμματική

Ο διδακτικός στόχος είναι η μελέτη του σχηματισμού και της κλίσης της προστακτικής των φωνηεντόληκτων και αφωνόληκτων βαρύτονων ρημάτων στη μ.φ., καθώς και των κτητικών αντωνυμιών.

Γ2. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η εξοικείωση των μαθητών με βασικά χαρακτηριστικά των ετερόπτωτων ονοματικών προσδιορισμών.

Οι ασκήσεις για τους ετερόπτωτους επιρρηματικούς προσδιορισμούς προτείνεται να γίνουν μέσα στην τάξη με τη βοήθεια του διδάσκοντος, ο οποίος μπορεί να διευκολύνει τους μαθητές μεταφράζοντας, εφόσον οι ίδιοι δυσκολεύονται. Ο στόχος δεν είναι, όπως και στην προηγούμενη Ενότητα, η εξάντληση του συγκεκριμένου κεφαλαίου, το οποίο απαιτεί μεγαλύτερη εξοικείωση με την α.ε.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

6. α. *Ἀλέξανδρος*: επεξ. στο *βασιλεύς*, *τῆ γυναικί*: παράθ. στο *Ῥωζάνη*, *ἐμῆ*: επιθ. προσδ. στο *γυναικί*, β. *αὐτοῦ*: γεν. υποκ. στο *ἀπωλείας*, γ. *ἐμῆν*: επιθ. προσδ. στο *θυγατέρα*, *Ῥωζάνη*: επεξ. στο *θυγατέρα*, δ. *αὐτοῦ*: γεν. αντικ. στο *λύπης*, ε. *Δαρείου*: γεν. υποκ. στο *διατάξεις*, *μου*: γεν. αντικ. στο *σύνθρονον*.
7. α. *Πέλοπος*: γεν. κτητ. στο *βωμόν*, β. *εἰρήνης - πολέμου*: γεν. αντικ. στο *κύριοι*, γ. *τῶν ἱππέων*: γεν. διαρ. στο *νεανίσκοι*, δ. *τοῖς φίλοις*: δοτ. αντικ. στο *πραότατος - ἐχθροῖς*: δοτ. αντικ. στο *φοβερώτατος*, ε. *ταλάντων*: γεν. αξίας στο *οἰκίαν*, στ. *τῶν Ἑλλήνων*: γεν. αντικ. στο *ἐχθρός*, ζ. *ποσίν*: δοτ. αναφ. στο *ταχύς*, *χερσίν*: δοτ. αναφ. στο *ἰσχυρός*, η. *τὰ ὄτα - τὸν νοῦν - τὰ ὄμματ'*: αιτ. αναφ. στο *τυφλός*.
8. α. *βοῶν*: γεν. περιεχ. στο *ἀγέλης*, β. *τῶν Ἀθηναίων*: γεν. αντικ. στο *ἀρχήν*, γ. *τὸ εἶδος*: αιτ. αναφ. στο *καλός*, *τὴν ψυχὴν*: αιτ. αναφ. στο *φιλόανθρωπος*, δ. *θεῶν*: γεν. αντικ. στο *ἀγάλματα*, ε. *ἐπῶν*: γεν. αντικ. στο *ἄγγελον*, στ. *τῶν βουλευτῶν - τῶν ἰδιωτῶν*: γεν. διαρ. στο *ἐξήκοντα*, ζ. *ἀνθρώποις*: δοτ. αντικ. στο *κοινός*.
9. α. *μέσης*: κατηγ. προσδ. στο *πόλεως*, *Κύδνος*: επεξ. στο *ποταμός*, *ὄνομα*: αιτ. αναφ. στο *Κύδνος*, *εὗρος*: αιτ. αναφ. στο *πλέθρων*, β. *τοῦ βίου*: γεν. υποκ. στο *πέρας*, γ. *πάτερ*: παράθ. στο *Ζεῦ*, *μοι*: δοτ. αντικ. στο *βοηθός*, *τὴν ἀρίστην*: επιθ. προσδ. στο *ὁδόν*, *τοῖς ἀνθρώποις*: δοτ. αντικ. στο *ὠφέλιμος*, δ. *τῆς γυναικός*: γεν. κτητ. στο *μητέρα*, *ἐαυτοῦ*: γεν. κτητ. στο *γυναικός*, *Μανίαν*: επεξ. στο *μητέρα*, *τῆς Αἰολίδος*: γεν. αντικ. στο *κύριος*, ε. *Κύρω*: δοτ. αντικ. στο *φίλοι*, στ. *ἀλλήλοις*: δοτ. αντικ. στο *φίλοι*, *ὕμῃν*: δοτ. αντικ. στο *εὐμενεῖς*.

Πρόσθετη άσκηση

Να αναγνωριστούν συντακτικά οι πλάγιες πτώσεις:

- α. *Δίκαιον τιμᾶν τοὺς ἀγαθοὺς τῶν νέων.*
- β. *Παρέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἡγεμονίαν διὰ τὸ Πανσανίου μῖσος τῶν συμμάχων.*
- γ. *Ἀκαρνάνων τινὲς φιλία Δημοσθένους ἐβοήθησαν.*

δ. Ἡ Ῥόδος τῆς βασιλείως ἀρχῆς ἐπιτείχισμά ἐστι.

ε. Τὰ μὲν σώματα τοῖς συμμετέροις πόνοις, ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς σπουδαίοις λόγοις αὔξεσθαι πέφυκε.

Ενδεικτικὴ βιβλιογραφία

Ασωνίτης, Α.Μ., *Αλεξάνδρου βίος: το πρώτο μυθιστόρημα της παγκόσμιας λογοτεχνίας*, Πατάκης, Αθήνα, 1999.

Bergson, L., *Der griechische Alexanderroman, Rezension b*, Acta Universitatis Stockholmiensis, Studia Graeca Stockholmiensia 3, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1965.

Heckel, W., *The Last Days and Testament of Alexander the Great: A Prosopographic Study*, Historia Einzelschriften 56, Franz Steiner Verlag Wiesbaden, Stuttgart, 1988.

Holton, D., *Διήγησις του Αλεξάνδρου. The Tale of Alexander. The Rhymed Version*, Βυζαντινή και Νεοελληνική Βιβλιοθήκη 1, Θεσσαλονίκη, 1974.

Kroll, W., *Historia Alexandri Magni (Pseudo Callisthenes)*, τόμος 1: *Recensio Vetusta*, Weidmann, Berlin, 1926.

Lolos, A., *Ps-Kallisthenes: Zwei mittelgriechische Prosa-Fassungen des Alexanderromans I*, Beiträge zur klassischen Philologie 141, A. Hain, Königstein Ts., 1983.

Merkelbach, R., *Die Quellen des griechischen Alexanderromans*, Zetemata 9, Beck's Verlagsbuchhandlung, München, 1977².

Μητσάκης, Κ.Κ., *Το μυθιστόρημα του Μεγάλου Αλεξάνδρου: διήγησις περί του Αλεξάνδρου και των Μεγάλων Πολέμων*, Έλλην, Αθήνα, 2001.

Papathomas, A., “Der erste Beleg für die ‘historische Quelle’, des Alexanderromans”, *Philologus* 144 (2), 2000, σ. 217-226.

Stoneman, R., “The Alexander Romance from History to Fiction”, στο: Morgan, J.R. – Stoneman, R. (επιμ.), *Greek Fiction: The Greek Novel in Context*, Routledge, London/ New York, 1994, σ. 117-129.

Τραχούλια, Ν., *Το μυθιστόρημα του Αλεξάνδρου*, Εξάντας, Αθήνα, 1997.

von Lauenstein, U., *Der griechische Alexanderroman, Rezension Γ*, Beiträge zur klassischen Philologie 4, A. Hain, Meisenheim am Glan, 1962.

ΕΝΟΤΗΤΑ 17

Α. Κείμενο

Παράφρασις τῶν τοῦ Διονυσίου Ἰξευτικῶν 2.9

Ἔκδοσι: ἔκδ. τῆς πεζῆς παράφρασις τῶν Ἰξευτικῶν: A. Garzya, *Dionysii Ixeuticon*, (εκδ. Teubner) 1963

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Τα Ἰξευτικά, που εἶναι γνωστά και ὡς Ὀρνιθικά, ἀποδίδονται με πολὺ λίγες πιθανότητες στον Διονύσιο τον Περιγητή, που ἔζησε τον 2ο αἰ. μ.Χ. Το ἀρχικό κείμενο ἦταν ποιητικό, ἀλλὰ μας σώζεται μόνο η πεζὴ παράφρασή του, ἡ ὁποία ἀποδίδεται στον σοφιστὴ Εὐτέκνιο. Πραγματεύεται περιγραφές διάφορων εἰδῶν πουλιῶν, καθὼς και τεχνικές σύλληψης πουλιῶν με ξόβεργες. Ἰξὸς εἶναι τὸ φυτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο συλλέγουν τὴν ὁμώνυμη κολλῶδη οὐσία. Με αὐτὴν ἀλείφουν βέργες, ὥστε νὰ κολλοῦν ἐπάνω τους πουλιὰ.

Διδακτικοὶ στόχοι

Με τὴ διδασκαλία αὐτοῦ τοῦ ἀποσπάσματος ἀναμένεται οἱ μαθητές:

- ❖ νὰ ἐρθοῦν σε ἐπαφὴ με ἓνα φυσιοδιφικό κείμενο που δίνει παραστατικά πληροφορίες γιὰ τοὺς ἐρωδιούς,
- ❖ νὰ ἐντοπίσουν τὰ στοιχεῖα που συνδέονται με σημάδια τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν οἱ ἄνθρωποι γιὰ νὰ προβλέπουν κυρίως τὸν καιρὸ.

Ὁδηγίες διδασκαλίας – διδακτικὲς ἐπισημάνσεις

- Ζητεῖται ἀπὸ τοὺς μαθητές νὰ θυμηθοῦν κάποια σημάδια που ἡ λαϊκὴ παράδοση ἀποδίδει σε πουλιὰ ἢ σχετικὲς δοξασίες που επικρατοῦν, π.χ. ὅτι ἡ κουκουβάγια προμηνεὶ θάνατο σε ὅποιο σπῖτι ἐμφανιστεῖ. Ἐπίσης ἐρωτῶνται ἀν γνωρίζουν φυτὰ και ζῶα που συνδέονται με τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ μυθολογία, π.χ. τὸ ἀηδόνι ἢ ἡ δάφνη.

- Οἱ μαθητές προσπαθοῦν, ἐπιλέγοντας φράσεις τοῦ κειμένου, νὰ ἀπαντήσουν στις ἐξῆς ἐρωτήσεις:

- Ποια σχέση ἔχουν οἱ ἐρωδιοὶ με τοὺς ἀνθρώπους;
- Πῶς καταλαβαίνουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι θα ἀρχίσει νὰ φυσάει δυνατὸς ἀέρας;
- Ποια ικανότητα ἔχουν οἱ ἐρωδιοὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξεύρεση τροφῆς;
- Γιατί τοὺς τιμῶρησε ὁ Ποσειδῶνας;

- Το συγκεκριμένο κείμενο γράφτηκε ἀπὸ κάποιον ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ δώσει ἀκριβεῖς πληροφορίες γιὰ πολλὰ εἶδη ζῶων και ἀποτελεῖ ἓνα ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον και ευχάριστο ἀνάγνωσμα. Θα μπορούσε, συνεπῶς, αὐτὸ τὸ κείμενο νὰ συγκριθεῖ τόσο με σύγχρονες ἐγκυκλοπαίδειες και περιοδικὰ γιὰ τὴ φύση και τὸ περιβάλλον, ὅσο και με ἀντίστοιχα ἀρχαιοελληνικὰ ἔργα.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις

4. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν την τάση να επινοούν μύθους για ανθρώπους που αμφισβητούσαν την ανωτερότητα των θεών υπερτιμώντας τις δικές τους ικανότητες. Όλες αυτές οι ιστορίες είναι αντανάκλασεις του ανταγωνιστικού πνεύματος που τους χαρακτήριζε και τους βοήθησε να προοδεύσουν. Αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι ο Μαρσύας συναγωνίστηκε τον Απόλλωνα στη μουσική, οι Σειρήνες τις Μούσες στο τραγούδι, η Αράχνη την Αθηνά στην καλλιτεχνία, ενώ περίφημος είναι ο συναγωνισμός Αφροδίτης, Αθηνάς και Έρας που οδήγησε στην κρίση του Πάρη, την πρωταρχή του Τρωικού πολέμου.

B1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι η επαφή των μαθητών με τη λεξιλογική οικογένεια του ουσ. τὸ ὕδωρ.

Το ουσιαστικό και τα ομόρριζά του χρησιμοποιούνται ως αφορμή για ποικιλία ασκήσεων στην α.ε. και τη ν.ε. και αξιοποιούνται για την εμπέδωση ετυμολογικών φαινομένων (πβ. άσκηση 2). Στην προτεινόμενη άσκηση αξιοποιούνται φράσεις με το ουσιαστικό.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. πλησμονή: *ὕδρηλός, ὕδαρής, ὕδατόεις, ὕδατώδης* // εκείνον που ανήκει σε αυτό που δηλώνει η πρωτότυπη λέξη ή έχει σχέση με αυτό: *ὕδατικός*.
3. *έν + ὕδωρ*: αυτός που έχει ή περιέχει νερό // *λείπω + ὕδωρ*: η έλλειψη νερού // *ὕδωρ + ἀγωγός*: το σημείο από όπου διοχετεύεται νερό // *ὕδωρ + φέρω*: αυτός που μεταφέρει νερό // *ὕδωρ + ῥέω*: το σημείο από όπου ρέει νερό // *ὕδωρ + χέω*: αυτός που ρίχνει νερό.

Πρόσθετη άσκηση

Να αποδώσετε τη σημασία των παρακάτω φράσεων που χρησιμοποιούνται στη ν.ε.: δίνω γη και ὕδωρ, περί ανέμων και υδάτων.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη φαινομένων που έχουν διδαχθεί έως τώρα οι μαθητές.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

Μεταφορικές σημασίες. *χειμών*: γενικώς δύσκολη περίοδος, *κεφαλή*: αρχηγός, ηγέτης, *θάλασσα*: πλήθος αναρίθμητο (κυρίως σύνθετο, π.χ. λαοθάλασσα), *εὐδία*: (κυριολ. η καλοκαιρία) η γαλήνη, η ηρεμία.

Γ. Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι να μελετήσουν οι μαθητές τα είδη των επιρρηματικών προσδιορισμών και ειδικότερα τα βασικά χαρακτηριστικά των εμπρόθετων.

Τα στοιχεία που δίνονται για τους εμπρόθετους προσδιορισμούς θεωρούνται επαρκή για αυτή την τάξη, καθώς στην επόμενη τάξη θα γίνουν περαιτέρω επισημάνσεις, οπότε και θα ζητείται το είδος κάθε εμπρόθετου που συναντούν οι μαθητές στα κείμενα.

Προσοχή πρέπει να δοθεί στην κατανόηση της πλήρους σύνταξης ενός εμπρόθετου προσδιορισμού (ποιον όρο προσδιορίζει), καθώς και στην αναγνώριση του είδους του.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. α-3, β-4, γ-5, δ-1, ε-2, στ-6.
3. α. καταγωγή: *ἀφ' Ἡρακλέους*, β. σκοπός: *ἐπὶ χρήματα - (ἐπὶ) ἰπέας*, γ. αιτία: *ἀπὸ τούτου* δ. αιτία: *διὰ τὸν ὄλεθρον*, ε. τόπος: *ἐν μέσῳ*, στ. τόπος: *ἐπὶ τὸ ὄρος*, ζ. υπεράσπιση: *περὶ πάτρης*.
4. α. *ἀμφὶ πῦρ*: τόπο, β. *ἀνὰ ἡμέραν*: χρόνο, γ. *ἀπὸ στόματος*: τρόπο, δ. *διὰ τέλους*: χρόνο, ε. *δι' ἀμαθίαν*: αιτία, στ. *εἰς πολλά*: αναφορά, ζ. *ἐκ τῶν πόνων*: τρόπο, η. *μετὰ δέους καὶ διαβολῆς*: τρόπο, θ. *παρὰ τὸν βίον*: χρόνο, ι. *πρὸς πατρός*: καταγωγή.

Πρόσθετη άσκηση

Να χαρακτηριστούν οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί:

- α. *Ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα (γιγνώσκω).*
- β. *Ἀγασίλαος ἀντὶ τοῦ ἐπὶ Καρίαν ἰέναι ἐπὶ Φρυγίαν ἐπορεύετο.*
- γ. *Ἄλλὰ μοι δοκεῖ σὺν προνομαῖς (= με ληστρικές επιδρομές) λαμβάνει τὰ ἐπιτήδεια.*
- δ. *Μετὰ ταῦτα Ξενοφῶν ἀνέστη καὶ ἔλεξεν ὧδε.*
- ε. *Ἄνηρ ἰδιώτης ἐν πόλει δημοκρατουμένη νόμῳ καὶ ψήφῳ βασιλεύει.*
- στ. *Οὐ πρὸς χάριν λέγω τοὺς λόγους, οὐδ' λέγω ἐκάστοτε.*

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Douglas, N., *Birds and Beasts of the Greek Anthology*, Minerva, London, 1974.
 Garzya, A., *Dionysii Ixeuticon seu De aucurio*, Teubner, Lipsiae, 1963.
 Παπαθωμόπουλος, Μ., *Διονυσίου Ἰξευτικά*, Ιωάννινα, 1973.
 Του ἰδίου, *Ἀωνόμου Παράφρασις εἰς τὰ Διονυσίου Ἰξευτικά*, Πελεῖα 3, Ιωάννινα, 1976.
 Pollard, J., *Birds in Greek Life and Myth: Aspects of Greek and Roman life*, Thames and Hudson, London, 1977.
 Σαββίδου, Ε., *Τα πουλιά στην ελληνική ποίηση: ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς σήμερα*, *Ανθολόγιο*, Κρήνη, Αθήνα, 1991.

ΕΝΟΤΗΤΑ 18

Α. Κείμενο

Πρωτότυπο κείμενο

Ἦγοῦμαι δ' οὐδὲ λόγους δίκαιον εἶναι καλεῖσθαι τοὺς γεγραμμένους, ἀλλ' ὥσπερ εἶδω-
λα καὶ σχήματα καὶ μιμήματα λόγων, καὶ τὴν αὐτὴν κατ' αὐτῶν εἰκότως ἂν δόξαν ἔχοι-
μεν, ἤνπερ καὶ κατὰ τῶν χαλκῶν ἀνδριάντων καὶ λιθίνων ἀγαλμάτων καὶ γεγραμμένων
ζώων. Ὡσπερ γὰρ ταῦτα μιμήματα τῶν ἀληθινῶν σωμάτων ἐστί, καὶ τέρψιν μὲν ἐπὶ τῆς
θεωρίας ἔχει, χρῆσιν δ' οὐδεμίαν τῶ τῶν ἀνθρώπων βίῳ παραδίδωσι, τὸν αὐτὸν τρόπον
ὁ γεγραμμένος λόγος, ἐνὶ σχήματι καὶ τάξει κεκρημένος, ἐκ βιβλίου μὲν θεωρούμενος ἔχει
τινὰς ἐκπλήξεις, ἐπὶ δὲ τῶν καιρῶν ἀκίνητος ὢν οὐδεμίαν ὠφέλειαν τοῖς κεκρημένοις πα-
ραδίδωσιν. Ἀλλ' ὥσπερ ἀνδριάντων καλῶν ἀληθινὰ σώματα πολὺ χεῖρους τὰς εὐπρεπείας
ἔχοντα πολλαπλασίους ἐπὶ τῶν ἔργων τὰς ὠφελείας παραδίδωσιν, οὕτω καὶ λόγος ὁ μὲν
ἀπ' αὐτῆς τῆς διανοίας ἐν τῷ παρατύχῳ λεγόμενος ἔμψυχός ἐστι καὶ ζῆ καὶ τοῖς πράγμασιν
ἔπεται καὶ τοῖς ἀληθέσιν ἀφομοίωται σώμασιν, ὁ δὲ γεγραμμένος εἰκόνι λόγου τὴν φύσιν
ὁμοίαν ἔχων ἀπάσης ἐνεργείας ἄμοιρος καθέστηκεν.

Ἄλκιδάμας, *Περὶ Σοφιστῶν* 15.27-28Ἐκδόση: L. Radermacher, *Artium Scriptores*, 1951

Συμπληρωματικό υλικό για τον συγγραφέα και το έργο του

Ο Ἄλκιδάμας ἐζήσε τον 4ο αἰ. π.Χ. Καταγόταν ἀπὸ τὴν Ελαία τῆς Αἰολίδας (Μ. Ἀσία).
Υπήρξε μαθητὴς τοῦ Γοργία, μάλιστα δίδαξε καὶ ὁ ἴδιος ρητορικὴ στὴν Αθήνα. Το ἐνδι-
αφέρον τοῦ στρεφόταν κυρίως στὴν πρακτικὴ παιδεία τοῦ ρήτορα. Σῶζονται δύο ἔργα
με τὸ ὄνομά του, τὸ *Περὶ τῶν τοῦ γραπτῶν λόγων γραφόντων ἢ περὶ τῶν σοφιστῶν* καὶ
τὸ *Ὀδυσσεὺς κατὰ Παλαμῆδους προδοσίας*, τὸ ὁποῖο ὁμως δε θεωρεῖται γνήσιο. Το σπου-
δαιότερο ἀπὸ τὰ μὴ σωζόμενα ἔργα τοῦ εἶναι τὸ *Μουσεῖον*, στο ὁποῖο περιλαμβανόταν
καὶ ἓνας υποτιθέμενος ἀγώνας ἀνάμεσα στον Ὅμηρο καὶ τον Ησίοδο, τον ὁποῖο κέρδισε
ὁ Ησίοδος ἐξαιτίας τῆς ἀμάθειας τῶν κριτῶν. Εἶχε γράψει ἐπίσης τὸν *Μεσσηνιακὸ*, συμ-
βουλευτικὸ λόγο.

Διδακτικοί στόχοι

Με τὴ διδασκαλία αὐτοῦ τοῦ ἀποσπάσματος ἀναμένεται οἱ μαθητές:

- ❖ να ἐρθοῦν σε ἐπαφή με ἓνα ρητορικὸ κείμενο το ὁποῖο προβάλλει ὀρισμένη θέση καὶ τὴ στηρίζει με ἐπιχειρήματα,
- ❖ να ἐντοπίσουν τὶς ἀναλογίες καὶ τὶς παρομοιώσεις ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ ρήτορας, προκειμένου να καταστήσει τὴ σκέψη τοῦ πιο παραστατικὴ καὶ γλαφυρὴ,
- ❖ να ἀντλήσουν στοιχεῖα ὥστε σε συνδυασμὸ με τὸ μάθημα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας να συζητήσουν τὶς διαφορὲς μεταξύ τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου.

Οδηγίες διδασκαλίας – διδακτικές επισημάνσεις

- Ζητείται από τους μαθητές να πουν αν προτιμούν να γράφουν ή να μιλούν και γιατί. Καλούνται, επίσης, να απαριθμήσουν από το μάθημα της ιστορίας και από την Ενότητα 1 της Α' Γυμνασίου βασικούς σταθμούς της ιστορίας της ελληνικής γραφής. Ο διδάσκων κατευθύνει τους μαθητές, ώστε να θυμηθούν και περιπτώσεις καλλιέργειας του προφορικού λόγου, π.χ. από τους αρχαίους ρήτορες.

- Στη συνέχεια, μετά την ανάγνωση από τον διδάσκοντα, οι μαθητές προσπαθούν επιλέγοντας φράσεις του κειμένου να απαντήσουν στις εξής **ερωτήσεις**:

– Ποια χαρακτηριστικά του γραπτού λόγου τονίζει ο Αλκιδάμας;

– Πώς περιγράφει ο συγγραφέας τον προφορικό λόγο;

- Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι σε μεγάλο βαθμό ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός ήταν προφορικός. Η ομηρική ποίηση στηρίζεται στην προφορικότητα και στις τεχνικές της προφορικής ποίησης (βλ. το βιβλίο της Rosalind Thomas, *Γραπτός και προφορικός λόγος στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Δ. Κυρτάτας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 1996).

- Το κείμενο μπορεί να αποτελέσει αφετηρία συζήτησης για τον γραπτό και προφορικό λόγο, ακόμη και σε επίπεδο ανταλλαγής επιχειρημάτων μεταξύ δύο ομάδων με τη διαδικασία που έχει παρουσιαστεί σε προηγούμενες Ενότητες. Εξάλλου, το ίδιο το κείμενο προτρέπει στη χρήση λόγου ζωντανού, προφορικού, σε αντίθεση με τον τυπικό γραπτό λόγο που δεν έχει δύναμη. Μπορεί μάλιστα ένας μαθητής να προσχεδιάσει γραπτώς μια μικρή ομιλία, στην οποία θα αναλύει το θέμα από όποια οπτική γωνία θέλει. Βεβαίως, δεν πρέπει να παραλειφθεί να τονιστεί από τον διδάσκοντα η σημασία της ποιότητας τόσο του εκφερόμενου προφορικά αυθόρμητου λόγου όσο και του γραπτού κειμένου.

Πρόσθετες ερωτήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Ποιες αλλαγές επέφερε στη ζωή των ανθρώπων η εφεύρεση της γραφής;
2. Σκεφτείτε τρόπους με τους οποίους μπορεί κανείς να βελτιώσει τόσο τον γραπτό όσο και τον προφορικό λόγο του.

Β1. Λεξιλογικός Πίνακας

Ο διδακτικός στόχος είναι ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου των μαθητών με παράγωγα και σύνθετα του ουσ. *δόξα*, που προέρχεται από το α.ε. ρήμα *δοκῶ*.

Τα ομόριζα του ρήματος «δοκίμη», «δοκιμασία», «δοκίμιο» δίνουν αφορμή για μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση στη ν.ε. σχετικά με τη χρήση και τη σημασία τους. Η λέξη «δοκιμασία» σημαίνει τον έλεγχο στον οποίο υποβάλλω κάτι, για να αποδείξω και να εξακριβώσω τις ιδιότητες, τις ικανότητες, τη λειτουργία του κτλ. Η «δοκιμασία» δηλαδή ισοδυναμεί με «έλεγχος». Οι λέξεις «δοκίμη» και «δοκίμιο» εστιάζουν περισσότερο στην έννοια της προσπάθειας να ερμηνεύσει κάποιος κάτι, έχουν δηλαδή περισσότερο την έννοια της «απόπειρας». Στη ν.ε. η διαπραγμάτευση, οι «απόπειρες» πραγμάτευσης, προσέγγισης ενός πνευματικού θέματος πιο συγκεκριμένα ονομάστηκαν «δοκίμια» (πβ. γαλλ. *essais*) ή «δοκιμές» (από τον Σεφέρη).

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. ἄ- στερ. + δόξα, ὀρθός + δόξα, δόκησις + σοφός, φίλος + δόξα, κενός + δόξα, εὖ + δοκῶ.
2. Να εξηγηθεί ότι η βασική διαφορά είναι η προέλευσή τους από το ρ. δοκῶ ή το ρ. δέχομαι. // δεκ-: δεκτικός, δόκιμος, δοκιμασία, ἀποδεκτός // δοκ-: δόγμα, δοξασία, ἀδόκητος, ἑτερόδοξος.
3. 1-δ, 2-γ, 3-ε, 4-α, 5-β.

B2. Ετυμολογικά

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη των φαινομένων που διδάχθηκαν οι μαθητές στις Ενότητες 11-18.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

1. γεωμετρῶ, γεωμετρία, φιλολογῶ, φιλολογία, θεολογῶ, θεολογία, στρατηγῶ, στρατηγία, γεωργῶ, γεωργία, ἀφέλεια, δυσσεβῶ, δυσσέβεια.
4. ἄρχων, ζῶντες: επιθ. μτχ. που χρησιμοποιούνται ως ουσ., Περικλῆς: επίθ. που κατέληξε κύριο όνομα.

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Ο διδακτικός στόχος είναι η επανάληψη των φαινομένων που διδάχθηκαν οι μαθητές στις Ενότητες 11-18.

Απαντήσεις στις ασκήσεις

2. πράττεσθε: β' πληθ. ορ. ενεστ. μ.φ., πράττεσθαι: απαρ. ενεστ. μ.φ. // βλέπτει: γ' εν. ορ. ενεστ. ε.φ., βλέπτῃ: γ' εν. υποτ. ενεστ. ε.φ., βλέπτῃ: β' εν. ορ. ενεστ. μ.φ., βλέπτοι: γ' εν. ευκτ. ενεστ. ε.φ. // ἰκετεύσω: α' εν. ορ. μέλλ. ε.φ., ἰκετεύσω: α' εν. υποτ. αορ. ε.φ. // παύσαι: γ' εν. ευκτ. αορ. ε.φ., παῦσαι: β' εν. προστ. αορ. μ.φ., παῦσαι: απαρ. αορ. ε.φ.
5. α. ἀπέχου, β. βούλου, γ. ἄρχου, δ. θέλε.
6. α. ρητορικούς: Κ στο τοὺς δυναμένους, ἐν τῷ πλήθει: εμπρ. επιρρ. προσδ. τόπου στο λέγειν, λέγειν: τελικό απαρ., Α μτχ. δυναμένους // β. περὶ τῶν λόγων: εμπρ. επιρρ. προσδ. αναφοράς στο ἔχειν, τὴν αὐτήν: επιθ. προσδ. στο διάνοιαν, ἔχειν: τελικό απαρ., Υ ρ. χρή // γ. ἐμπορίαν: Κ στο ἐπιμελείαν, εἶναι: ειδικό απαρ., Α ρ. ἐνόμιζον, τῶν κοινῶν: γεν. αντικ. στο ἐπιμελείαν, ἐπιμελείαν: Υ απαρ. εἶναι // δ. μεγίστων: επιθ. προσδ. στο ἐπαίνων, ἐπαίνων: γεν. αξίας στο ἀξίους, ἀξίους: Κ στο τοὺς προκινδυνεύσαντας, γεγενῆσθαι: ειδικό απαρ., Α ρ. ἠγοῦμαι, ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος: εμπρ. επιρρ. προσδ. υπεράσπισης στο τοὺς προκινδυνεύσαντας, τοὺς προκινδυνεύσαντας: Υ απαρ. γεγενῆσθαι, ε. αὐτούς: Υ απαρ. γίνεσθαι (ετεροπροσωπία), βελτίους: Κ στο αὐτοὺς μέσω του γίνεσθαι, γίνεσθαι: τελικό απαρ., Υ στην απρόσ. έκφρ. εἰκός ἐστιν // στ. τῶν Ἀθηναίων: γεν. κτητ. στο πόλιν, πόλιν: Υ στο εἶναι (ετεροπροσωπία), ἀρχαιοτάτην: Κ στο πόλιν μέσω του εἶναι, εἶναι: ειδικό απαρ., Υ στο απρόσ. ρ. ὁμολογεῖται.

7. α. *μετὰ ἀσφαλείας*: εμπρ. επιρρ. προσδ. τρόπου στο ρ. *οἰκήσομεν, πολλῆς*: επιθ. προσδ. στο *ἀσφαλείας* // β. *Δημοσθένει*: δοτ. αντικ. στο *φίλος* // γ. *βοῆ, ψήφω*: δοτ. τρόπου στο ρ. *κρίνουσι* // δ. *τὴν φύσιν*: αιτ. αναφ. στο ρ. *διαφέρει* // ε. *πειθοῦς*: γεν. αντικ. στο *δημιουργός* // στ. νῦν: επιρρ. προσδ. χρόνου στο (ενν.) ρ. *ἐστί, ὑπὲρ πάντων*: εμπρ. επιρρ. προσδ. υπεράσπισης στο (ενν.) ρ. *ἐστί* // ζ. *μεγίστου*: επιθ. προσδ. στο *κακοῦ, πονηρίας*: επεξ. στο *κακοῦ* // η. *τριῶν, ἄλλων*: επιθ. προσδ. στο *ἡμερῶν, ἐς πόλιν*: εμπρ. επιρρ. προσδ. τόπου στο ρ. *ἐρχόμεθα, τῆς Μακεδονίας*: γεν. κτητ. στο *πόλιν, Βέροιαν*: επεξ. στο *πόλιν, μεγάλην, πολυάνθρωπον*: επιθ. προσδ. στο *πόλιν*.
8. α. *εἰπεῖν*: τελ. απαρ., Υ απρόσ. ρ. *ἔξιστιν, με Υ τοὺς φαυλοτάτους* // β. *οὐκ ἀγνοεῖν*: ειδ. απαρ., Α ρ. *ἡγοῦμαι, με Υ ὑμᾶς, ετεροπροσωπία* // *ἀκολουθεῖν*: τελ. απαρ., Α ρ. *ἠναγκάζοντο, με Υ πολλοί, ταυτοπροσωπία* // γ. *βουλευέσθαι, σκοπεῖν*: τελ. απαρ., Υ απρόσ. ρ. *χρή, με Υ (ενν.) ὑμᾶς* // *νομίζεῖν*: τελ. απαρ., Α ρ. *ποιήσει, με Υ τοὺς μισοῦντας, ετεροπροσωπία* // *εἶναι*: ειδ. απαρ., Α απαρ. *νομίζειν, με Υ τὴν συμμαχίαν, ετεροπροσωπία* // δ. *τυγχάνειν*: τελ. απαρ., Υ απρόσ. έκφρ. *δίκαιόν ἐστι, με Υ τοὺς πεποιηκότας και τοὺς ἀδικοῦντας* // ε. *διδάξαι*: τελ. απαρ., Α ρ. *πειράσομαι, με Υ (ενν.) ἐγώ, ταυτοπροσωπία* // *προσῆκειν*: ειδ. απαρ., Α ρ. *ἡγοῦμαι, με Υ ἐπιθυμεῖν, ετεροπροσωπία* // *ἐπιθυμεῖν*: τελ. απαρ., Υ απαρ. *προσῆκειν, με Υ οὓς* // στ. *χρῆναι*: ειδ. απαρ., Α ρ. *ἡγοῦμαι, με Υ δύνασθαι, ετεροπροσωπία* // *δύνασθαι*: τελ. απαρ., Υ απαρ. *χρῆναι, με Υ αἰτίαν και κατηγορίαν*.
9. α. *τῶν ἡμαρτημένων*: επιθ. μτχ., με Υ το άρθρο της, Α στο απαρ. *κατηγορῆσαι* // β. *ἀδικοῦντα*: κατηγ. μτχ., με Υ με // γ. *δείσαντες*: επιρρ. αιτιολ. μτχ., με Υ *Φρύνιχος και Πείσανδρος και οἱ μετ' ἐκείνων δημαγωγοί* (συνημμένη), ως επιρρ. προσδ. *αἰτίας* στο ρ. *κατέστησαν* // δ. *σκοποῦντας, ζητοῦντας*: επιρρ. τροπ. μτχ., με Υ *ὑμᾶς* (συνημμένες), ως επιρρ. προσδ. του τρόπου στο *δοκιμάζειν* // *πεπολιτευμένοι*: κατηγ. μτχ., Υ *πολίται* // *μεταπεσόντων*: επιρρ. υποθ. μτχ., με Υ *τῶν πραγμάτων* (απόλυτη), ως επιρρ. προσδ. της προϋπόθεσης στο ρ. *ἐγένετο* // ε. *ἐλθών, καταλιπόν*: επιρρ. χρον. μτχ., με Υ *ἐκεῖνος* (συνημμένες), ως επιρρ. προσδ. του χρόνου στο ρ. *ἔμενεν* // *πολιορκουμένους*: κατηγ. μτχ., με Υ *ὑμᾶς, εἰδώς*: επιρρ. αιτιολ. μτχ., με Υ *ἐκεῖνος* (συνημμένη), ως επιρρ. προσδ. της αιτίας στο ρ. *ἔμενεν* // *ἐχόμενον*: κατηγ. μτχ., με Υ *τὸ πλῆθος* // *ὄντας*: κατηγ. μτχ., με Υ *τοὺς πολλοὺς* // στ. *ὡς παραδῶσοντες, ὡς ἄρζοντες*: επιρρ. τελ. μτχ., με Υ *οὗτοι* (συνημμένες), ως επιρρ. προσδ. του σκοπού στο *κατιέναι*.

Πρόσθετες ασκήσεις

1. Να γίνει πλήρης σύνταξη στις παρακάτω προτάσεις:
  - α. *Λύσανδρος παρέπλει εἰς Λάμψακον οὓσαν σύμμαχον Ἀθηναίων.*
  - β. *Χαλεπόν (ἐστί) ἔξευρεῖν ἴσους τοὺς λόγους τῷ μεγέθει τῶν ἔργων.*
  - γ. *Ἦν γὰρ κρατήσωμεν ταῖς ναυσίν, ἔστι τῷ τὴν ὑπάρχουσάν που οἰκείαν πόλιν ἐπιδειν.*
  - δ. *Εἶχον τὰ δρέπανα ἐς γῆν ἐστραμμένα ὥστε διακόπτειν ὅτινι ἐντυγχάνοιεν.*
  - ε. *Ἀκοντίσας καταβάλλει τὴν ἔλαφον, καλόν τι χρῆμα και μέγα.*
2. Να αντικατασταθοῦν χρονικά οι παρακάτω ρηματικοί τύποι: *γράφειας, κηρύξαι, θαύμασον, τάξαι, παύηται*.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Avezzi, G.**, *Orazioni e frammenti: Alcidamante*, Bollettino dell' Istituto di filologia greca Supplemento 6, L'Erma di Bretschneider, Roma, 1982.
- Friemann, S.**, “Überlegungen zu Alkidamas' Rede über die Sophisten”, στο: Kullmann, W. – Reichel, M. (επιμ.), *Der Übergang von Mündlichkeit zur Literatur bei den Griechen*, Scripta Oralium A: Altertumswissenschaftliche Reihe 9, Narr, Tübingen, 1990, σ. 301-315.
- Muir, J.V.**, *The Works and Fragments, Alcidamas*, Bristol Classical Press, London, 2001.
- O'Sullivan, N.**, *Alcidamas, Aristophanes and the Beginnings of Greek Stylistic Theory*, Hermes Einzelschriften 60, F. Steiner, Stuttgart, 1992.
- Tordesillas, A.**, “Lieux et temps rhetoriques chez Alcidamas”, *Philosophia* 19/20, 1989/90, σ. 209-224.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Ενότητα 12

ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ, ΕΥΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ Ε.Φ.

Να γραφούν οι ζητούμενοι τύποι:

- φροντίζω (γ' εν. υποτ. ενεστ.):
φονεύω (γ' πληθ. ευκτ. αορ.):
τάττω (β' πληθ. προστ. παρακ.):
ἀγοράζω (α' πληθ. ευκτ. αορ.):
βλέπω (β' εν. υποτ. ενεστ.):
θάπτω (α' πληθ. ευκτ. ενεστ.):
ἄρχω (γ' πληθ. προστ. παρακ.):
δικάζω (β' εν. υποτ. αορ.):
ἀλλάττω (γ' εν. ευκτ. αορ.):
τρίβω (β' εν. προστ. παρακ.):

Μονάδες 10x2=20

Ενότητα 16

ΟΛΙΓΟΛΕΠΤΟ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ, ΕΥΚΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ Μ.Φ.

Να γραφούν οι ζητούμενοι τύποι:

- βουλεύομαι (γ' πληθ. ευκτ. αορ.):
φυλάττομαι (β' εν. υποτ. αορ.):
γράφομαι (γ' εν. υποτ. ενεστ.):
παρασκευάζομαι (γ' εν. ευκτ. αορ.):
εὔχομαι (α' πληθ. ευκτ. ενεστ.):

ἄρχομαι (γ' πληθ. προστ. παρακ.):
 κελεύομαι (β' εν. υποτ. ενεστ.):
 σκέπτομαι (β' πληθ. προστ. παρακ.):
 γυμνάζομαι (β' εν. προστ. παρακ.):
 διδάσκομαι (α' πληθ. ευκτ. αορ.):

Μονάδες 10x2=20

Ωριαίο Κριτήριο Αξιολόγησης στην Ενότητα 9

Κείμενο

Κατὰ δὲ τὴν ἐς Ὀλυμπίαν ὁδὸν ἔστιν ὄρος πέτραις ὑψηλαῖς ἀπότομον, Τυπαῖον καλούμενον. Κατὰ τοῦτου τὰς γυναῖκας Ἑλείους ἔστιν ὠθεῖν νόμος, ἣν φωραθῶσιν ἐς τὸν ἀγῶνα ἐλθοῦσαι τὸν Ὀλυμπικὸν ἢ καὶ ὄλως ἐν ταῖς ἀπειρημέναις σφίσιν ἡμέραις διαβᾶσαι τὸν Ἄλφειόν. Οὐ μὴν οὐδὲ ἄλῳνα λέγουσιν οὐδεμίαν, ὅτι μὴ Καλλιπάτειραν μόνην, ἣ ὑπό τινων καὶ Φερενίκη καλεῖται. Αὕτη προαποθανόντος αὐτῆ τοῦ ἀνδρός, ἐξεικάσασα αὐτὴν τὰ πάντα ἀνδρὶ γυμναστῆ, ἤγαγεν ἐς Ὀλυμπίαν τὸν υἱὸν μαχούμενον· νικῶντος δὲ τοῦ Πεισιρόδου, τὸ ἔρυμα ἐν ᾧ τοὺς γυμναστὰς ἔχουσιν ἀπειλημένους, τοῦτο ὑπερπηδῶσα ἡ Καλλιπάτειρα ἐγυμνώθη. Φωραθείσης δὲ ὅτι εἶη γυνή, ταύτην ἀφιᾶσιν ἀζήμιον καὶ τῷ πατρὶ καὶ ἀδελφοῖς αὐτῆς καὶ τῷ παιδὶ αἰδῶ νέμοντες – ὑπῆρχον δὴ ἅπασιν αὐτοῖς Ὀλυμπικαὶ νῖκαι – ἐποίησαν δὲ νόμον ἐς τὸ ἔπειτα ἐπὶ τοῖς γυμνασταῖς γυμνοῦς σφᾶς ἐς τὸν ἀγῶνα ἐσέρχεσθαι.

Παυσανίας, Ἑλλάδος Περιήγησις 5.6.7-8 (διασκευή)

Ζητήματα

- Να γραφούν οι πλάγιες πτώσεις των ουσιαστικών *ἀγῶνα*, *ἀνδρός*, *πατρί*.
  - Να γραφούν στο ίδιο πρόσωπο υποτακτικής και ευκτικής ενεστώτα και αορίστου οι ρηματικοί τύποι *τάττετε*, *ἐλπίζουσι*.
Μονάδες 5
- Να γράψετε το είδος και το υποκείμενο των παρακάτω μετοχών και να δηλώσετε αν πρόκειται για συνημμένη / απόλυτη: *καλουμένη*, *προαποθανόντος*, *φωραθείσης*.
  - Να χαρακτηριστούν συντακτικά οι παρακάτω ὀροι: *τοῦ Πεισιρόδου*, *γυνή*.
Μονάδες 5
- Να γράψετε τρία σύνθετα του ρ. *φέρω* που απαντούν και στην α.ε. και στη ν.ε. και να δώσετε την ερμηνεία τους.
  - Να αναλύσετε στα συνθετικά τους μέρη τις παρακάτω λέξεις: *Φερενίκη*, *προαποθανόντος*.
Μονάδες 5
- Τι ακριβώς ορίζει ο νόμος των Ηλείων;
  - Τι ἔκανε ἡ Καλλιπάτειρα, αφού πέθανε ο άντρας της;
Μονάδες 3
- Ποιες ἦταν οι συνέπειες της πράξης της Καλλιπάτειρας;
Μονάδες 2

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης δώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.